

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU BİLİM DALI

BİR ÇOCUK HAKKI OLARAK OYUN

Doktora Tezi

FETHİYE ESRA MOLU

İstanbul, 2025

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU BİLİM DALI

BİR ÇOCUK HAKKI OLARAK OYUN

Doktora Tezi

FETHİYE ESRA MOLU

Tez Savunma Jürisi

1. Tez Danışmanı: Doç. Dr. ŞULE ŞAHİN CEYLAN

2. Üye: Prof. Dr. BİHTERİN DİNÇKOL

3. Üye: Dr. Öğretim Üyesi ARDA ATAKAN

4. Üye: Doç. Dr. SERCAN GÜRLER

5. Üye: Dr. Öğretim Üyesi GONCA KURU

İstanbul, 2025

ÖZET

BİR ÇOCUK HAKKI OLARAK OYUN

Oyun oynamak, öncelikle bir insan hakkıdır. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde (BMÇHS, 1989) belirtildiği gibi tüm çocuklar ve gençler için oyun içten gelen bir gereksinimdir ve tüm çocukların oyun oynamaya hakkı vardır. Sözleşmenin 31. Maddesi, Taraf Devletlerin, çocuğun, dinlenme, boş zaman değerlendirme, oyun oynama ve yaşlarına uygun eğlence etkinliklerinde bulunması ve kültürel ve sanatsal faaliyetlere katılması haklarını tanıdıklarını ve bu hakların kullanılması için uygun ve eşit fırsatların sağlanmasını teşvik etmeleri gerektiğini belirtmektedir.(BM Çocuk Hakları Sözleşmesi Madde 31, UNICEF Türkiye Temsilciliği Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme).

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 17 Numaralı Genel Yorumu (GY 17), 'nda belirtildiği gibi çocukların büyümek, gelişmek, öğrenmek ve toplumun bir üyesi olmayı içselleştirmek, yani sosyalleşmek için oyun oynamaya ihtiyaç duyduklarını belirtmiştir.

Oyun, çocuklara ve gençlere, kendilerini tanıma, yapabileceklerini deneyimleme, risk alma ve tüm bunları özgürce yapabilmeleri için fırsatlar sunar. (Playboard Northern Ireland, Young Researcher's Team, 2016, s.6).

Oyununun tüm bu faydalarının yanı sıra çocukların sağlığına, iyi oluşuna ve erken yaşlardan toplumsal cinsiyet eşitliğinin gelişimine katkısı vardır.

Bu çalışmada çocuğun oyun oynama hakkı, hukuki, sosyolojik, pedagojik ve erken çocukluk eğitimi açısından multidisipliner olarak incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Oyun, Hak, Erken Çocukluk Eğitimi, Toplumsal Cinsiyet Eşitliği

ABSTRACT

CHILDREN'S RIGHT TO PLAY

Children's play is first and foremost a matter of human rights. As declared in the United Nations Convention on the Rights of the Child (UNCRC, 1989), all children and young people have the right to play and have an intrinsic need to play. Play provides opportunities for children and young people to be free to choose what they do, and to challenge themselves, take risks and enjoy freedoms (Playboard Northern Ireland, Young researchers' team, 2016 p.6).

As stated in Article 31 of the CRC, States Parties should recognize the right of the child to rest and leisure and to engage in play as well as recreational activities and to participate freely in cultural life and the arts; States parties should also respect and promote this right and encourage the provision of equal opportunities for these activities. (*UNCRC, 1989*).

General Comment 17 of the UNCRC states that children need to play in order to grow, learn and that play is a way of taking part in everyday life.

Play also provides opportunities to promote gender equality and is essential for children's health and well-being.

The importance of play in early childhood education (ECE) will be analyzed in a multidisciplinary approach with a specific emphasis on the legal, sociological, pedagogical and early year's education dimensions.

Keywords: Play, Right, Gender Equality, Early Childhood Education

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER.....	iii
TABLolar LİSTESİ	v
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Önemi	4
1.2. Araştırmanın Sınırlılıkları	5
1.3. Varsayımlar	5
1.4. Kısaltmalar	5
1.5. Ekler	7
2. LİTERATÜR TARAMASI.....	8
2.1. Erken Çocuklukta Oyunun Önemi	8
2.1.1. Oyun Nedir ve Çocuk İçin Neden Önemlidir?	8
2.1.1.1. Klasik ve Modern Oyun Kuramları.....	10
2.1.1.2. Kültürel Açıdan Oyunun Önemi	13
2.2. Oyunun Hukuki Temelleri.....	17
2.2.1. İnsan Hakları ve Çocuk Hakları Bağlamında Oyun Hakkı	17
2.2.1.1. Hak Kavramı	17
2.2.1.2. İnsan Hakları Kavramı	18
2.2.1.3. Çocuk Hakları.....	21
2.2.1.3.1. Çocuk Haklarının Öznesi Olarak Çocuk	22
2.2.1.3.2. Önü Açık Bir Gelecek Hakkı ve Çocuğun Yüksek Yararı	24
2.2.2. Bir Hak Olarak Oyun	28
2.2.2.1. Oyun Hakkının Pratik İşlevleri.....	28
2.2.2.3. Oyun Hakkının İç Hukuktaki Yansımaları.....	34
2.2.3. BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ile Birlikte Çocuğa Tanınan Haklar	36
2.2.3.1. Medeni (Kişisel) Haklar	36
2.2.3.2. Ekonomik Haklar.....	37
2.2.3.3. Sosyal Haklar	37
2.2.3.4. Kültürel Haklar	37
2.2.4. Madde 31’ in 17 Numaralı Genel Yorumu.....	39

2.2.5.BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin Diğer Bazı Maddeleri ve Madde 31 ile Bağlantıları.....	45
2.2.5.1.BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin Genel İlkeleriyle Bağlantılar.....	45
2.2.5.2. Diğer İlişkili Haklarla Bağlantılar	47
2.2.5.3. Madde 31 Raporları.....	51
2.2.5.3.1. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Raporları	51
2.2.5.3.2. Uluslararası Gelişmeler	52
2.2.5.3.2.1. 1992-2013 Arası Sunulmuş Olan Raporlar	52
2.2.5.3.2.2. 1992-2013 Arası Çocuk Hakları Komitesi Nihai Gözlem Raporları.....	55
2.2.5.3.2.3. 2013-2017 Arasında Sunulmuş Olan Raporlar.....	56
2.2.5.3.2.4. 2013-2017 Arası Çocuk Hakları Komitesi Nihai Gözlem Raporları.....	57
3. YÖNTEM.....	60
3.1. Çalışma Modeli ve Deseni	60
3.2. Çalışma Grubu.....	60
3.3. Veri Toplama Araçları.....	61
3.4. Verilerin Analizi.....	62
4. BULGULAR VE YORUMLAR.....	63
4.1. Anne- Babaların Demografik Durumu.....	63
4.2. Veli Görüşme Formu.....	64
5. ÖNERİLER	85
6. SONUÇ	90
KAYNAKLAR.....	92
EKLER.....	102

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Çalışma Grubunun Demografik Özellikleri	63
Tablo 2. Çocuk Haklarına ve Önemine İlişkin Görüşler	65
Tablo 3. Çocuk Haklarının Korunmasını Hangi Kurumların Sağlayacağına İlişkin Görüşler	66
Tablo 4. Ülkemizde Çocuk Haklarının Korunmasına Yönelik Yasaların Mevcudiyetine İlişkin Görüşler.....	66
Tablo 5. Çocuk Hakları ile İlgili İhlal Edilen Konulara İlişkin Görüşler	67
Tablo 6. Ülkemizde Çocuk Hakları İhmalinin Önlenmesine Yönelik Yapılan Çalışmalara İlişkin Görüşler.....	69
Tablo 7. Çevrelerinde Hak İhlali Yaşayan Çocuklara İlişkin Görüşler	69
Tablo 8. Çocuğun Eğitim Hakkına İlişkin Görüşler	70
Tablo 9. Çocuğun Eğitim Hakkının Nasıl İhlal Edildiğine İlişkin Görüşler	71
Tablo 10. İhlal Edilen Eğitim Hakkına İlişkin Hangi Kurumların Görev Yapmasına İlişkin Görüşler	73
Tablo 11. Çevrenizde Eğitim Hakkı İhlal Edilen Bir Çocuk Gördülerinde Tutumlarının Ne Olduğuna İlişkin Görüşler.....	74
Tablo 12. Görüşülenlerin Çocukları ile Hangi Oyunları Nerede Oynadıklarına İlişkin Görüşler	75
Tablo 13. Çocuklarının Okulda Yeterince Oyun Oynadığı Hakkındaki Düşüncelerine İlişkin Görüşler.....	76
Tablo 14. Yaşam Alanlarında Çocukların Dış Mekan Oyunları Oynayabileceği Yeterli Alanın Bulunmasına İlişkin Görüşler.....	77
Tablo 15. Çocuklara Dış Mekan Oyunlarını Rahatça Oynayabilecekleri Mekanlar	77
Tablo 16. Oyunun Bir Çocuk Hakkı Olduğuna İlişkin Görüşler	78
Tablo 17. Çocukların Oynadıkları Oyunların Yaş Gruplarına Göre Gösterdiği Farklılıklara İlişkin Görüşler.....	78
Tablo 18. Dijital Oyun Bağımlılığının Önlenmesine Yönelik Okulda Alınması Gereken Önlemlere İlişkin Görüşler.....	79
Tablo 19. Dijital Oyun Bağımlılığının Önlenmesine Yönelik Ailelerin Alabileceği Önlemlere İlişkin Görüşler.....	81
Tablo 20. Dijital Oyun Bağımlılığının Önlenmesine Yönelik Resmi Kurumlar/Devlet Tarafından Alınabilecek Önlemlere İlişkin Görüşler.....	82
Tablo 21. Çocukların Hangi Tür Oyunlara Yönlendirilmesine İlişkin Görüşler	83

Tablo 22. Okul Öncesi Dönem Çocuğu ile Temel Eğitimdeki Çocukların Oyun Oynama Düzeyi ve Türleri Arasındaki Farklılıklara İlişkin Görüşler	84
---	----

1. GİRİŞ

Geçmişten bugüne insan topluluk ve toplumlarına baktığımızda çocuk ve gencin eğitiminin en önemli konular arasında ön sıralarda bulunduğu görülmektedir. Toplumun sürekliliği bilgi, beceri aktarımı ile yakından ilgiliyken modern toplumun oluşmasıyla eğitim de yeniden şekillenmeye başlamıştır. 19. Yüzyıldan itibaren modern bilim sosyoloji, psikoloji ve eğitim alanında büyük ilerlemeler kaydetmeye başlamıştır. Psikoloji ve eğitim alanındaki çalışmalar erken çocukluğun kritik önemini ortaya çıkarmıştır. Alanın önde gelen bilim insanlarından Piaget erken çocukluk dönemini kritik gelişme evreleri içeren gelişim özellikleriyle tanımlamıştır (Piaget akt. Sutton-Smith 1999: 383-393). Erken çocukluk dönemi kritik önem taşımaktadır; çocukların tam bu dönem içinde eğitim destekleri alması gereklidir, aksi takdirde telafisi çok zor olabilir ya da hiç olamayabilir (Kamaraj 2021:145). Çocukluk döneminde verilen eğitim desteklerinin en önemli aracı ise oyundur. Bu dönemdeki çocuklar gelişim ve öğrenmelerinin çoğunu oyun aracılığıyla sağlamaktadır.

Erken çocukluk eğitimi ile ilgili yapılan çalışmaların artması sonucunda, insan yaşamında kritik dönem olan bu dönemin önemi daha fazla anlaşılmış ve bu dönemde çocuk gelişiminin vazgeçilmez kültürel aracı olan oyunun önemi pekiştirilmiştir. Bir çok araştırmacı (Brofenbrenner 2007; Ginsberg 2006; Lester, Russell 2010; Pellis, Pellis 2007, 2009; Sutton-Smith 1999; Thorne 1993, Vygotsky 1967, Whitbread 2012) erken çocuklukta oyunun önemini belirtmiştir. Bu araştırmacılara göre;

”Oyun, çocukların gelişiminin hayati bir parçasıdır “ (Ginsberg 2007: 182).

“Oyun, benzersiz bir varoluş biçimini temsil eden belirli özelliklerle ayırt edilen bir davranıştır: dünyayı algılamanın, hissetmenin ve hareket etmenin bir yoludur. Çocukların kendi ihtiyaç ve arzularına göre zaman ve mekan ayırdığı oyun oynama eylemi, çevreye yönelik bir dizi esnek ve uyarlanabilir tepki geliştirme açısından da değer taşır“ (Lester, Russell 2010: 8-9).

“Çocukların, yeni deneyimlerini yerleşik bilişsel şemalarına bağlamaya çalışarak dünya anlayışlarını geliştirmek için oyun oynadıklarını ileri süren Piaget, bebek-yürümeye başlayan çocuk yaş döneminde (0- 18 ay) aralıksız devam eden oyun alıştırma çalışmalarının önemine vurgu yapmıştır” (Sutton-Smith 1999: 383-393).

Erikson’a göre çocuklar “Oyun Çağı olarak nitelendirdiği 3-6 yaş arasında yapıcı ve taklit edici oyunu kullanarak hakimiyet hissini deneyimlemekte ve duygularını ifade etmeyi ve düzenlemeyi öğrenmektedirler” (Erikson 1963:s.8).

Vygotsky ye göre “oyun yalnızca bilişsel gelişime değil aynı zamanda bilişsel büyüme de katkı sağlamaktadır” (Vygotsky 1967: 7).

Bu bilimsel bulguların ortaya çıkması, aile ve kamuoyunda çocuğun oyun oynamasını teşvik etmek üzere neler yapılabileceğinin konuşulmaya başlamasına yol açmıştır. Bunların sonucunda çocuğun oyun hakkı kavramı ortaya çıkmıştır. Oyunun bir çocuk hakkı olduğunun kabulüyle birlikte, ailelerin, okulun, devletin ve yerel yönetimlerin neler yapması gerektiği tartışılmaya başlanmıştır. Çocuğun gelişimini desteklemek amacıyla bir hak olarak oyun oynamalarını sağlamanın hukuki temelleri de atılmıştır. 1924 yılında Milletler Cemiyeti tarafından kabul edilen Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi, 1959 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından oy birliğiyle kabul edilen Çocuk Hakları Bildirgesi'nin temelini oluşturmuştur (Wall 2008: 534 akt. Küçükali 2015: 1-14). Daha sonra, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ile Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi de çocuk hakları konusuna değinmiş ve bu sözleşmeler 1976 yılında yürürlüğe girmiştir (Wall 2008: 534 akt. Küçükali 2015: 1-14). Bu gelişmeyi takiben 1979 yılı tüm dünyada 'Çocuk Yılı' olarak ilan edilmiş ve sürdürülen çabalar sonucunda 1989 yılında Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi geniş bir katılımı ile imzalanmıştır. Türkiye, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni 1990 yılında imzalamış ve 1995 yılında yürürlüğe sokmuştur.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi Madde 31 çocuğun oyun hakkını bir hak olarak güvence altına almaktadır:

1. Taraf Devletler çocuğun dinlenme, boş zaman değerlendirme, oynama ve yaşlarına uygun eğlence (etkinliklerinde) bulunma ve kültürel ve sanatsal yaşam serbestçe katılma hakkını tanırlar.
- 2 Taraf Devletler, çocuğun kültürel ve sanatsal yaşama tam olarak katılma hakkını saygı duyarak tanırlar ve özendirirler ve çocuklar için, boş zamanı değerlendirmeye, dinlenmeye, sanata ve kültüre ilişkin (etkinlikler) konusunda uygun ve eşit fırsatların sağlanmasını teşvik ederler. (BM Çocuk Hakları Sözleşmesi Madde 31, UNICEF Türkiye Temsilciliği Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme).

Çocuğun gelişimi ve eğitimi için oyunun bir çocuk hakkı olarak ortaya konmasının, hukuki düzenlemeler yapılmasının uygulamalar açısından büyük önemi vardır. Hukuki temellerin atılması uygulamaların önünü açmıştır.

Devlet, bu hukuki adımı atarken, yerel yönetimlerin de farkındalıkları artmaya başlamıştır.

Ülkemizde 2005 yılında çıkan 5393 sayılı belediye yasası (Mevzuat Bilgi Sistemi t.y.) ile yerel yönetimler eğitim alanında faaliyet yapma imkanı bulmuştur. Bu yasa ile özellikle zorunlu eğitim dışında kalan çocuk ve yetişkinler için çeşitli eğitimler verilmeye başlanmış ve bunun için kurumsal çalışmalar da yapılmıştır. Belediye yasasının çıkması pek çok yerel yönetimin erken çocukluk dönemindeki çocuklara yönelik desteklere başlamasına yol açmıştır. Örneğin İstanbul'da İSMEK (Enstitü İstanbul t.y.) adıyla bilinen yerel yönetim eğitim merkezlerinde çocuk gelişimi ve eğitimi konularında eğitimler verilmeye, çocuklar için yuvalar açılmaya başlanmıştır. Anadolu'dan bir örnek de Mersin, Yenişehir Belediyesinin (Yenişehir Belediyesi t.y.) erken dönem çocuk ve ailelerine yönelik eğitimleri ve açtıkları Çocuk Kütüphanesi'dir. Belediye yasasının değişmesi yerel yönetimleri

uygulamaya yönelik eğitim faaliyetlerini yapmasını sağlamıştır. Erken çocukluk dönemine yönelik önemli bir eğitim uygulamasının yapılabilmesi hukuki temellerinin üzerine kurulması ile mümkün olabilmektedir. Ülkemizde erken çocukluk dönemindeki çocuğun oyun hakkı ile ilgili bazı yasal sözleşme ve düzenlemeler olsa da uygulamada yetersizlikler bulunmaktadır.

Ülkemizde erken çocukluk çağında çok sayıda çocuk nüfusu bulunmakta ve ne yazık ki erken çocukluk eğitimlerinden istenilen ölçüde yararlanamayan ciddi bir çocuk sayısı olduğu da görülmektedir.

Milli Eğitim Bakanlığı örgün eğitim istatistiklerine göre Türkiye genelinde 2022/'23 eğitim ve öğretim döneminde örgün eğitime devam eden öğrenci sayısı 19 milyon 904 bin 679 olmuştur; Bu öğrencilerin %51,6'sını erkek öğrenciler, %48,4'ünü ise kız öğrenciler oluşturmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığı örgün eğitim istatistiklerine göre okul öncesi eğitim seviyesinde beş yaş net okullaşma oranının, 2021/'22 öğretim yılında %81, 6 iken 2022/'23 öğretim yılında %85, 0 olduğu görülmüştür. Beş yaş net okullaşma oranı cinsiyete göre incelendiğinde, bu oran erkek çocuklar için %85, 2, kız çocuklar için %84, 7 olmuştur (TÜİK 2021) bu sayılarında bize gösterdiği üzere ülkemizde çok önemli sayıda bir çocuk nüfusu mevcuttur, dolayısıyla bu çocukları desteklemek üzere oyun temelli erken eğitim destekleri sağlanmalıdır.

Tüm bu bilimsel verilerin ışığında, ailelerin ve kurumların konuya ilişkin çalışmalar yaptığı ancak bu çalışmaların ne yazık ki yeterli olmadığı görülmektedir. Bu konuda aile ve topluma çocuğun oyun hakkına ilişkin farkındalık kazandıracak çalışmalar yapılması ve bu hakkın yasalar, düzenlemeler ile belirlenmiş hukuki temelinde olduğunun anlatılması çok önemlidir.

Yasal olarak güvence altına alınmış olan çocuğun oyun hakkının farkına varılması, erken çocukluk çağındaki çocukların gelişimi için hayati önem taşımaktadır. Yerel yönetimlerin belediye yasasının değişmesiyle uygulamaya dönük faaliyetlerinin artması gibi, erken dönemdeki çocuklar için bir hak olarak oyun kavramının olduğunun hatırlatılması, bilmeyenler için farkına varılmasının sağlanması çocuklar, aileler ve toplum için gereklidir. 2023 yılında yayımlanan ve Oxford Üniversitesi Hukuk Fakültesi doktora sonrası araştırmacısı olan Dr. Naomi Lott 'un“ The Right of the Child to Play From Conception to Implementation " adlı çalışması konunun güncelliğini ve önemini multidisipliner açıdan bir kez daha ele almıştır, araştırmacının çocuğun oyun oynama hakkından, literatürde de referans vererek 'unutulan hak' olarak söz etmesi, çok yerinde bir tanımlamadır (Lott 2023: 4-9). Çalışmanın Önsözünde Leiden Hukuk Fakültesi Dekan Yardımcısı ve Unicef Çocuk Hakları Kürsüsü Başkanı Ton Liefwaard ın da belirttiği gibi, oyun hakkı kuşaklararası bir öneme sahiptir ve oyun oynama hakkına yeteri kadar önem verilmeyen kültürlerde uzun dönemde mutlaka sorunlar ortaya çıkacaktır. Prof. Liefwaard, savaş ve iklim değişikliği gibi koşullarda, oyun oynama hakkının yerine getirilemediğini ve bununda uzun vadede sorunlar yaşanmasına neden olabileceğini söyleyerek bu koşulları yaşayan ülkelere örnek

olarak Ukrayna (savaş), Pakistan, Bangladeş, Pasifik ve Karayip Adaları' nı (iklim değişikliği) belirtmektedir.(Lott 2023:4-9).

Bu çalışmada, çocuğun oyun hakkının farklı disiplinlere katkısı amaçlanarak, çocuğun oyun hakkının hukuki temelleri sunulmuş ve ailelerin oyun ve bir çocuk hakkı olarak oyun ile ilgili görüşleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Araştırmanın birinci kısmında oyunun önemi, çocuk gelişimine katkısı, kültürle olan ilişkisi, oyun oynama hakkına ilişkin yasal düzenlemeler ve hukuki temeller ortaya konmuştur.

İkinci kısımda ise temel eğitim döneminde çocuğu olan bir grup anne-babaya ulaşılarak oyun, oyunun önemi ve bir çocuk hakkı olarak oyun ile ilgili sorular sorulmuş ve görüşleri alınmıştır.

1.1. Araştırmanın Önemi

Günümüzde oyunun çocuk gelişiminde kritik önemi bulunmaktadır. Oyun, çocukların gelişiminin hayati bir parçasıdır (Ginsberg 2007: 182-185). Oyun, sağlığa, iyi oluşa ve dayanıklılığa katkıda bulunacak çeşitli adaptasyon mekanizmalarının gelişimini destekler. Oyun sayesinde çocuklar kıskançlık, can sıkıntısı ve öfke gibi çeşitli (olumlu ve olumsuz) duyguların yanı sıra mutluluk, zevk ve keyif alma gibi çeşitli (olumlu ve olumsuz) duyguları da deneyimleme ve yönetmeyi öğrenme şansına sahip olurlar (Casey 2007; Lester, Russell 2010; Scarlett vd. 2005). Çocuklar oyun oynarken dünyalarını daha az korkutucu veya daha az sıkıcı hale getirecek şekilde yeniden düzenlerler (Sutton-Smith 1999: 383-393). *“Oyun var olan kalıpların dışına çıkarak sınırları aşar ve yetişkinlerin çocuklardan kültürel beklentilerini düzenler ve kimi zaman da yepyeni bir şekle sokar “* (Thorne 1993 akt. Lester, Russell 2010: 10).

Özellikle erken çocukluk eğitiminde eğitimciler, eğitim ve öğretimde oyunu önemli bir araç olarak kullanmaktadırlar. Günümüz aileleri, özellikle oyunun önemine ilişkin farkındalığı yüksek olanlar, çocuklarının gelişimi için oyun oynamalarını teşvik etmektedirler. Oyunun önemi ile ilgili bulguların ortaya çıkması ve bu konuda uluslararası farkındalığın artması sonucu, oyun, çocuğa 1989 yılında imzalanan Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 31. Maddesi uyarınca bir hak olarak tanınmıştır.

1. Taraf Devletler çocuğun dinlenme, boş zaman değerlendirme, oynama ve yaşlarına uygun eğlence (etkinliklerinde) bulunma ve kültürel ve sanatsal yaşam serbestçe katılma hakkını tanırlar.
- 2 Taraf Devletler, çocuğun kültürel ve sanatsal yaşama tam olarak katılma hakkını saygı duyarak tanırlar ve özendirirler ve çocuklar için, boş zamanı değerlendirmeye, dinlenmeye, sanata ve kültüre ilişkin (etkinlikler) konusunda uygun ve eşit fırsatların sağlanmasını teşvik ederler.
(BM Çocuk Hakları Sözleşmesi Madde 31, UNICEF Türkiye Temsilciliği Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme.)

Ancak hukuki temele de dayanan çocuğun oyun hakkı, aileler ve ilgili kurumlar (okul, yerel yönetimler gibi), istenildiği düzeyde uygulamaya geçirilememiştir. Erken çocukluk eğitiminin kritik önemi tam bu dönemde çocuğu desteklemek ile ilgilidir, bu çalışma, bu kritik dönemde çocuğun oyun oynamasını teşvik etmek, konunun farklı disiplinler; erken çocukluk eğitimi, sosyoloji ve hukuk açısından önemine dikkat çekmek ve konuya ilişkin multidisipliner farkındalık yaratmak amacıyla yapılmıştır. Bu çalışma bulgu ve sonuçlarıyla, bir hak olarak oyunun hukuki temelleri olduğunun daha çok farkına varılmasının sağlanması, bu hakkın gerektiği gibi uygulamaya konabilmesi için çeşitli kurum ve kuruluşların faaliyete geçmesi umulmaktadır.

1.2. Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışmanın nitel kısmı temel eğitim çağında çocuğu olan 21 veli ile sınırlıdır. Bir diğer sınırlılık ise çalışmanın Covid-19 pandemi dönemine denk gelmesidir, bu sınırlılığı aşmak için araştırmacı çalışma grubunun her bir katılımcısı ile çevrimiçi görüşmüştür.

1.3. Varsayımlar

Araştırmaya katılmış olan velilerin içten ve samimi yanıtlar verdiği varsayılmıştır.

1.4. Kısaltmalar

Çalışmada kullanılan kısaltmalar aşağıda belirtilmiştir:

AB :Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı: AÇSHB

Anne – Çocuk Eğitim Vakfı: AÇEV

Avrupa Birliği Görsel İşitsel Kültürel Ajansı: EACEA

Birleşmiş Milletler: BM.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi(Çocuk Haklarına Dair Sözleşme): Sözleşme, BMÇHS

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 17 Numaralı Genel Yorumu : (GY 17)

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi: BMÇHK,ÇHK

Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu: UNICEF

Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü: UNESCO

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği: UNHCR

Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı: UN Habitat

Birleşmiş Milletler Kalkınma ve Barış için Spor Ofisi: UNOSDP

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı: UNDP

Birleşmiş Milletler Çevre Programı: UNEP

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi: BMÇHK, ÇHK

Dünya Sağlık Örgütü: WHO

Eğitim Reformu Girişimi: ERG

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü: OECD

Enstitü İstanbul: İSMEK

Higher School of Education, Fafe: IESF

İstanbul Büyükşehir Belediyesi: İBB

İnsan Hakları Evrensel Bildirisi: İHEB

International Play Association: IPA

JFK: John Fitzgerald Kennedy Havalimanı

Lösemili Çocuklar Sağlık ve Eğitim Vakfı: LÖSEV

Lösemili Çocuklar Sağlık ve Eğitim Vakfı Hastanesi: LÖSANTE

Milli Eğitim Bakanlığı: MEB

Play, Education, Toys and Languages: PETaL

Qatar Foundation-World Innovation Summit for Education: WISE

Sivil Toplum Kuruluşu: (STK)

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu: SHÇEK

Tasarım Atölyesi Kadıköy: TAK

Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı: TEGEV

Türkiye İstatistik Kurumu: TÜİK

Yenilik Eğitim ve Teknolojileri Genel Müdürlüğü: YEĞİTEK

Akt: aktaran

Bkz: Bakınız

para: paragraf

Tarih yok: t.y.

vd: ve diğerleri

1.5. Ekler

BM Çocuk Hakları Sözleşmesi Metni

Veli Görüşme Formu

2. LİTERATÜR TARAMASI

Çalışmanın bu bölümünde iki temel konuda literatür taraması yapılmıştır. İlk olarak erken çocukluk eğitiminde oyunun önemi, klasik ve modern oyun kuramları, oyunun kültürel (sosyolojik) önemi ele alınmıştır, ikinci temel literatür taraması ise hak, insan hakları, çocuk hakları kavramlarından yola çıkılarak çocuğun oyun hakkı ile ilgilidir.

2.1. Erken Çocuklukta Oyunun Önemi

Bu kısımda oyunun tanımı, çocuk gelişimindeki önemi, oyunla ilgili kuramlar ve oyunun kültürel (sosyolojik) önemi yer almaktadır.

2.1.1. Oyun Nedir ve Çocuk İçin Neden Önemlidir?

Literatürde oyunun farklı tanımlarına rastlamak mümkündür; oyun, çocuğun gelişiminde önemli, hatta hayati bir kavramdır, oyunun pek çok tanımı yapılmıştır; bunlardan bazıları şu şekilde ifade edilebilir:

“Çocuk oyunu, ihtiyaçlar, istekler ve arzular tarafından içten gelen, özgürce seçilen, kişisel olarak yönlendirilen bir davranıştır. Oyun eğlenceli ya da ciddi olabilir. Çocuklar oyun aracılığıyla sosyal, materyel ve hayali dünyaları ve bunlarla olan ilişkilerini keşfederler ve bu arada karşılaştıkları zorluklara esnek bir dizi yanıt geliştirirler. Çocuklar oyun oynayarak hem birey, hem de toplumun üyesi olmayı öğrenir ve gelişirler” (Kernan 2007: 5-9).

Oyunun bir diğer tanımı ise şöyledir “Öncelikle kendisi için, bunu yapabilmenin zevki ve neşesi için yapılan bir davranıştır” (Pellis ve Pellis 2007: 95-96).

“Oyun, benzersiz bir varoluş biçimini temsil eden belirli özelliklerle ayırt edilen bir davranıştır: dünyayı algılamanın, hissetmenin ve hareket etmenin bir yoludur. Çocukların kendi ihtiyaç ve arzularına göre zaman ve mekan ayırdığı oyun oynama eylemi, çevreye yönelik bir dizi esnek ve uyarlanabilir tepki geliştirme açısından da değer taşır” (Lester, Russell 2010: 10-15).

“Oyun var olan kalıpların dışına çıkarak sınırları aşar ve yetişkinlerin çocuklardan kültürel beklentilerini düzenler ve kimi zaman da yepyeni bir şekle sokar” (Thorne 1993 akt. Lester, Russell 2010: 10-15).

“Çocuklar sosyal ve hayali oyunları oynarken bizlerin insan olarak belki de en önemli özelliğimiz üzerine oyunlarını kurgularlar; çevremizdeki diğer kişilere uyum sağlama ve karşılıklı etkileşim “ (Kenneally 2007 akt. Genishi vd. 2011: 59-70).

“Oyun sayesinde çocuklar içinde yaşadıkları toplumun kurallarını ve sembollerini öğrenirler ve kendi sosyokültürel ortamlarını yansıtan roller ve durumları yeniden yaratırlar, bunun sonucunda kabul gören sosyal kurallara uymayı ve işbirliğini öğrenirler ve zamanla bu beceriler çocuğun günlük davranışlarına yansır. Bundan dolayı, oyunun doğası ve çocuk için yararının anlaşılması, çocuğun oyun oynama hakkına

saygı gösterilmesi ve bu hakkın yerine getirilmesi için çocuğa fırsat yaratılması ve teşvik edilmesi gereklidir“ (Lester, Russell 2010: 7-15).

“*Oyun, çocukların gelişiminin hayati bir parçasıdır*” (Ginsberg 2007: 182-185).

Oyun, sağlığa, iyi oluşa ve dayanıklılığa katkıda bulunacak çeşitli adaptasyon mekanizmalarının gelişimini destekler. Oyun sayesinde çocuklar kıskançlık, can sıkıntısı ve öfke gibi çeşitli (olumlu ve olumsuz) duyguların yanı sıra mutluluk, zevk ve keyif alma gibi çeşitli (olumlu ve olumsuz) duyguları da deneyimleme ve yönetmeyi öğrenme şansına sahip olurlar (Casey 2007; Lester, Russell 2010; Scarlett vd. 2005). Çocuklar oyun oynarken dünyalarını daha az korkutucu veya daha az sıkıcı hale getirecek şekilde yeniden düzenlerler (Sutton-Smith 1999: 383-393).

Oyun sayesinde çocuklar risk alma, macera ve talihsizlik yaşama, doğa ve çevre ile temas kurma, arkadaşlıklar geliştirme, ilişkileri gözden geçirme, çatışmaları çözmeyi öğrenme, arkadaşlığın kaybını deneyimleme, arkadaşlarıyla farklı düşünmeyi deneyimleme şansına sahip olurlar. Oyun alanlarında çocuklar hoşgörüyü, farklılıklara değer vermeyi, başkalarına saygı duymayı ve bunların yanı sıra güncel moda trendlerini öğrenirler (Lester, Russell 2010: 27-45).

Kovalamaca oyununda çocuklar fiziksel olarak aktiftirler ve birlikte kurallar koyarak ve kurallara uymayı kabul ederek oyunu sürdürürler. Ancak onların değer verdiği şey, kovalamacanın heyecanıdır. Kurallar, oyuncuların 'bunun bir oyun' olduğunu bildiği bir çerçeve sağlar; bu da, duyguların 'gerçek' dünyada getirebilecekleri sonuçlar olmadan deneyimlenebileceği güvenli bir ortam sağlar (Lester, Russell 2010: 27-45).

Oyun aynı zamanda çocukların fiziksel sağlığını ve iyi oluşunu da destekler, onların duyu-motor becerilerini, koordinasyonlarını ve dengelerini geliştirmelerine yardımcı olur.

Oyunun öneminine ilişkin yapılan araştırmalar, rol yapma/sosyo-dramatik oyunun özellikle dışçıye veya hastaneye gitmek gibi duygusal açıdan stresli ortamlarla başa çıkmada ve ayrıca istismara uğramış ve / veya derin acılar yaşamış çocuklarda terapiye destek amaçlı yararlı olduğunu göstermektedir (Clark 2006 akt. Whitbread 2012: 8-29).

Beş oyun türü (fiziksel, sembolik, nesnelerle oyun, rol/sosyo-dramatik oyun ve kurallı oyunlar) aşağıda açıklandığı gibi farklı alanlarda çocuk gelişimini destekler:

Fiziksel oyun: Bu tür oyun, aktif egzersiz oyunlarını (örneğin: atlama, tırmanma, bisiklete binme ve top oyunu), hareketli oyunlar (arkadaşlar, kardeşler veya ebeveynler/velilerle oynanan) ve ince motor becerilerinin gelişimine yönelik oyunları içerir. Örneğin: dikiş, boyama, kesme, hurda modelleme ve inşa etme oyunları (Whitbread 2012: 18) Bu oyun türünün, özellikle de hareketli oyunların çocuklarda bağımsızlık, zor durumlarla başa çıkma gibi becerilerin yanı sıra saldırganlık dürtüsü gibi duyguların

düzenlenmesine ve kontrol edilmesine yönelik yarar sağladığını gösteren pek çok araştırma mevcuttur. (Pellegrini, Smith 1998 akt. Whitbread 2012: 19).

Sembolik oyun: Yaşamın ilk beş yılında konuşma dili, resim, çizim, sayılar gibi sembolik sistemlere hakim olmaya başlayan çocuklar, öğrenmelerinin bu yönlerini oyunlarına önemli bir unsur olarak dahil ederler. Bu tür oyun, deneyimlerini, fikirlerini ve duygularını ifade etme ve yansıtırma konusunda gelişen teknik yeteneklerini destekler.

Ayrıca, araştırmalar, bu tür oyunların dil becerilerini geliştirmek için güçlü bir destek olduğunu ve daha da önemlisi, fonolojik farkındalığı destekleme yoluyla, küçük çocukların erken okuryazarlık becerilerini geliştirme kolaylığı üzerinde etkili olduğunu ortaya koymuştur (Christie, Roskos 2006 akt. Whitbread 2012: 21).

Objelerle oynan oyun: Objelerle oyun, bebeklerin onları kavrayıp tutabildiği anda başlar; Erken dönem araştırma davranışları arasında ağza alma/ısıрма, bakarken dönme, sürtme/okşama, vurma ve düşürme yer alır. Bu, çocuğun nesnelerin ve materyallerin nasıl “hissettiğini” ve nasıl davrandığını keşfettiği 'duyusal-motor' oyun olarak tanımlanabilir. Yaklaşık on sekiz ile yirmi dört ay arasında küçük çocuklar nesneleri düzenlemeye başlar ve bu yavaş yavaş sıralama ve sınıflandırma etkinliklerine dönüşür. Dört yaşına gelindiğinde, yapma ve inşa etme davranışları ortaya çıkar (Whitbread 2012: 20).

Rol yapma/sosyo-dramatik oyun: Sosyo-dramatik oyun, çocukların hayali durumları ve hikayeleri canlandırdıkları, farklı karakterlere dönüştükleri ve farklı yer ve zamanlardaymış gibi davrandıkları oyundur. Rol yapma oyunu aracılığıyla çocuklar yaratıcı düşünmeyi geliştirir ve farklı durumlara nasıl uyum sağlayacaklarını öğrenirler, aynı zamanda kontrol becerileri ve öz düzenlemeleri de desteklenir (Whitbread 2012: 22).

Kurallı oyunlar: Saklambaç, yakan top, fırlatma, yakalama gibi kuralları olan oyunlar ile kart oyunları, dijital oyunlar çocukların kurallara ve yönergelere uyma becerilerini geliştirir ve paylaşma, sıra bekleme ve farklı bakış açılarını anlama ve saygı duyma gibi sosyal becerilerini geliştirir. Dijital oyunlarla ilgili en önemli endişe çocuklarda şiddet duygusunu tetikleyebilmesidir ki bu endişe etkili yetişkin gözetimi ile kontrol altına alınabilir ancak konu halen tartışmalıdır ve daha fazla araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır, sonuç olarak kurallı oyunların çocukların yaşayacakları toplumun kurallarına tabi olma becerilerinin gelişmesine destek olduğu söylenebilir (Whitbread 2012: 23).

2.1.1.1. Klasik ve Modern Oyun Kuramları

Oyunun çocuk gelişimindeki önemi ve etkisi Rönesansla birlikte daha iyi kavranmış ve vurgulanmıştır. Comenius (1632, 1657), çocuk oyunlarının (*paidia*) teorik öneminin öğrenme ve temel karakter

alışkanlıklarını (*paideia*) oluşturma noktası olması olduğunu belirterek, kitaplarında, oyun temelli aktivitelerin çocukların öğrenmesini teşvik edeceğini vurgulamıştır.

Aydınlanma Çağı'nın bir diğer önemli düşünürü J.J.Rousseau kitabı Emile (1762) de, oyunun çocuğun yaşamındaki önemine vurgu yapmıştır, Rousseau'ya göre çocuklar iyi niyetli olarak doğarlar ve yetişkinlerin onlar üzerinde sıkı bir kontrol kurmaları yerine kendi doğal yollarını seçerek büyümelidirler, oyun çocuklar için doğal bir eylem olduğu için oyun sayesinde çocuklar kendi hareketlerini gözlemleyebilir ve denetleyebilirler, böylece gelişimleri daha olumlu ve sağlıklı olacaktır.

Schiller (1875), Spencer (1873), Seashore (1913) ve Lazarus (1883) gibi bazı düşünürler, oyunun doğasıyla ilgili çalışmalar yapmış oyun hakkında çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir. Örneğin, Seashore, oyunun çocuğun kendini ifade etme biçimi olduğunu ileri sürmüş ve oyunun nesnesinin çocuğun bundan alacağı keyif olduğunu belirtmiştir. Schiller ise, oyunun çocuğun içindeki fazla enerjinin sarfı için en güzel yol olduğunu belirtmiştir. Spencer ise oyunun uzun vadede bir beklenti olmaksızın anlık zevk için yerine getirilen bir eylem olduğunu belirtmiştir. Lazarus ise oyunu eğlendirici ve herhangi bir amaca yönelik olmayan bir fiziksel aktivite olarak değerlendirmiştir. (Bryant, Clifford 1992: 147-154; Elkind 1983: 3-10).

Oyunun eğitici ve öğretici rolü, Avrupalı düşünürler Froebel (1887), Pestalozzi (1894) ve Montessori (1914) tarafından da vurgulanmıştır. Pestalozzi, Rousseau'dan esinlenerek geliştirdiği eğitim anlayışında, çocukların oyun sayesinde çevrelerini serbestçe keşfetmeleri ve öğretmenlerin bu bağlamdaki rolünün gözlem yoluyla çocuğun gelişimini desteklemek olması gerektiğini belirtmiştir. Hem Montessori hem de Froebel, eğitim anlayışlarını çocukların doğuştan varolan oyun oynama kapasiteleri ve becerileri üzerine geliştirmişlerdir. Günümüzde de pek çok modern eğitim sistemi bu anlayıştan yola çıkarak şekillenmiştir (Bryant, Clifford 1992: 147-154; Elkind 1983: 3-10).

Hall ve Dewey, çocuk gelişiminin öncüleri olarak, 20. Yüzyılın başlarındaki 'oyun' algısına düşünceleri ile yön vermişlerdir. Hall (1920, 1924); çocuğun oyun oynarken çok erken yaşlardan itibaren objeleri manipüle ettiğini belirterek, daha ileri dönemlerde bunun yetişkin davranışlarını taklit etmeye dönüştüğünü ve çocuk oyunlarının yetişkin davranışlarını temsil ettiğini öne sürmüştür. Her ne kadar günümüz kuramlarında bu hipotez geçerli olmasa da oyunun çocuğun erken dönemlerinin ayrılmaz bir parçası olduğu ve çocuk gelişimini destekleyerek daha başarılı yetişkinler haline gelmelerine katkıda bulunduğu düşüncesinin yerleşmesini sağlamıştır. Dewey, her ne kadar Darwin ve Hall'un düşüncelerinden esinlense de, esas olarak oyunun çocuğun eğitimindeki katkısına verdiği önem açısından Rousseau ve Froebel'e daha yakın durmaktadır ve oyunun eğitimdeki önemini ve çocuğun öğrenmesine ve gelişimine katkısını vurgulamaktadır.

Oyunun çocuğun eğitimi ve gelişimindeki önemini vurgulayan bir diğer önemli düşünür ise Freud'dur. Gelişimsel Psikoloji kuramında, çocuk oyunlarının yanı sıra yetişkinlerin oyunbaz davranışlarına da yer vermiştir. Ona göre çocuk oyun oynarken "yaratıcı bir yazar gibi davranmakta ve kendine yeni bir dünya yaratmaktadır" (1917, 1956).

Erikson (1963, 1967) oyunun kuramsal önemi ve çocuğun hayatındaki yeri ile ilgili çalışan bir diğer önemli düşünürdür. Erikson'a göre çocuklar 'Oyun Çağı' olarak nitelendirdiği 3-6 yaş arasında yapıcı ve taklit edici oyunu kullanarak hakimiyet hissinin deneyimlemekte ve duygularını ifade etmeyi ve düzenlemeyi öğrenmektedirler. Süper bir karakter ya da hayatlarında etkili olan bir kişi rolünü oynayarak, bu kişilerin liderlik ve güç statülerinin çocuklar tarafından algılandığına ve bu sayede çocukların 'Amaç' gücünü kazanarak 'erken çocukluk hayallerinin aktif bir yetişkin yaşamının önceliklerine bağlanmasını' sağlayabildiğini düşünüyordu (1963, 1966), bu şekilde çocuk oyunlarının, paradoksal bir doğaya sahip oldukları için hem resmi hem de eğlenceli, şaşırtıcı ve tanıdık, kararsız ve onaylayıcı ritüelleştirmeye (örneğin geçit törenleri, evlilikler) dönüştürüldüğünü belirtmiştir. Piaget'nin yirminci yüzyılın ortalarından sonlarına kadar oyun teorisine katkısı (1945, 1965) büyük önem taşımaktadır. Piaget, oyunu taklitten ayırarak oyunun öncelikle bir özümseme süreci olduğunu, taklidin ise öncelikle bir uyum sağlama süreci olduğunu öne sürmüştür.

Çocukların, yeni deneyimlerini yerleşik bilişsel şemalarına bağlamaya çalışarak dünya anlayışlarını geliştirmek için oyun oynadıklarını ileri süren Piaget, bebek-yürümeye başlayan çocuk yaş döneminde (0- 18 ay) aralıksız devam eden oyun alıştırmalarının önemine vurgu yapmıştır. Bebekler oyun alıştırmaları sürecinde birçok sıralı eylemi ve hareketi tekrarlarlar. Piaget, pratik oyunun temel özelliklerinden birinin, çocuğun, eylemleri öğrenirken aynı etkinliklerin yinelenmesi yerine, oyunu daha karmaşık hale getirerek veya yeni unsurlar ekleyerek oyun sürecini ayarlaması olduğunu düşünüyordu. Piaget, 4-7 yaş aralığında rol yapmanın oyunda önemli bir yer kapladığını ve rol yapma oyununda çocuğun, kendisi için anlam yaratan bir dünya geliştirdiğini ve oyunu izleyenlerin çocukların anlayışları ve yanlış anlamaları hakkında çok şey öğrenebileceğini öne sürmüştür. Piaget'nin çocuk oyununa ilişkin teorik bakış açıları, oyun teorisinin geliştirilmesinde katalizör olmuş ve pek çok çağdaş bilim insanı bunun konum ve algı, sosyal karşılaştırmalar, sözel anlatım, sosyal senaryoların anlaşılması ve akademik öğrenme üzerindeki etkisi üzerine çalışmalar yapmıştır. (Piaget 1962:120-128)

Vygotsky (1967, 1978), oyunun çocuk yaklaşık üç yaşındayken ortaya çıktığını ve genellikle bir grup etkinliği olduğundan birden fazla çocuğun katılımını gerektirdiğini düşünmektedir; ona göre oyun sosyokültürel anlayışa ilişkin farkındalığı ifade ettiği için bir hikaye, bir tema veya bir rol oyununun nesneleri olabilir. Vygotsky'ye göre oyun yalnızca bilişsel gelişime değil aynı zamanda bilişsel büyümeye de katkı sağlamaktadır (Vygotsky 1967: 6-18).

Oyunu yalnızca zevk üzerinden tanımlamak doğru değildir, çünkü zevk veren pek çok şey vardır. Vygotsky çocukların isteklerinin oyun oynayarak karşılanması gerektiğini ileri sürmüştür, oyunun değerlendirilmesinde çocukların istekleri, eğilimleri, başarılı hedefleri ve eylem motivasyonları dikkate alınmalıdır.(Vygotsky 1967: 6-18).

Vygotsky, oyun etkinliğini genel etkinlikten ayıran çeşitli belirteçler olduğunu söylemektedir, onun düşüncesine göre, bir eylemin oyun olarak kabul edilebilmesi için ,öncelikle çocukların hayali bir durum yaratması gerekir; sadece rol yapma oyunu için değil, yapılandırılmış oyun için bile hayali senaryolar gereklidir. Örneğin satranç yapılandırılmış bir oyundur, ancak bu oyunun karakterleri gerçek dünyayı temsil eder, dolayısıyla hayali koşulları içerir. Üstelik kurallar olmadan çocukları hayali bir dünyanın içindeymiş gibi canlandırmak zordur; bir çocuk oyunda anne rolü oynadığında, anne gibi davranır ve oyunun kuralı budur. Sonuç olarak kural, bir eylemin oyun olarak nitelendirilen bir diğer şartıdır (Vygotsky 1967: 6-18).

Yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren, 'Oyun müfredatı' çocuk merkezli olduğu kadar gelişimsel olarak da değerlendirilmiş; öğretmen temelli eğitim sistemleri ise öğretmeyi ve bilgi aktarımını hedeflemiştir. Çocuk oyunu denildiğinde ilk akla gelenler 'dışarıda olmak, arkadaşlarla birlikte olmak, kendi seçimini yapmak ve eğlenmektir, bu bağlamda öğretmenler, oyun müfredatı aracılığıyla oyuna karışan ve akademik amaçları yerine getirmek için oyunu bozan konumunda olmaktadır (Pramling, Samuelsson, Johansson 2009: 77-94).

Hollandalı tarihçi Johan Huizinga'nın 'Homo Ludens' (Huizinga 1949: 1-21) isimli eserinde de belirttiği gibi oyun, öncelikle, isteyerek yapılan bir eylem olmalıdır. Huizinga'ya göre çocuklar ve hayvanlar oyun oynarlar çünkü oyun oynamaktan zevk alırlar ve bu da onların serbest olmaları demektir. Huizinga'nın oyun anlayışı serbest ve anlamsal olmuş, yaşamın günlük zorunluluklarından ayrılmıştır. Ona göre erken çocukluk çağında oyun ve oyun oynama hem çocukların hem de eğitimcilerin yaşamının merkezinde olmalıdır, Huizinga' ya göre oyun, sosyal ve kültürel yaşamın bir ögesi olmaktan ziyade kültürün kaynaklarından biridir, kültürün bileşenleri olan mizah, şakalar, rekabet ve yarış, neşeli doğaçlamalar ve dramatik öğeler aslında yaşamın imgesini oluşturur ve oyun olmazsa bu öğeler kültürde yaşam imgesi olarak vücut bulmaz (Huizinga 1949: 1-21).

2.1.1.2. Kültürel Açıdan Oyunun Önemi

Oyunun öneminin kültürel olarak da değerlendirilmesi gerekir; Kültür, bir topluma özgün normlar, değerler, inançlar, gelenekler ve göreneklerin tümüdür. Kültür, bir toplumun üyeleri tarafından paylaşılan günlük etkileşim ve iletişim şekillerini, davranış ve rol beklentilerini ve toplumsal ilişkileri de kapsar. Kültür, her topluma ait olan bir özelliktir, içeriği toplumdan topluma farklılık gösterir ve

sosyalleşme süreci olarak adlandırdığımız; kişinin doğumu ile birlikte başlayan ve ölümüne kadar devam eden süreç içerisinde, toplum üyeleri tarafından öğrenilir ve paylaşılır, aynı zamanda, kültür, sosyalleşme süreci sayesinde kuşaktan kuşağa aktarılır.(Molu 2014:22-30)

Kültür aynı zamanda dinamiktir, Kültür günlük yaşantımızı düzenleyen anlamlar yaratır, yani davranışlarımızı anlamlandıracak kuralları belirler, toplumun üyeleri olarak bizler de bu kuralları öğrenir ve içselleştiririz. Çocuklar oyun yoluyla içinde yaşadıkları toplumların kurallarını ve sembollerini keşfeder ve öğrenirler. Çocuklar kendi yaratıcı oyunları, şarkıları, dansları, animasyonları, hikayeleri, resimleri, oyunları, sokak tiyatrosu, kuklacılık, festivaller vb. yollarla kültürü yeniden üretir, dönüştürür, yaratır ve aktarırlar. Bu olguyu, kültürel şemaların öğrenildiği ve yansıtıldığı çocuk oyun ve oyuncakların da gözlemleyebiliriz. Oyun aracılığıyla, çocuklar, kendi toplumlarına ait kuralları ve sembollerini keşfeder ve öğrenirler, aynı zamanda, kendi sosyokültürel dünyalarını yansıtan yeni roller üretirler.Sonuç olarak , uymaları beklenen ve kabul gören sosyal davranış ve kuralları öğrenir ve uygularlar, ve zaman içerisinde bu öğretiler çocukların günlük davranışları olarak şekillenir. Vygotsky' ye göre oyun ve oyuncak, kültürün öğrenilmesi ve aktarımı için vazgeçilmez iki araçtır.(Molu 2014 :22-30)

Kültürün öğrenilmesi sürecinde, bir yanda öğrenici olarak çocuklar, oyun ve oyuncak aracılığıyla bu öğrenimi gerçekleştirirken diğer yanda da kültürel öğreticiler olarak çocuğun çevresindeki yetişkinlerin (aile, öğretmen, ve etkileşimde bulunduğu diğer yetişkinler) yanı sıra,sosyal öğretmeyi destekleyici kurumların ve ortamların varlığı da çok önemlidir. Kendisinden daha yetkin kişilerle kuracağı etkileşim sayesinde çocuklar, kabul gören davranış biçimlerini öğrenmekte ve sergilemekte, dolayısıyla da toplumlarında daha donanımlı bireyler olarak yer alabilmektedirler. Çocuklar akranlarıyla etkileşime girerek kendi dillerini, oyunlarını, gizli dünyalarını, fantezilerini ve diğer kültürel bilgilerini yaratır ve aktarırlar. Çocuk oyunları, okuldaki ve oyun alanındaki oyunlardan misket oynama, serbest koşma ve sokak sanatı gibi kentsel etkinliklere kadar bir "çocukluk kültürü" oluşturur. Çocuklar aynı zamanda farklı kültürel ortamların ve sanatsal formların oluşturulduğu yeni iletişim araçları ve sosyal ağlar kurmak için dijital platformları ve sanal dünyaları kullanmada da ön sıralarda yer almaktadırlar. Kültürel ve sanatsal faaliyetlere katılım, çocukların yalnızca kendi kültürlerini değil, diğer kültürleri de anlamalarını sağlamak için gereklidir; çünkü bu, çocukların ufuklarını genişletmelerine ve diğer kültürel ve sanatsal geleneklerden de farklı şeyler öğrenmelerine olanak tanır ve böylece çeşitliliğin karşılıklı anlaşılmasına ve takdir edilmesine katkıda bulunur.(Rogoff 2003: 37-62) Kültürel araçlar sayesinde öğrenilen ve aktarılan oyun, pedagojik ve sosyolojik açıdan son derece önemli olmasının yanı sıra çocukların, uluslararası sözleşmelerle güvence altına alınan bir hakkıdır (BM Çocuk Hakları Sözleşmesi Madde 31'e ilişkin, Çocuk Hakları Komitesi çocuğun dinlenme, boş zaman

geçirme, oyun oynama, eğlence faaliyetleri, kültürel yaşam ve sanat haklarına ilişkin 17 No'lu Genel Yorum (2013). Bir hak olarak oyuna ilerleyen bölümlerde yer verilecektir.

Çoğunlukla ebeveynlerin davranışları aracılığıyla çocuklara aktarılan kültürel tutumlar, oyunun ne kadar teşvik edilip desteklendiğini, bireylerin hangi yaşa kadar oynaması beklenen çocuk olarak kabul edildiğini ve yetişkinlerin çocuklarla ne ölçüde oynadığının da belirleyicisidir. Çocuklarla birlikte oyuna katılım, yetişkinlere çocuğun bakış açılarına dair benzersiz bir anlayış sağlar, nesiller arasında saygı oluşturur, çocuklarla yetişkinler arasında etkili anlayış ve iletişime katkıda bulunur ve yetişkinlere çocuklara rehberlik etme fırsatı da sunar.

Kültürün oyun üzerindeki etkisi üç farklı şekilde gözlemlenebilir (Gaskins, Haight, Lancy 2007: 185-190):

- *Kültürel olarak kısıtlanmış oyun:* Bazı sanayi öncesi toplumlarda oyuna hoşgörüyle bakılır, ancak değeri sınırlı olarak görülür ve belirli oyun türleri kültürel olarak kabul görmez. Örneğin, Gaskins'in (2000) Yucatan'daki Maya halkı üzerine yaptığı araştırmada, her türlü kurgu veya fantaziye içeren oyunun yalan söylemek olarak kabul edildiği ortaya çıkmıştır.
- *Kültürel olarak kabul edilen oyun:* Sanayi öncesi toplumlarda ebeveynler çocuklardan oyun oynamalarını bekler ve oyunu onları diğer işlerde yararlı olacak yaşa gelene kadar meşgul edecek yararlı bir araç olarak görürler, ancak oyunu teşvik etmezler veya genel olarak çocukların oyunlarına katılmazlar. Sonuç olarak çocuklar, yetişkinlerin gözetimi olmadan, oyun için özel olarak yapılandırılmamış alanlarda ve üretilmiş oyuncaklar yerine doğal olarak elde edilebilen objelerle ve diğer çocuklarla daha fazla oynarlar.
- *Kültürel olarak geliştirilmiş oyun:* Orta sınıf Avrupalı-Amerikalı aileler de oyunu çocuğun işi olarak görme eğilimi vardır; ayrıca yetişkinler çocuklarıyla oynamanın önemli olduğunu düşünmektedirler. Çocuklar ayrıca öğrenmeyi teşvik etmek için onlarla oynamayı rollerinin önemli bir parçası olarak gören profesyonel bakıcılarla da sıklıkla vakit geçirirler.

Ancak kültürel olarak geliştirilen oyunun varlığını sürdürdüğü toplumlarda bile çocukların oyun için ayırdıkları zamanı, ve oyun alanlarını, ve oyunun içeriğini belirleyen birtakım sosyolojik faktörlerde mevcuttur. Bu faktörlere değinecek olursak:

Çocukların Güvenliği ve Risk Faktörleri: Özellikle kentsel alanlarda, güvenlikle ilgili tehlikelerin gittikçe artması, çocukların giderek güvenli alanlarda ve gözetim altında oynamalarını gerektirmektedir. Bu alanlar genellikle iç mekanlar ya da çocukların kendi bahçeleri ile sınırlı kalmakta ve çocuklar, kentselliğin daha az yoğun olduğu ülkelerdeki (örneğin İskandinav Ülkeleri) yaşlılarına göre daha az dış mekan oyunlarından yararlanabilmektedirler (Lester, Russell 2010: 27-41).

Kentsel ortamlarda yaşamak ve koruyucu ebeveyn tutumları; oyunun desteklendiği ailelerde yaşama şansına sahip olan ancak ebeveynlerinin, bakıcılarının ve öğretmenlerinin çeşitli çevresel tehlikeleri ve tehditleri (virüsler, organize suçlar, çocuk kaçırma, taciz vb) algılayarak riskten aşırı derecede kaçınan ve aşırı koruyucu hale gelmesi çocukların oyun oynama yeteneği üzerinde olumsuz etkilere sahip olabilmektedir (Veitch vd. 2006 akt. Lester, Russell 2010: 27-41).

Ebeveynlerin aşırı denetimi ve çocukların aşırı programlanması sorunu oldukça yakın zamanda, son birkaç on yılda ortaya çıkmıştır.

Ancak on altı ülkedeki ebeveyn tutumları üzerine yapılan bir araştırmaya göre (Singer vd. 2009 akt. Lester, Russell 2010: 27-41) bu artık dünya çapında bir sorundur. Bu ankete katılan Avrupa çapındaki ülkelerden ve diğer dört kıtan anneler, trafikteki artış, suç, taciz ve şiddet, olası kaçırılma, kir ve mikroplar ve daha birçok benzer sorun nedeniyle çocuklarının dışarıda oynamasına izin verme konusundaki korkularını bildirmişlerdir.

Birleşik Krallık Ulusal Vakfı için yazılan bir rapor (Moss 2012 akt. Lester, Russell 2010: 27-41), çocukların evlerinin yakınında denetimsiz olarak dolaşmalarına izin verilen alanın 1970'lerden bu yana %90 oranında küçüldüğüne dair kanıtlara yer veriyor.

Spontane olarak başlattığı oyun aktivitelerini geliştirmeleri için yeterli zaman, alan ve özgürlük verilmezse, en oyun oynamaya meyilli çocuklar bile oyun oynayamayacaklardır.

Lester ve Russell (2010), çocukların oyunlarında çevrelerindeki yetişkinlerin tahmin edemeyeceği farklı alan ve özellikleri benimsediklerini, en zengin oyun alanlarının çoğunlukla doğal ve plansız olduğunu belirtmişlerdir.

Yetişkinler tarafından tasarlanan pek çok kentsel oyun alanı genellikle fazla temiz ve düzenli olsa da, en başarılı olanlar, çeşitli doğal ve insan yapımı malzemeler kullanarak çocukların kendi alanlarını inşa edebilmeleri için kurulan 'macera oyun alanları'dır (Bartlett 2002 akt. Lester, Russell 2010: 27-41).

Şehirde yaşamının, daha uzun saatler çalışmak zorunda kalmanın ve hayatlarındaki günlük koşuşturmanın etkisiyle ebeveynlerin çocuklarıyla oynamaya ayırdıkları zaman azalmaktadır (Chawla 2002 akt. Lester, Russell 2010: 27-41).

Okul müfredatının giderek daha zorlaşması ve rekabetçi bir hale gelmesi, çocukların oyuna ayırmaları gereken zaman kısıtlayan bir başka etmendir. Oyun saatlerinin azalması ve yeterince oyun oynayamamak, çocukların sosyal ve bilişsel gelişimlerini olumsuz etkilemenin yanı sıra, obezite vb çeşitli sağlık sorunlarının artmasına da neden olmaktadır.

Oyunun sürekli yokluğu duygu düzenleme sistemlerini bozabilir ve bu da çocukların fiziksel, sosyal ve bilişsel yeterliliklerini azaltabilir (Pellis, Pellis 2006: 278-296).

Her iki cinsiyetin açık havada birlikte oynamasının çifte faydası, obezite gibi büyük sağlık sorunlarının önlenmesi ve toplumsal cinsiyet kalıplarının azaltılması olacaktır; bu da özellikle kız çocuklarının gelecekteki meslek seçimlerinin çeşitliliğine katkı sağlayarak uzun vadede genel işgücü piyasası için yararlı olacaktır (Molu 2014).

2.2. Oyunun Hukuki Temelleri

Bu kısımda, haklar, insan hakları ve çocuk hakları bağlamında, bir hak olarak oyun ve toplum, hükümet ve yerel yönetimlerin yaptıkları düzenlemeler ele alınacaktır.

2.2.1. İnsan Hakları ve Çocuk Hakları Bağlamında Oyun Hakkı

2.2.1.1. Hak Kavramı

Genel anlamda hak kavramı, belirli bir durumda olma ya da olmama, belirli eylemleri yapma ya da yapmama, ya da diğer kişilerin bu eylemlerin yapma ya da yapmama ve belirli bir durumda olma ya da olmamasına ilişkin tercih kullanma yetkisi olarak tanımlanabilir (Wenar 2023: 2). Haklar, çağdaş yaşamda hangi eylemlerin yapılabileceğini ve bu eylemlerin icrasından hangi kurumların sorumlu olacağını belirler. Hakları, devletlerin yapısı, yasaların içeriği kadar ahlaki ve etik değerler sistemi de belirler. Haklar; özgürlük ve otoritenin ne şekilde dağıtılacağını ve neyin ne zaman yapılabileceğini, yapılması ya da yapılmaması gerektiğini işaret eder (Wenar 2023: 2).

Hakların sınıflandırılmasında kimlerin ‘hak sahibi’ olduğu temel alınmaktadır; örneğin insan hakları, çocuk hakları, hayvan hakları, devletlerin hakları, halkların hakları ve işçilerin hakları gibi (Wenar 2023: 3).

Aynı şekilde ‘hak sahibi’ nin bu haklara hangi gerekçeyle sahip olduğuna ilişkin; yasal –hukuki haklar yasalarla, ahlaki ve etik haklar ise toplumsal normlar ve değerler, gelenek ve göreneklerle belirlenmektedir. Kişinin en temel hakkı yaşam hakkıdır ve bu hakkın yanısıra, özgürlük hakkı da kişinin eylemlerinden etkilenebilecek bir hak olarak sıralanabilir.

Bunun yanısıra, kişinin vücut bütünlüğü hakkı, mahremiyet hakkı, mülk sahibi olma hakkı, düşüncelerini özgürce ifade edebilme hakkı vesessiz kalma hakkı da hakların sınıflandırılmasında temel kategoriler olmakla birlikte bu hakların hepsinin alt kategorileri mevcuttur (Wenar 2023: 3).

Hakların işlevine ilişkin iki kuram mevcuttur, ilki irade(will) kuramı, ikincisi ise yarar(menfaat) (interest) kuramıdır. İrade kuramı savunucularına göre, her hak, ona sahip olan kişiyi “küçük ölçek” de bir egemen güç haline getirir; sahip olduğu haklar, kişiye, diğerlerinin sorumluluklarına ilişkin bir kontrol

gücü verir (Wenar 2023: 4). Ceylan, irade kuramının savunucularının, hakları; hukuken tanınan irade gücü olarak tanımladığını belirtmiştir (Ceylan 2020: 199).

Diğer yandan, yarar kuramı savunucularına göre ise, bir hakkın işlevi, hak sahibinin yararını daha da yükseltmektir; buna göre hak sahibi olmak, bir seçenek olmaktan öte, hakkın sahibine daha yüksek bir yarar sağladığı için önemlidir (Wenar 2023: 5). Ceylan ise yarar kuramının savunucularının, hakları; hukuken korunan yararlar olarak tanımladığını belirtmektedir (Ceylan 2020: 198). Yarar kuramının savunucularından Raz ise, her hakkın, hak sahibinin yararına hizmet etmesi gerektiğini söylemiştir. (Cruft 2003: 372).

Wenar, irade kuramının savunucuları arasında Kant, Savigny, Hart, Kelsen ve Steinar ı, yarar kuramının savunucuları arasında ise Bentham, Ihering, Austin, Lyons, Mac Cormick, Raz ve Kramer ı belirtmiş ve her iki kuramında zayıf ve güçlü yanları olduğunu vurgulamıştır. Wenar, aynı şekilde, bu iki teorinin yanında, her iki teoriyi birleştiren üçüncü bir yol olabileceğini de söylemektedir (Ceylan 2020: 199).

İrade kuramının temsilcileri arasında olan Kelsen ise hak ve hukuk kavramlarını norm olarak birleştirerek hakkın normlar olduğunu belirtmiştir (Cruft 2003: 368). İrade kuramına yöneltilen en önemli eleştiriler ise iradesi iradesi herhangi bir sebeple zayıf veya sonradan zayıflamış kişilerin veya canlıların (çocuklar, akıl hastaları, hayvanlar gibi), haklarına ilişkin olmuştur (Cruft 2003: 369). Graham, ise irade teorisine çeşitli eleştirileri indirgeme, tutarsızlık ve alan darlığı başlıkları altında gruplandırarak irade gücü olmayan veya sonradan zayıflamış çocuklar, akıl hastaları gibi grupların hakları açısından kuramın yetersizliğini dile getirmekle birlikte genel anlamda kuramı desteklemiştir. (Graham 1996: 265-268).

Hakların işlevi ve sınıflandırılması konusu ve yukarıda sadece çok kısa açıklama olarak değinilen işleve ilişkin iki kuram, başlıbaşına çok geniş bir çalışma konusudur, bu çalışmanın amacı ve temeli hakların konusu ve sınıflandırılması olmadığı için ve yapılan literatür taramasında görüldüğü üzere hala bir tartışma konusu olduğu için, konu detaylandırılmamıştır.

İnsan hakları, dolayısıyla çocuk hakları, çocuk haklarının bir alt kategorisi olarak da oyun hakkı bu çalışmanın temelini oluşturmaktadır, BMÇHS’de ve aşağıdaki bölümlerde belirtildiği üzere, çocuk hakları çalışmalarında, çocuğun yüksek yararı ilkesi esas alındığından, çalışmada, ‘yarar’ kuramına yakın görüş benimsenmiştir.

2.2.1.2. İnsan Hakları Kavramı

İnsan hakları, ırk, cinsiyet, milliyet, etnik köken, dil, din veya başka herhangi bir statüye bakılmaksızın tüm insanların doğasında olan haklardır. İnsan hakları, yaşam ve özgürlük hakkını, kölelikten ve

işkenceden korunma hakkını, düşünce ve ifade özgürlüğünü, çalışma ve eğitim hakkını ve çok daha fazlasını içerir. Herkes ayırım gözetilmeksizin bu haklara sahiptir (United Nations 2023).

Çocuk haklarının tam anlamıyla anlaşılması için, insan haklarının geniş bir perspektifte ele alınması ve anlaşılması çok önemlidir. İkinci Dünya Savaşını takiben, Birleşmiş Milletlerin kurulması, 20. Yüzyılda ivme kazanan insan hakları hareketinin hızlanmasındaki en önemli unsurdur.

İnsan hakları; insanların yalnız insan olmaları nedeniyle sahip oldukları haklardır (Kuçuradi 2009: 75).

Bu haklar bir kişinin bir ülkenin yurttaşı olmakla kazanılan ve yurttaşlık hakları denilen haklardan nitelik olarak farklıdır. Bir ülkenin vatandaşı olmakla kazanılan yurttaşlık haklarından farklı olarak, insan haklarına sahip olmak veya bu hakları talep etmek için insan olmak yeterlidir. Bu hakların hangi haklar olduğunu bulmanın ölçütü ise Kuçuradi'ye göre :

“İnsanlık olarak başardıklarımıza bakarak edindiğimiz, insanın olanaklarına ilişkin sistematik bilgi ve bu olanakların gerçekleşebilmesini sağlayan koşulların bilgisidir. Ters yönden, yani bu olanakların bugün nasıl körletildiğini görmekle desteklenen ve temellendirilen bu bilgi, bize hangi istemlerin temel haklar olduğunu ve olabileceğini, hangilerinin ise olmadığını ve olamayacağını ayırt edebilmek için bir ölçüt sağlamamakla kalmaz; ayrıca temel hakların özünün gereklerini gitgide daha açık görmemiz için de bir yol açar” (Kuçuradi 2009: 75).

Hangi hakların insan hakları olduğuna ilişkin yanıtların ‘İnsan hakları Evrensel Bildirisi’nde yani ‘Uluslararası Antlaşma ‘da söz edilenler olduğu düşüncesi yaygındır (Tepe 2019: 10). Ancak yine de, burada yer almayan hakların insan hakları sayılamayacağını söylenmesi gerekmemektedir (Kuçuradi 2009; Tepe 2019).

İnsan haklarının kökeni yalnızca sözleşmeler ve yasalar olmadığı, insanın haklarla doğduğu görüşü ise bir diğer görüştür; bu görüşe göre Tanrı, yaratırken, insanlara bazı haklarla donatmıştır, örneğin, yaşam hakkı, özgürlük hakkı, mutlu bir yaşam sürme hakkı gibi (Morsink 2009 akt. Nickel, Etinson 2024: 2).

Amerika Birleşik Devletleri Bağımsızlık Bildirisi’nde, bireylerin, yaratan tarafından bahşedilen yaşam, özgürlük ve mutlu bir yaşam sürme hakkıyla dünyaya geldiği ve bu hakların ‘doğal haklar ‘ olduğundan söz edilmektedir (Nickel, Etinson, 2024). İnsan haklarını tanrının bahşi olarak görmek her ne kadar metafizik düzeyde onları güvence altına alsa da, uygulamada inancı olmayan kişilerin de bulunduğundan yola çıkarak, hakların ulusal ve uluslararası sözleşmelerle güvence altına alınmasının daha güvenli olduğu düşünülmektedir (Morsink 2009). İnsan haklarının gerekçelendirilmesinde çok çeşitli temellere dayandırılmaktadır; bunlar arasında,soybağı söylemleri (Shue 1996); temsil ve özerklik (Gewirth 1996; Griffin 2008); temel gereksinimler (Miller 2012); yetkinlikler ve pozitif özgürlük (Gould 2004; Nussbaum 2000; Sen 2004) haysiyet (Gilabert 2018b; Kateb 2011, Tasioulas 2015); ve adil olmak, statü eşitliği, ve eşit derecede saygı görmek (Dworkin 2011; Buchanan 2013) sayılabilir (Nickel, Etinson 2024: 4). Bu temellere dayalı hakların çoğunun birbiriyle örtüştüğü söylenebilir.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde haklar aşağıdaki başlıklar altında sınıflandırılmıştır:

- **Güvenlik hakları ;** bireyleri cinayet, işkence ve soykırımdan koruyan haklardır
- **Hukuki prosedür hakları;** bireyleri abartılı ve gelişigüzel cezalardan koruyan ve adil yargılanma hakkı veren haklardır.
- **Özgürlük hakları;** bireylerin inanç, düşünce, ifade ve hareket gibi temel özgürlüklerini güvence altına alan haklardır.
- **Siyasi haklar;** bireylerin oy vererek ve toplantı ve gösteri yaparak siyasete katılma haklarını güvence altına alan haklardır.
- **Eşitlik hakları;** eşit vatandaşlık, kanunlar önünde eşitlik ve ayrımcılığa uğramama gibi hakları güvence altına alan haklardır.
- **Ekonomik ve sosyal haklar ise;** devletlerin kölelik veya zorla çalıştırılmayı yasaklamasını, güvenli iş koşulları sağlamasını ve istihdam yaratarak vatandaşlarının eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimlerini sağlamak ve onurlu bir yaşam için gerekli hayat standartlarını geçerli kılmak ile ilgili yükümlülüklerini güvence altına alan haklardır (Nickel, Etinson 2024: 4).

İnsan Haklarının yerine getirilmesinin temelinde çeşitli ilkeler yer almaktadır, buna göre:

- Evrensellik ve Devredilmezlik ilkesi uyarınca, dünyanın neresinde ve hangi şartlarda yaşıyor olursa olsun, tüm insanlar eşit haklara sahiptir ve bu haklardan mahrum edilemezler, eşitlik, kapsayıcılık ve ayrımcılık yapılmaması kavramları bu ilke ile ilişkilidir.
- Bölünmezlik ilkesi uyarınca, bir hakkın korunması ve yerine getirilmesi için başka hak ya da hakların ihlal edilmesi kabul edilemez.
- İlintilik ilkesi uyarınca insan hakları bütüncül olarak ele alınmalıdır, yani siyasi, ekonomik, medeni ve kültürel haklar birbirinden ayrı düşünülemez ve bir bütün olarak ele alınmalıdır.
- Hesap verilebilirlik ilkesi gereğince hak sahibi yani bireyler ve hak koruyucu yani devlet organları ulusal ve uluslararası sözleşmelerin gereğini yerine getirmeli ve çocuklar dahil, toplumun tüm bireylerinin hakları eşit olarak ve mevzuat gereğince korunmalıdır (Louis 2016: 2).

İnsan haklarının herhangi bir konunun farklı ve bazen çelişebilen boyutlarına aynı anda uyarlanabilmesi hakların en etkileyeciği özelliği olarak kabul edilebilir (Ceylan 2020: 211). Haklar, doğru bir şekilde talep edildikleri takdirde pek çok politik karara zemin sağlayan uygunluk, etkililik ve toplumsal fayda gibi gerekçeler karşısında 'koz' olarak üstündür.

Hak temelli yaklaşımın temel prensipleri şunlardır:

Saygı göstermek; Devletler, doğrudan ya da dolaylı olarak haktan yararlanılmasına müdahale etmemelidirler.

Korumak; Devletler, kişileri haklarından mahrum edebilecek üçüncü kişilerden korumalıdır.

Yerine getirmek (kolaylaştırmak ve sağlamak); Devletler, hakların tam olarak yerine getirilmesini sağlamaya yönelik gerekli idari, mali, mevzuat ve hukuki önlemleri almalı ve hakların kullanılmasına yönelik gerekli destek ve hizmeti sunmalıdırlar.

Hak temelli yaklaşım toplumun tüm kesimlerinin, kadınlar ve çocuklar dahil olmak üzere, geniş katılımını öngörmektedir. İnsan hakları ve iyi yönetim birbirini destekler; toplumsal cinsiyet eşitliği ve yoksun kesimlerin eğitiminin desteklenmesi programları aynı zamanda bu kişilerin haklarını talep etmeleri açısından güçlenmelerini sağlar.

İnsan hakları kavramının temelinde her insanın onurlu ve saygın bir yaşam sürme hakkı ve toplumun bir üyesi olarak bu hakkını yerine getirmesi için gerekli şartların sağlanması gerekliliği yer almaktadır; buna ilişkin tüm sorumluluk ise devletin ve hükümetindir.

İnsan hakları temelli olan hukuki ve siyasi yaklaşımlarda; aksiyon zorunludur ve haklar ve yetkiler yasalarla belirlenmiştir, haklar evrensel, değiştirilemez ve yok sayılamaz. İnsan hakları temelli olmayan hukuki ve siyasi yaklaşımlarda; eylem isteğe bağlı ve opsiyoneldir, bireylerin gereksinimleri karşılanır, bu gereksinimler öncelenebilir ve bazı haklar bazı kültürlerde yerine getirilmeyebilir. İki tür yaklaşım arasındaki farklar açıkça görülmektedir (Lois 2016: 8).

19.Yüzyılda, kölelik, kötü çalışma koşulları ve çocuk işçiliği gibi sorunların neden olduğu insan hakları ihlallerine karşıt olarak ortaya çıkan işçi hakları, azınlık hakları gibi sosyal hareketler, ırk, dil, din, cinsiyet ve herhangi başka bir ayırım yapılmaksızın tüm insanların onurlu bir yaşam sürmesi ve saygı görmesi kavramlarını ortaya çıkarmıştır. Kişilerin ‘hak sahibi’, devletlerin ise bu hakların korunması, geliştirilmesi ve saygı görmesini sağlayacak organlar olması kavramları yerleşmiştir.

Görüldüğü üzere insan hakları kavramından söz edilirken ‘hak sahibi olmak’ kavramı kullanılmaktadır, hak kavramından söz ederken, onu koruma altına alan hukuki bir sözleşmenin olduğu varsayılacağı üzere, hak ve hukuk bireylerin ‘korunma’ hakkının iki ayağıdır (Louis 2016: 5).

2.2.1.3. Çocuk Hakları

Çocukluk insan yaşamının en erken ve en önemli dönemidir, dolayısıyla, insan haklarından söz ederken öncelikli olarak çocuk haklarından söz edilmelidir.

Çocuk hukuku, hukukun pek çok dalı ile ilişkili olmakla birlikte kamu hukuku-özel hukuk ayrımından farklı olarak daha çok kamu hukuku ile ilişkili bulunan, yani kamu hukuku yönü ağır basan bir karma hukuk dalı olarak nitelendirilmektedir (Akyüz 2003: 30). Çocuk hakları hukuku, ulusal ve uluslararası mevzuat açısından hakları incelemektedir ve çocuk hukukunun alt başlıklarından biri olarak

değerlendirilebilir. Çocuk hakları konunun hak boyutu ile ilgilenmektedir, çocuk hakları hukuku ise çocuk haklarını da içermekle birlikte özellikle iç ve dış mevzuatı incelemektedir (Doğan 2021: 10). Çocuk hakları; “çocuğun insan olması, aynı zamanda bakıma ve özene gereksinim duyması nedeniyle doğuştansahip olduğu hakların tümü” olarak tanımlanmaktadır (Tuğrul, Metin 2006: 197 akt. Akyüz 2000: 378).

Çocuk hakları, felsefi bağlamda, aşağıda da değinileceği üzere, temel ihtiyaçların (beslenme, barınma, tıbbi yardım gibi) karşılanmasına yönelik refah hakları, çocuğun teklikelere karşı korunması gerekliliğini içeren koruyucu haklar, yetişkinlerin sahip olduğu ve çocuğunda sahip olacağı düşünülen yetişkin hakları ve anne babaya karşı olan haklar yani kendisini ilgilendiren kararlara katılım hakkı olarak sınıflandırılabilir. BMÇHS de yapılan hukuki bağlamdaki sınıflandırmada ise kişisel (medeni), ekonomik ve sosyal ve kültürel haklar olduğu söylenebilir (Akyüz 2003; Doğan 2021; İnan 1995)

1948 yılında kabul edilmiş olan İnsan Hakları Evrensel Bildirisi’nin (İHEB) özellikle çocuk haklarından söz etmemesinin ana nedeni, Bildiri’nin yayınlandığı dönemde , çocuğun, aileye ‘ait’ olarak kabul edilmesi ve böyle bir gerekliliğin duyulmaması olduğu söylenebilir. Çocuk haklarından söz edilen ilk uluslararası belge, 1959 da yürürlüğe giren ‘Çocuk Hakları Bildirisi’ dir. Bu belge, İHEB nin çocuklara uyarlanmış hali olarak da düşünülmektedir, çocuk, henüz olgunluğa erişmediği için korunması ve kollanması gerektiği belirtilerek Devlete koruyuculuk görevi yüklemiştir, ancak bunlar tavsiye niteliğinde olup hukuki yaptırımı mevcut değildir (Zermatten 2007: 36). 31. Maddesinin çalışmanın konusunu oluşturduğu BMÇHS ise imzalandığı 1989 tarihinden itibaren, Taraf Devletlere hukuki sorumluluk yüklemektedir.

Zermatten (2007), çocuk haklarının evrimini şu şekilde özetlemiştir: çocuğun , ailenin yetişkinlere bağımlı olan ve eğitim, gelişim haklarına ilişkin kararların ebeveynleri tarafından verilen bir aile üyesi olarak algılanmasından, çocuğun bir birey olarak, hakları olan ve bu haklarının garanti altına alınarak, kendi yüksek yararı için kullanılmasının sağlanacağı , toplumun bir üyesi olması (Zermatten 2007: 37).

2.2.1.3.1. Çocuk Haklarının Öznesi Olarak Çocuk

Çocuğun bir ‘hak sahibi (right holder)’ ve bu hakkı ‘talep eden (claimant)’ birey olarak görülmeye başlanması, çocuk haklarının yerine getirilmesi açısından çok önemlidir

Çocuğun hakkın pasif kullanıcısı değilde talep edeni olduğunu savunan hak temelli yaklaşım, çocuğun hak sahibi olarak ‘BM Çocuk Hakları Sözleşmesi’ nde tanınan haklarını talep etmesi gerektiğini savunmaktadır. Kimlerin çocuk olarak tanımlanacağı ise farklı tanımlarda şu şekilde belirtilmiştir:

Bebeklik ile ergenlik çağıları arasındaki dönemi ifade etmek için kullanılan “çocuk” kavramının evrensel anlamda kabul edilmiş bir tanımı bulunmamaktadır. Genellikle konuşma ve yürüme kabiliyetleri

kazanıldıktan sonra çocukluğun başladığı; cinsel gelişimin başladığı ergenlik dönemi ile birlikte çocukluk döneminin bittiği kabul edilir. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde ise daha erken yaşta reşit olma durumu hariç 18 yaşına kadar her insan çocuk olarak kabul edilmektedir (Tokol 2012).

Türk Hukukunda, Türk Medeni Kanunu, Çocuk Koruma Kanunu ve Türk Ceza Kanunu'nda Sözleşme'ye uygun bir yaş sınırı belirlenmiş olup, 18 yaşını doldurmamış her birey çocuk olarak kabul edilmektedir.

İnsan haklarının yukarıda söz edilen temel prensipleri, çocuk hakları bağlamında da şu şekilde ele alınmaktadır:

Evensellik: Çocuk haklarının evrensellik ilkesi gereğince; cinsiyet, ırk, din, siyasi görüş, sosyo – ekonomik durumdan bağımsız olarak her çocuğun haklarından tümüyle yararlanması gerekmektedir, bu durum, kriz, silahlı çatışma ve doğal afetler durumlarında da geçerlidir. Kültürel kimlik ve uygulamalar, çocuğun hakkıdır, ancak bu çerçevede çocuğun zararına oluşabilecek bir durum olursa bu uygulamalar sorgulanabilir. Bu temel ilke BM Çocuk Hakları Sözleşmesinin 18. Maddesi 'nde belirtilen ayrımcılık yapılmaması ve çocuğun yüksek yararının gözetilmesi ilkesi ile ilintilidir.

Bölünmezlik: Çocuk haklarından söz edilirken, bütüncül bir yaklaşım alınmalıdır Çocuk, öncelikli olarak 'insan' olarak düşünülmeli ve ele alınmalıdır, yaşamının herhangi bir alanında yapılacak iyileştirme, örneğin okullaşma oranının artması diğer alanlarda da iyileştirme gerektirecektir, örneğin sağlık hizmetine erişim gibi.

Devredilmezlik: Sahip olduğu insan hakları, bireyden alınamaz ya da bireyin bu hakkından vaz geçmesi talep edilemez, bu tüm çocuk hakları için BM ÇHS de belirtildiği üzere çocuğun doğumundan onsekiz yaşına gelene dek geçerlidir, ve aynı zamanda toplumda 'sorun çıkartan' ya da ' toplum kurallarından sapan' olarak nitelendirilebilecek tüm çocuklar için de geçerlidir.

Hesap Verilebilirlik: Çocuklar hak sahibi olarak nitelendirildikleri için onların bu haklarının korunması ve kulanması her ne kadar Devletin görevi ise de toplumun diğer yetişkin üyeleri de bu konuda duyarlılık ve sorumluluk olmalıdırlar (Tobin 2016: 73).

20. yüzyılın ikinci yarısından, özellikle de 1970 lerden sonra ivme kazanan çocuğun bir' hak sahibi ' ve bu hakkın talep edeni olduğu görüşü, çocukların yasal statüsünü de güçlendirerek ebeveynlerine karşı açılacak yasal davalarda (fiziksel şiddet ya da çocuk yaşta evlilik gibi) çocuğun haklarının ve yüksek yararının gözetilmesinin önemi konusunda farkındalığı arttırmıştır.

Buna karşın, BMÇHS de kabul edilen tanım gereği, erken yaşta reşit olma durumu hariç 18 yaşına kadar her bireyin çocuk olduğu kabul edildiği için, çocuğun 'hak sahibi' ve bu hakkın 'talep edeni' konumunun da çocuğun yaşına göre değişebileceği görüşü de bulunmaktadır. Evrensel olarak kabul edilen görüş, erken çocukluk eğitiminin çocukların haklarını öğrenmeleri ve bu konuda farkındalık geliştirerek haklarının ' talep edeni' olmaları konusunda kritik önemi olduğu ve çocukların bu erken dönemden

itibaren çevrelerinde olup bitene duyarlı bireyler olmaları ve haklarını bilmeleri ve talep etmeleri şeklindedir.

Çocuk, yedi yaşına kadar, çevresini anlamakta ve adeta bir sünger gibi içine almaktadır, bu dönemde çocuğun dil gelişimi ve sensöri motor gelişimi tamamlanmakta ve yaratıcılığı gelişmektedir; henüz soyut düşünme evresine geçmemiş ve mantıksal düşünceyi geliştirmemiş olmakla birlikte, başlarına gelebilecek herhangi bir olayı aktarabilmekte ve tanımlayabilmektedirler. 7-12 yaş arasında çocuklar ise mantıksal düşünebilmekle birlikte henüz tam olarak soyut düşünmeyi geliştirmemiş olmalarına karşın, düşünceleri çok daha somutlaşmıştır (Waters-Davies 2021: 18).

11-12 yaşlarından itibaren ise, somut ve soyut düşünmenin yanısıra teorik çıkarımlar yapabilmekte ve ayrıca ahlaki değer ve yargılarının gelişmesi ile birlikte sorumluluklarının, yükümlülüklerinin ve haklarının bilincine varmaya başlamaktadırlar. Bu evrede, haklarının korunmasına ilişkin talepleri ciddiyle ele alınmalıdır (Waters-Davies 2021: 18).

Çocuklar, sosyalleşme sürecinde, kültürün öğrencisi olarak, içinde yaşadıkları toplumun normlarını ve kurallarını öğrenmektedirler ve ilerideki yetişkin yaşamlarına buna uygun rollerde bulunmaktadır. Sosyalleşme sürecinin birinci ve en önemli basamağı ailedir, onu sırasıyla okul, akran grupları ve kitle iletişim takip etmektedir (Molu 2014: 22-47).

Sosyalleşme sürecinde, çocuklar ‘yetişkin dünyasını’ öğrenmekte ve ona uygun roller sergilemektedirler, örneğin çevresinde sürekli şiddet olgusunu deneyimleyen bir çocuk, daha ileriki yaşlarda, kendisi de akran zorbalığı yapabilmektedir (Molu 2014: 22-47).

Çocuğun yalnızca pasif öğrenici değil aynı zamanda aktif katılımcı olması gerektiği ve toplumda ‘hak sahibi’ ve hak talepçisi olarak, kendi yararını ilgilendiren konularda karar verici ve katılımcı olarak yer alması gerektiği görüşü önem kazanmaktadır (Molu 2014: 22-47).

2.2.1.3.2. Önü Açık Bir Gelecek Hakkı ve Çocuğun Yüksek Yararı

Bu konu ile ilişkili olarak çocuğun ‘önü açık gelecek hakkı’ (right to an open future) kavramından söz edilmelidir, önü açık gelecek hakkı kavramının açıklanması için de öncelikle Yetişkin hakları (A rights), Çocuk hakları (C rights) ve hem yetişkin hem de çocuk hakları (A-C rights) açılmalıdır.

Yetişkin hakları (A rights) ve Çocuk hakları (C rights) ve hem yetişkin ve hem çocuk hakları (A-C rights), şu şekilde sınıflandırılmıştır: Yetişkin hakları, genel olarak, özgürlük kavramına ilişkin haklardır, hem yetişkin hem de çocuk hakları ise genellikle refah haklarına ilişkin haklardır (Archard 2023: 3).

Çocuk haklarından söz edilirken, çocuğun, yetişkinlere ‘bağımlı’ olduğu dönemlerde, yetişkinlerin, onların adına kullanmış oldukları haklardan söz edilmelidir. ‘C’ hakları diye söz edilen bu haklar (yemek, barınma ve korunma gibi) genellikle çocuklara ait olmakla birlikte, yalnızca onlara özgün olmayabilir, örneğin, engelli yetişkinlerinde bağımlılıklarından söz edebiliriz (Feinberg 2016: 76).

Yetişkin hakları, tercihe bağlı haklardır, örneğin oy kullanma ya da kullanmama, herhangi bir görüşü benimseme ya da beminsememe, herhangi bir dinin gereklerini yerine getirme ya da getirmeme gibi), oysa refah hakları yani çocukların hakları, sağlık, vücut bütünlüğü mahremiyet gibi, yarara dayalı haklardır.

‘C’ haklarının bir diğer kategorisi ise ‘güven bağı ile oluşmuş haklardır’ (rights in trust), özerklik hakları olarak nitelendirilen bu haklar, çocukların, onları kullanma yetisine sahip olmalarına kadar, onlar adına, yetişkinler tarafından kullanılan ve çoğu durumda önceden ihlal edilebilen haklardır (Feinberg 2016: 76-77).

Bu hakların korunması, çocuğun yetişkin haklarını (A rights) ve hem çocuk hem yetişkin haklarını (A-C rights) tam anlamıyla kullanabilmesinin sağlanması açısından çok önemlidir. Bu haklar, çocuğun geleceğini açık tutmakta, aynı zamanda, devlete, bu hakların korunması için bir sorumluluk vermektedir.

Ancak çocuğun geleceğinin ne kadar ‘önü açık’ olmasına ilişkin değişik düşünceler mevcuttur; genel anlamda, çocuğun eğitimine ilişkin olabilecek kadar çok, hatta sayısız alternatif sunulması gerektiği görüşü hakim olsada, burada, sayısız seçeneğin hem çocuk, hem de ebeveynleri üzerinde bir baskı unsuru olabileceği görüşü de mevcuttur (Arneson, Shapiro 1996 akt. Archard 2023: 5). Buna göre, bazı seçimler yapılırken diğer bazıları göz ardı ya da ihmal edilebilir, bunlarda çocuğun kendini en üst düzeyde gerçekleştirmesinin önünde engel olabilir; örneğin müziğe çok yetenekli olan bir çocuk, çok zor bir eğitim alırken, bu yeteneğinin açığa çıkması mümkün olmayabilir. Bu görüşe göre, ayrıca, sayısız seçenek, ebeveynler üzerinde de bir yük oluşturabilir, örneğin, bir çocuğun, orkestranın tüm enstrümanlarını çalmayı öğrenmesi mümkün değildir, öyleyse, bu onun, denemediği enstrümanlarla ilgili geliştirebileceği bir kariyerin engellenmesi sayılabilir mi sorusunun tam bir yanıtı olmadığı gibi.

Bunun için önerilen çözüm ise, çocuğun, mantıklı ve elverişli yaşam seçimleri yapabilmesi için, gerekli özerkliğe sahip olmasının sağlanmasıdır, bu özerklik hem içsel, yani kendisini tanıması ve gerçekleştirmesi için yeterli bilgiyi alması ve işlemesi, hem de dışsal, yani çocuğa, yeterli ve değerli seçimlerin sunulması şeklinde olmalıdır (Feinberg 2016 akt. Archard 2023: 6).

Çocuğun, yetişkin hakkı olarak sınıflandırılan ‘özgürlük hakkı’ nı en üst derecede kullanabilmesine ilişkin, ‘çocuğun yüksek yararı’ (best interest of the child) kavramından söz edilmelidir.

BMÇHS 3.1. Maddesinde belirtildiği üzere:

‘Kamusal ya da özel yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, çocuğun yararı temel düşüncedir’ (UNICEF 2004).

Yine Sözleşme’nin 12.1. Madde’sinde belirtildiği üzere:

‘Taraf Devletler, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun, kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özen gösterilmek suretiyle tanırırlar.’ (UNICEF 2004).

Görülmektedir ki; her ne kadar 3.1. Madde çocuğun yararının gözetilmesi konusunda taraf devletleri yükümlü kılrsa da ‘çocuğun yüksek yararı’ndan söz edilirken ‘hak’ kavramı kullanılmamaktadır. Ayrıca, bu ilke uygulanırken, ülkelerin iç hukuku ve bireysel ya da kollektif uygulamalarda farklılıklar görülebilmektedir. Çocuğun yüksek yararı zaman ve mekana göre bağli olabildiği gibi aynı zamanda birtakım öznel durumları da içerebilir, örneğin çocuğu için ‘en doğrusunu’ yaptığını düşünen ebeveynlerin görüşü her zaman çocuğun ya da herhangi bir ihtilaf durumunda karar verici olacak hakimnin görüşünün öznellik içerebilme riski gibi (Zermatten 2007: 40-41). Çocuğun yüksek yararı gözetilirken, çocuk, kendisini ilgilendiren tüm alanlarda, örneğin aile, okul, içinde yaşadığı çevre ve oyun oynayabileceği alanlar gibi, söz sahibi ve katılımcı olması dolayısıyla ‘açık gelecek’ hakkı olması görüşü her ne kadar yaygın olsa da, çocuğun içinde yaşadığı kültür ve topluma göre bu uygulamalar farklılık göstermektedir.

‘Önü açık gelecek’ kavramı, çocuğun yüksek yararı gözetilerek ve onun gelecekteki özerkliğini sağlamaya yönelik inşa edileceği için, bunun çocuğun gelişim evreleri göz önünde bulundurularak kademeli olarak yapılması uygun olacaktır (Feinberg vd. 1998: 260).

Feinberg in görüşüne karşı olarak, çocuğun geleceğine ilişkin karar verilirken, bir yandan açık geleceği ve özerkliğinin korunması, diğer yanda da ebeveyn otoritesinin ve rehberliğinin olması gerektiği vurgulanmıştır (Millum 2014: 522).

Bu bağlamda, çocuk yetişirken ve gelişim evrelerinde , ona kaliteli bir aile düzeni, iyi beslenme ve barınma olanakları ve ailenin gözetim ve rehberliğinde, kaliteli bir eğitim alması için gerekli olanakların yaratılması , şimdiden, geleceği beklemeden, içinde yaşadığı zamanda , sunulmalıdır.

Buna göre, ‘önü açık gelecek’ için, şimdiden, çocuğa, kendi potansiyelini tam anlamda geliştirebileceği olanaklar sunulmalıdır; bunun için de, başta eğitim hakkı olmak üzere, katılım hakkı, düşünce ve fikirlerini ifade edebilme hakkı ve bunların yanısıra, eğlenme, dinlenme ve bunlara bağli olarak da oyun hakkı gözetilmelidir. (Millum 2014: 522).

Bu hakların icrasını güçleştirebilecek, başta yoksulluk, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve diğer diğer engeller ki bunlardan çalışmanın ilerleyen bölümlerinde yine söz edilecektir, ortadan kaldırılmalı ve çocuğun ilerideki yaşamında özerk kararlar alabileceği önü açık bir gelecek için, şimdiki zamanda ona gerekli olanaklar sağlanmalıdır (Millum 2014: 522).

Çocuk haklarından söz edilirken, bir hak sahibi olarak çocuk ile ilgili iki önemli konu tartışma konusu olmuştur: İlki ebeveynleri dışında diğer yetişkinlerin çocuğun iyi oluşu ile ilgili ne kadar söz sahibi olabileceği konusu, ikincisi ise çocuğun bir hak sahibi olarak, bu hakkın kullanımına ilişkin görüşü ebeveynleri ya da yasal koruyucularından farklı ise bu konuda ne yapılması gerektiği konusudur. Buna ilişkin uluslararası alanda yaygın olan görüş, ‘yönetim ‘görevini üstlenen Devletin bu görevinin yalnızca yasa koyucu ve uygulayıcı olmakla kalmayıp aynı zamanda insan haklarının, konumuz bağlamında da çocuk haklarının uygulanmasına ve geliştirilmesine saygı göstermek olduğu yönündedir (Millum 2014: 522).

Bu iki aktörden ebeveynler, çocuğun yaşamında ve sosyalleşmesindeki ilk ve en önemli kurum olan ailenin bireyleri olarak, çocuğun ‘yüksek yararı’ ve ‘ önü açık geleceği’ için vazgeçilmez unsur olarak bu çalışmanın konusu olmuşturlar. Çocuklara verilen ve uluslararası sözleşmelerle tanınan haklar çok önemlidir çünkü bir milletin devamını getirecek bireyler ve ilerinin yetişkinleri olarak çocuklar da çok önemlidir. Çocukların kendi haklarının öğrenmesi ve bu hakların uygulanması; çocuk hakları bildirgesini kabul eden ulusal devletlerin gelişimi açısından gereklidir. Uluslararası alanda çocuk haklarının kabul görmesi çocuk haklarının tanımlanmasını da değiştirir. Çocuk hakları; “*çocuğun bedensel, zihinsel, duygusal sosyal ve ahlaksal bakımlardan özgürlük ve saygınlık içinde, sağlıklı ve normal biçimde gelişebilmesi için, hukuk kuralları ile korunan yararları olarak nitelendirilmektedir*” (Tuğrul, Metin 2006: 198 akt. Akyüz 2000: 377-378).

Çocuk hakları kavramı, çocukluk tarihiyle ve toplumların çocuk algısıyla paralel şekillenen bir kavramdır. Tarih boyunca bir toplumda çocuğa verilen değer iyi durumdaysa, onun haklarına ilişkin düzenlemelerin de iyi durumda olacağı tahmin edilebilir bir durumdur (Dirican 2018: 41).

Çocuğa verilen değer kavramıyla beraber çocuğun iyi olma halinden de bahsedilmesi gerekmektedir. İyi olma hali (well-being) “fiziksel, duygusal, zihinsel ve ruhsal gelişim yoluyla çocuğun kendisi, başkaları ve çevre ile ilişkili olarak kendine özgü potansiyelini gerçekleştirme” şeklinde tanımlanmaktadır (Karakaş, Çevik 2016: 891).

İyi olma halinin, çocuğun yaşam kalitesinin de iyi olması anlamına geldiği söylenebilir, BMÇHS de temel alınan düşüncenin, çocuğun temel haklarının korunarak iyi olma haline katkı verilmesi olduğu belirtilmektedir (Doğan 2021: 21). Yukarıda da belirtildiği üzere, çocuğun, mantıklı ve elverişli yaşam seçimleri yapabilmesi için, gerekli özerkliğe sahip olması sağlanmalı, bu özerklik hem içsel, yani

kendisini tanıması ve gerçekleştirmesi için yeterli bilgiyi alması ve işlemesi, hem de dışsal, yani çocuğa, yeterli ve değerli seçimlerin sunulması şeklinde olmalıdır (Feinberg 2016 akt. Archard 2023: 6).

Oyun oynamanın çocuğun iyi olma haline olan olumlu katkısının göz ardı edilemeyecek önemi olması nedeniyle bir sonraki bölümde bir hak olarak oyun ele alınacaktır.

2.2.2. Bir Hak Olarak Oyun

2.2.2.1. Oyun Hakkının Pratik İşlevleri

Çocuğun oyun hakkının sosyal ve fiziksel çevre tarafından desteklenmesi gereklidir; bunun sağlanması için oyun olanakları sağlamaktan daha fazlası olmalıdır; çocukların oyun haklarının güvence altına alınabilmesi için öncelikle güvence altına alınması gereken temel hakları olduğu gerçeğinden önceki bölümlerde söz edilmiştir. Çocukların hayatta kalma, büyüme ve gelişme ve iyi olma hakları ihlal edildiğinde, bu durum onların oyun kapasitelerini de etkileyecektir; Aynı şekilde çocukların oyun kapasitesi de onların sağlığı, iyi oluşları ve gelişimleri üzerinde etkili olacaktır (Burghardt 2005; McEwen 2007 akt. Lester ve Russell 2010: 18-20).

Sevgi dolu ve şefkatli yetişkinler çocukların oyun yoluyla gelişmesine yardımcı olabileceği gibi, çocuklarla oynamak yetişkinlerin de çocuğun bakış açısını anlamalarına yardımcı olur.

Oyun, yetişkinler ve çocuklar arasında saygıyı geliştirir ve onların daha iyi iletişim kurmasına yardımcı olur. Yetişkinlerle birlikte düzenlenen, spor ve oyunlar da dahil olmak üzere etkinliklere katılmak çocuklar için yararlıdır, ancak yetişkinlerin kontrolü çok fazlaysa çocuklar bundan pek faydalanamaz (Playboard Northern Ireland 2016: 7).

Oyun oynama hakkını gerçeğe dönüştürmenin zorluklarından bazıları şunlardır (Playboard Northern Ireland 2016: 8):

- Oyunun önemi konusunda farkındalık eksikliği; Çözüm önerisi: ailelerin, bakıcıların, öğretmenlerin ve çocukla iletişimde bulunan tüm yetişkinlerin farkındalığının artırılması gereklidir.
- Tehlikeli ortamlar; çözüm önerisi: çocukların rahatlıkla ve güven içerisinde oyun oynayabileceği alanların oluşturulması ve genişletilmesi
- Çocukların halka açık yerleri kullanmasından hoşlanmayan yetişkinler; Çözüm önerisi: yetişkinlerin çocuklar için oyun oynamanın önemini daha iyi anlamalarına ve tolerans göstermelerine yönelik bilgilendirme çalışmaları
- Risk ve güvenlik arasındaki dengeyi doğru kurabilmek; Çözüm önerisi: özellikle kentsel bölgelerde ve suç oranı yüksek metropollerde yaşayan velilerin çocuklarının güvenliğine ilişkin kaygılarını

gidermek amacıyla yerel yönetimler ve hükümet tarafından gerekli önlemlerin alınması ve uygulamaların denetlenmesi

- Doğaya erişimin kısıtlı olması, Çözüm önerisi: daha yeşil kentler, parklar, bahçeler ve oyun alanlarının artırılması, bu konuda yerel yönetimlerin ve hükümetlerin işbirliği yapması
- Zor müfredat ve okul başarısına ilişkin artan ebeveyn ve toplum baskısı; Çözüm önerisi: ebeveynlerin ve öğretmenlerin ve politika yapımcıların oyunun önemi ve oyun hakkı konusundaki farkındalıklarının artırılmasına yönelik uzmanlarca düzenlenecek seminer, konferans vb bilimsel etkinlikler
- Çocukların ve gençlerin günlerinin fazla planlı ve programlı olması; Çözüm önerisi: ebeveynlerin, öğretmenlerin ve eğitim yöneticilerinin çocuğun boş zaman geçirmesi ve bu zaman dilimlerinde istediğini yapmasına yönelik farkındalıklarının artırılması
- Oyunun pazarlanması ve ticarileştirilmesi; Çözüm önerisi: Konuya ilişkin ebeveynlerin, ailelerin, öğretmenlerin, okul yöneticilerinin farkındalıklarının artırılması ve hükümetlerin gerekli yasal düzenlemelerle oyunun ticarileşmesi ve pazarlanmasını denetlemesi, yaptırımlar konulması

Bununla birlikte, çocukların çoğunluğu, fırsat verildiğinde en sevdikleri oyun türünün açık havada oyun olacağını belirtmektedir. İrlanda Genç Araştırmacılar ekibinin 2013 yılında gerçekleştirdiği araştırmada katılımcıların verdiği yanıtlara göre çocuklar en sevdikleri oyun türlerini şöyle belirtmişlerdir (Playboard Northern Ireland 2016: 6-19):

- Geleneksel oyunlar/sokak oyunları %33
- Hayal gücü kullanılarak oynanan oyunlar %6
- Yaratıcı oyunlar/inşaat oyunu %7
- Teknoloji kullanılarak oynanan oyunlar (X Box vb) %13
- Diğer oyunlar %12
- Takım sporları %18
- Diğer sporlar %11

Aynı araştırmaya katılanlardan % 60 ı istedikleri zaman dışarıda oynamalarına izin verildiğini söylemiştir, ancak bazıları önce ödevlerini bitirmeleri gerektiğini belirtmiştir.

Aynı araştırmaya katılanların % 37 si ise yalnızca bazen dışarıda oynamalarına izin verildiğini söylemiştir; bunların çoğu küçük çocuklardır.

Genel olarak sonuçlar, çoğu çocuğun kendilerine dışarıda oynamaları için izin verilen süreden daha fazla dışarıda oynamak istediğini ve bunu yapamadıklarında kendilerini üzgün, kızgın ve üzgün hissettiklerini göstermektedir. Çocukların dışarıda daha fazla oynayabilmeleri için görmek istedikleri başlıca değişiklikler şöyle sıralanabilir:

- Daha fazla parka ve yeşil alana sahip şehirler ;(daha yeşil şehirler)
- Daha az çöp ve daha temiz sokaklar; (daha temiz şehirler)
- Daha az huysuz insan ;(oynama hakkı konusunda farkındalık)
- Çocuklar için tehlikeli olabilecek kişilerin oyun alanlarında olmaması ;(çocuk istismarı, ihmali ve suçluluğun ortadan kaldırılmasına ilişkin farkındalık ve politika oluşturma)
- Daha fazla gençlik kulübü ve oyun merkezi; (oyun için daha fazla fırsat)
- Oynayacak daha fazla arkadaşına sahip olmak (sosyal etkileşim) (Playboard Northern Ireland 2016: 6-19).

Görülmektedir ki, araştırmada saptanan çocukların önerileri, çalışma amacı ve önerileri ile örtüşmektedir, çalışmanın ‘Öneriler’ bölümünde bu konuya daha geniş yer verilecektir.

2.2.2.2. Oyun Hakkının Hukuki İşlevleri ve Uluslararası Hukuk

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi Madde 31, hükümetlerin tüm çocukların oyun oynama hakkını güvence altına alması gerektiğini söylemektedir:

1. Taraf Devletler çocuğun dinlenme, boş zaman değerlendirme, oynama ve yaşlarına uygun eğlence (etkinliklerinde) bulunma ve kültürel ve sanatsal yaşam serbestçe katılma hakkını tanırlar.
- 2 Taraf Devletler, çocuğun kültürel ve sanatsal yaşama tam olarak katılma hakkını saygı duyarak tanırlar ve özendirirler ve çocuklar için, boş zamanı değerlendirmeye, dinlenmeye, sanata ve kültüre ilişkin (etkinlikler) konusunda uygun ve eşit fırsatların sağlanmasını teşvik ederler.” (BM Çocuk Hakları Sözleşmesi, 1989, Madde 31).

Hükümetlerin bu bağlamda yapması gerekenler üç başlık altında özetlenebilir:

- a) Oyun Hakkının icrasına saygı gösterilmesi: Hükümet çocukların ve gençlerin oyun haklarından yararlanmalarını engellememelidir; Saygı gösterme yükümlülüğü, Taraf Devletlerin 31. Maddede öngörülen hakların kullanılmasına doğrudan veya dolaylı olarak müdahale etmekten kaçınmasını gerektirir;
- b) Oyun Hakkının Korunması: Hükümet, diğer kişilerin çocukların oyun hakkına müdahale etmesini engellemelidir; Koruma yükümlülüğü, Taraf Devletlerin; üçüncü kişilerin 31. Madde kapsamındaki haklara müdahale etmesini önlemek için adımlar atmasını gerektirir;
- c) Oyun Hakkının Yerine Getirilmesinin Sağlanması: Hükümet, tüm çocukların oyun haklarından yararlanabilmelerini sağlayacak gerekli hizmeti almasını sağlamalı ve bunun için olanaklar sunmalıdır. Yerine getirme yükümlülüğü, Taraf Devletlerin, 31. Maddede öngörülen haklardan tam olarak yararlanılmasını kolaylaştırmayı amaçlayan gerekli yasal, idari, adli, finansal ve teşvik edici hizmetleri sağlamasını ve buna yönelik gerekli önlemleri almasını gerektirmektedir.

Kaynakların yetersiz olması durumunda bile hükümetler kaynak yaratılmasına ve çocukların oyun hakkını icrasına destek olacak fırsatları yaratmalı ve bu hakkın icrasını engelleyecek her durumla mücadele etmelidir (Lester, Russell 2010: 3-5).

Buna göre Hükümetler aşağıda belirtilen şekilde kaynak aktarımı sağlamalıdır:

Toplumsal Farkındalık Yaratmak: Çocuğun oyun oynama hakkına ilişkin toplumsal bilgilendirme yapılması ve toplumsal cinsiyet eşitliği de gözetilerek her çocuğun bu haktan yararlanmasının ne kadar önemli olduğu ve oyunun çocuğun gelişim ve öğrenme süreçlerindeki olumlu katkısının topluma anlatılması.

Yasal Düzenlemeler: Oyun Hakkının gereğince icrasının sağlanmasına amacıyla, hiçbir ayrımcılık gözetmeksizin tüm çocukların kamusal alanlar, parklar, bahçeler, öğren yerleri, çocuk oyun alanları ve benzeri mekanlara serbestçe erişiminin ve kullanımının sağlanmasına yönelik gerekli mevzuatın olması

Şehir ve Bölge Planlaması: Parklar, oyun alanları ve bahçelerin çocuğun oyun oynaması ve iyi oluşu için elzem olduğundan yola çıkarak, ve konu ile ilgili Madde 31 de belirtilen yükümlülüklerini yerine getirmek üzere, belediyelerin ve yerel yönetimlerin aşağıdaki önlemleri almaları beklenmektedir:

- Tüm çocukların erişimine açık ve güvenli parklar ve spor ve oyun alanları yapılması
- Serbestçe oyun oynanabilecek, güvenli ve yayaların ve bisikletlilerin önceliği bulunan alanlar yaratılması
- Çocukların güvenliği açısından tehdit unsuru olabilecek kişilere ve durumlara karşı parklar, bahçeler ve oyun alanlarında gerekli güvenlik önlemlerinin alınması
- Parklar, bahçeler, öğren ve mesire yerlerine ulaşımın kolay ve güvenli bir şekilde olmasının sağlanması
- Çocukların yaşadıkları bölgelerde güvenli bir şekilde oyun oynamalarına yönelik hız limiti, trafik ışıkları, yaya geçitleri vb. gerekli trafik önlemlerinin alınması
- Gençlerin kullanımına yönelik spor kulüpleri, spor tesisleri gibi yerlerin yapılması ve buralarda toplumun her katmanından çocuklar için, yaş ve cinsiyet farkı gözetmeksizin spor faaliyetlerinin düzenlenmesi
- Toplumun her katmanından çocuklar ve gençlere yönelik müzik, dans, tiyatro, sergiler gibi sanatsal faaliyetlerin düzenlenmesi, bu faaliyetlerin düzenlenebilmesi için gerekli tesislerin yapılması ve çocuk ve yetişkinlerin bu faaliyetlere katılımının desteklenmesi
- Kültürel politikalar gözden geçirilerek çocukların kültürel araçlar olarak çok büyük önem taşıyan oyun ve oyuncaklara erişiminin kolaylaştırılması, Oyun ve Oyuncak Müzelerinin sayılarının fazlalaştırılması ve bu kurumların desteklenmesi (Molu 2023:57-58).

Okullar: Madde 31 de çocuğa verilen haklara ilişkin çocuğun günün önemli bir bölümünü geçirdiği eğitim kurumlarından da beklenen yükümlölükler řu şekilde özetlenebilir:

Fiziki alanlara ilişkin; Taraf Devletler okul saatleri içerisinde, çocuğun oyun oynayabileceği, müzik, dans, tiyatro, drama gibi faaliyetlerde bulunabileceği uygun iç ve dış mekanların sağlanması, bu alanlardan yararlanılırken toplumsal cinsiyet eşitliğinin gözetilmesi, bu alanların hijyeni için gerekli önlemlerin alınması, oyun alanlarının çocukların yaş grubuna uygun , güvenli malzemelerden yapılması ve düzenli aralıklarla denetlenmesi,kullanılan malzeme ve yaratılan alanların , engelli çocuklar dahil, tüm çocukların güvenli erişim ve kullanımına açık olması ve bu alanlar tasarlanırken çocuk katılımının sağlanması

Okul Zamanının Yapılandırılmasına ilişkin; Çocuğun okulda geçireceği zamanın içerisinde, yaş ve gelişim özellikleri de dikkate alınarak, oyun ve dinlenmesi için yeterli zamanın ayrılması

*Müfredata ilişkin;*Taraf devletlerin Madde 29 daki yükümlölükleri gereğince, okul müfredatı oluşturulurken, spor, oyun, müzik, drama, edebiyat, şiir, tiyatro gibi kültürel ve sanatsal aktivitelere yer verilmesi ve çocuklara bu aktivitelere yeterince katılımlarını sağlayacak zaman verilmesi

Eğitimsel Pedagoji'ye ilişkin; Çocuğun öğrenme ortamları aktif ve katılımcı olmalı, özellikle de erken çocukluk eğitiminde oyuna yönelik aktivitelere katılımın teşvik edilmesi (Molu 2023: 57-59).

Çatışma Sonrası Durumlar: Hükümetlerin savaş, göç, doğal afetler vb çatışma sonrası durumlarda bu toplumlarda yaşayan çocukların Madde 31 de sağlanan haklarının korunmasına yönelik yapması gerekenler:

- Çocukların aidiyet hissi ve güven duygusunun tesisi ve dayanıklılık ve psikolojik iyileşmenin sağlanmasına yönelik oyun aktivitelerinin teşvik edilmesi
- Çocukların normal hayata dönebilmelerini kolaylaştırmak için, eğitim kurumları dahil, oyun oynayabilecekleri güvenli alanların tesisi ve/ veya restorasyonu (Molu 2023: 57-59).

Oyunun ticarileşmesinin önlenmesi için gerekli tedbirlerin alınması: Günümüzde maalesef pek çok ebeveyn oyunun kontrolsüz ticarileştirilmesi ile ilgili sıkıntılar ve kaygılar yaşamaktadır. Piyasada ne yazık ki çocuğun gelişimi açısından uygun olmayan ve yaratıcılığı körelten pek çok ürün bulunmaktadır; çocuğun hayal gücünü körelten televizyon programlarındaki karakterlerin oyuncakları, çocuğu pasif bir gözlemci konumunda olması için yönlendiren mikroçipli oyuncaklar, zararlı kimyasal maddelerden yapılmış olan oyuncaklar, savaş oyunları ve oyuncakları, toplumsal cinsiyet kalıplarını pekiştiren oyuncaklar bunlardan bazılarıdır. Bu konuda denetim ve kontrollerin arttırılması gerekmektedir.

Eğitim ve Kapasite Geliştirme: Çocuklarla çalışan tüm profesyoneller (eğitimciler, hükümet yetkilileri, sağlık çalışanları,sosyal çalışmacılar, erken çocukluk eğitimi profesyonelleri, mimarlar, şehir

planlamacıları vb) çocuk hakları ve bu hakların korunması ve uygulanmasına yönelik , düzenli aralıklarla eğitimler almalıdırlar, bu haklardan Madde 31 de belirtilen hakların güvence altına alınması ve yerine getirilmesinin sağlanması amacıyla uygun koşulların oluşturulması ve sürdürülebilirliğine yönelik rehberlik hizmetleri de bu eğitimlerin kapsamında yer almalıdır (Molu 2023: 57-59).

Uluslararası İşbirlikler: Hükümetler Madde 31 de çocuklara sağlanmış bulunan hakların yerine getirilmesinin sağlanması amacıyla uluslararası iş birliklerini teşvik etmelidirler, bu iş birlikleri yerel ve uluslararası STK ların yanı sıra UNICEF, UNESCO, UNHCR, UN Habitat, UNOSDP, UNDP, UNEP ve WHO gibi Birleşmiş Milletler yan kuruluşlarıyla sağlanabilir (Molu 2023: 57-59).

20. Yüzyılın ilk üçte birinde, çocuk koruma konusunda düzenlenen farklı konferanslar, çocukların ilk kez hakların süjesi (öznesi) haline geldiği Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi ile sonuçlanan daha sonraki uluslararası politikaların temelini attı (Rico, Janot 2021: 1).

Çocuk hakları ile ilgili uluslararası sosyal politikaların ortaya çıkması ise daha çok I. Dünya savaşı sonları itibarı iledir. 1924 yılında Milletler Cemiyeti tarafından kabul edilen Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi, 1948 yılında BM Genel Kurulu'nda oybirliği ile kabul edilen kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 1959 yılında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından oy birliğiyle kabul edilen Çocuk Hakları Bildirgesi'nin temelini oluşturmuştur (Humanium 2014 akt. Küçükali 2015: 1-14; Wall 2008: 534).

Bildirge, çocuk haklarına uluslararası hukuki nitelik kazandıracak 10 ilkeyi, alt alta saymış; ancak bu ilkelerin ne şekilde uygulanacağı konusuna bir açıklık getirmemiştir; daha sonra, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Tüzüğü ile Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Tüzüğü de çocuk hakları konusuna değinmiş ve bu tüzükler 1976 yılında yürürlüğe girmiştir.

Birleşmiş Milletler tarafından 1979, Dünya Çocuk Yılı olarak kabul edilmiştir. Bunu takiben BM İnsan Hakları Komisyonu'nun 10 yıllık yoğun çabasının ve çalışmasının ardından, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeyi büyük bir uzlaşmayla kabul etmiştir.

Sözleşme, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989 tarih ve 44/25 sayılı Kararla onaylanmış olup, Sözleşmenin imzalanması, onaylanması veya sözleşmeye katılınması 26 Ocak 1990 tarihinde New York'ta yapılmıştır. Sözleşme, 2 Eylül 1990 tarihinde, 49. Maddesinde yer alan hükümlere uyulması şartı ile yürürlüğe girmiştir. Somali, 2015 yılında Sözleşme'yi onaylamış ve o tarihten bu yana toplam 196 ülke, çocukluğun temel güvencelerinin korunmasına yönelik bu çok önemli ve çok taraflı taahhüde bağlı kalmıştır, dolayısıyla bu sözleşme tarihte en geniş çapta onaylanan insan hakları sözleşmesidir. Henüz süreci tamamlamayan tek ülke ABD'dir. 1995 yılında imzalamış olmasına rağmen Sözleşme'yi henüz onaylamamıştır; yani belgede açıklanan hakları desteklemektedir ancak yasal olarak buna uymayı taahhüt etmemektedir.

2.2.2.3. Oyun Hakkının İç Hukuktaki Yansımaları

Çocuk haklarının yerine getirilmesi için bir devletin BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni kabul etmesi, hatta onaylaması ne yazık ki yeterli değildir; bunun için teoride imzalanmış olanın uygulamaya konulması ve yerine getirilmesi gereklidir, bu uygulama önerilerine çalışmanın 'Öneriler' bölümünde değinilecektir.

“Türkiye, BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni 1990 yılında imzalamış ve 1995 yılında onaylamıştır.

27 Ocak 1995 tarihli ve 22-84 sayılı Resmi Gazete'nin 3. Sayfasında yayımlanan 94/6423 numaralı karar şöyledir:

“Hükümetimiz adına 14 Eylül 1990 tarihinde imzalanan ve 9/12/1994 tarihli 4058 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunan ilişik “Çocuk haklarına Dair Sözleşme”nin ekli ihtirazi kayıtla onaylanması; Dışişleri Bakanlığı'nın 15/12/1994 tarihli UKMB-II/11304 sayılı yazısı üzerine, 31/5/1963 tarihli ve 244 sayılı Kanunun 3. Maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca 23/12/1994 tarihinde kararlaştırılmıştır.” (T.C. Resmi Gazete, 27.01.1995:3).

Türkiye, Sözleşme'yi imzalarken Sözleşme'nin 17, 29 ve 30'uncu maddelerini 1982 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve 24 Temmuz 1923 Lozan Antlaşması hükümlerine göre yorumlama ve uygulama hakkını saklı tutmuştur (İnan 1995:776).

Sözleşme, üç bölüm ve 54 Maddeden oluşmaktadır, Sözleşmenin ilk 40 Maddesi, çocuk haklarının uygulanmasında Taraf Devletlerin yükümlülüklerini ortaya koymaktadır. Sözleşmede yer alan her hak için Taraf Devletlerin yükümlülükleri belirlenirken, Sözleşme her hak için Taraf Devletlerden gerekli hukuki ve idari tedbirleri almalarını talep etmektedir. Ayrıca Sözleşmede tanınan hakların uygulanmasına ilişkin 4. Madde, Sözleşme ile iç hukuk arasındaki uyumun sağlanması için Taraf Devletlerin mevzuatlarını gözden geçirmelerini ve uyumu sağlayacak gerekli yasal düzenlemeleri yapmalarını gerektirmektedir.

Sözleşme'de, insanların, insan olmaları sebebiyle sahip olduğu temel haklar, çocuklara da tanınmaktadır. Ancak diğer insan hakları sözleşmelerinden farklı olarak burada, çocukların kendilerine özgü olan ihtiyaçları, özel durumları ve içinde bulundukları ortamlar ayrıntılı olarak değerlendirilerek bir düzenleme yapılmıştır (Döner 2003: 59). “Sözleşme, çocuklara ilişkin evrensel standartları bir araya getiren ve bağlayıcı niteliğe sahip ilk belge olma özelliğini taşır, Sözleşmede, çocukların hakları ve özgürlükleri düzenlenirken, haklar arasında herhangi bir ayrıma gidilmemiş ve bir önem derecesi belirtilmemiştir. Sözleşme'nin ortaya koyduğu her hak birbirini tamamlamaktadır. Bu durum sözleşmenin temel ilkeleri açısından da geçerlidir. Çocuk haklarının uygulanmasında tüm ilkeler birlikte değerlendirilmektedir “(Akyüz 2016: 46 akt. Doğan 2021: 46).

Sözleşmede, çocuğa tanınan haklar; kişisel ve siyasal haklar ile ekonomik, sosyal ve kültürel haklar olarak sınıflandırılmıştır. Sözleşmedeki haklar çocuğun bedensel, fiziksel ve duygusal anlamda korunarak sağlıklı bir şekilde gelişmesini sağlamaktadır (Akyüz 2016: 46; Doğan 2021: 47). “Yetişkinlere özgü temel hakların yanında çocuğun refahını koruyan sosyal haklara da Sözleşme’de yer verilmektedir. BMÇHS, ortak standartlar belirlerken devletlerin farklı özelliklerini de göz önünde bulundurarak Sözleşme’nin uygulanması açısından ulusal mekanizmaların kullanılmasına işaret etmektedir. Taraf devletler iç hukuklarını düzenleyerek Sözleşme’ye uygun hale getirmekle yükümlüdür. BMÇHS’yi imzalayan ve onaylayan devletler bu Sözleşme ile bağlıdır. Taraf devletler iç hukuk kurallarında Sözleşme’ye uygun düzenlemeler yapmak durumundadır. Bunların yanında daha önce hiçbir insan hakları sözleşmesinde yer almayan bir hak olan çocuğun görüşlerinin dikkate alınması hakkı da Sözleşme kapsamındadır.” (Doğan, 2021: 47).

Türk iç hukukunda ise:

1982 Anayasası Madde 90/5 şu şekildedir:

“Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasaya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz. (Ek cümle: 7/5/2004-5170/7 md.) Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.”

7.5.2004 tarihli ve 5170 sayılı “Türkiye Cumhuriyeti Anayasası’nın Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun”un 7. Maddesiyle Anayasa’nın 90. Maddesinin son fıkrasındaki,

“Usulüne göre yürürlüğe konulmuş milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasa’ya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesi’ne başvurulamaz.” kuralına aşağıdaki cümle eklenmiştir:

“Usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalarla kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınır.”

7. Maddenin gerekçesinde,

“Uygulamada usulüne göre yürürlüğe konulmuş insan haklarına ilişkin milletlerarası andlaşmalar ile kanun hükümlerinin çelişmesi halinde ortaya çıkacak bir uyuşmazlığın hallinde hangisine öncelik verileceği konusundaki tereddütlerin giderilmesi amacıyla 90. Maddenin son fıkrasına hüküm eklenmektedir” denilmektedir (Karagülle 2004: 166).

Madde 90/5 gereği, iç hukukumuz açısından BMÇHS kanun hükmündedir. Sözleşme aleyhine Anayasa'ya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesi'ne başvurulması mümkün değildir. Sözleşme ile kanunlarımız arasındaki uyumsuzluklarda BMÇHS hükümleri geçerlidir (Doğan 2021: 45).

2.2.3. BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ile Birlikte Çocuğa Tanınan Haklar

Sözleşme'de; çocukların kişisel (koruyucu) hakları düzenlenirken zorunlu kurallar oluşturulmuş, ekonomik, sosyal ve kültürel haklarda ise genellikle devletlere verilen bir tavsiye niteliğinde olmuştur (Akıllıoğlu 1995: 14-16).

2.2.3.1. Medeni (Kişisel) Haklar

Medeni Haklar olarak nitelendirilen haklar iki bölümde incelenebilir.

a) Medeni (Kişisel) Haklar

Bu haklar grubunda, çocuğun soy ve aidiyet bağı, aile bütünlüğünün korunmasını isteme hakkı, anne-baba tarafından çocuğun yüksek yararının gözetilmesi hakkı, anne- babanın ayrılması durumunda çocuğun her ikisi ile de görüşme hakkı gibi medeni hakları güvence altına alınmıştır, Sözleşmenin 6, 7, 8, 9, 15, 18, 20 ve 21. Maddeleri bu haklara ilişkin güvenceleri sunmaktadır.

b) Kişisel (Koruyucu) Haklar

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'de yer alan (geniş anlamda) medeni hakların diğer bir kısmı da çocuklara, kişi olması dolayısıyla veya doğrudan doğruya anayasa ve diğer kamu hukuk kurallarıyla sağlanan *koruyucu* nitelik taşıyan kişilik haklarıdır.

Bu başlık altında İnan (1995) ve diğerleri (Akyüz 2018; Doğan 2021) tarafından yapılan sınıflandırmada Sözleşmenin 1, 2, 6, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 22, 34, 35, 36, 37, 38 ve 40. Maddelerinde belirtilen haklarının güvence altına alındığı belirtilmektedir. Bu kapsamda, çocuğun düşüncelerini ifade etme hakkı, bu hakka bağlı olarak katılım hakkı, çocuğun din ve vicdan özgürlüğü hakkı (bu düzenleme gereğince din özgürlüğüne sahip olma hakkı çocuğa verilerek, ebeveynlerin yol gösterici olması gerektiği belirtilmiştir), katılım hakkı ile ilişkili olarak dernek kurma, yaş grupları ile ortak çalışmalara katılma ve bu şekilde toplumun aktif bir üyesi olabilme hakkı bulunmaktadır.

Çocuğun özel yaşamının ve mahremiyetinin korunması hakkı da bu haklar grubunda ele alınmaktadır, özel yaşamın kapsamına, çocuğun evi, ailesi, okul öncesi ve sonrası eğitim kurumları, kurumlarda kalan çocuklar için bu kurumlar (devlet çocuk bakım kurumları, yatılı yurtlar, ceza evleri gibi) girmektedir.

Çocuğun iletişim özgürlüğü, bilgi edinme hakkı, aynı zamanda zararlı yayınlardan korunması hakkı (tüm kitle iletişim araçlarına ilişkin) da bu haklar grubuna girmektedir.

Bu haklar grubuna giren bir diğer hak ise çocuğun her türlü şiddet (fiziksel, duygusal, cinsel) ve istismar ve ihmale karşı korunması hakkıdır.

İşkence, aşağılayıcı davranış ve özgürlükten yoksun bırakılmaya karşı korunması hakkı da yine bu haklar grubunda değerlendirilmektedir.

2.2.3.2. Ekonomik Haklar

Bu başlık altında ise ekonomik düzenlemelere ilişkin haklar (çalışma vb), ele alınmaktadır, Sözleşmenin 18, 31, 32 ve 39. Maddelerindeki haklar bu bağlamda ele alınmıştır. Çalışmanın konusu olan Madde 31 in bu bağlamda ele alınmış olması dikkat çekicidir, bu grup hakkın Madde 31 ile ilişkisi çocuk işçiliği ve boş zaman geçirme, dinlenme ve eğlenme hakkı üzerinden kurulmuş olup, çalışmanın nitel kısmında Görüşülenler tarafından çocuk işçiliğinin hak ihlali olarak algılandığı görüşle de örtüşmektedir (Bkz. Tablo 4).

2.2.3.3. Sosyal Haklar

Bu başlık altında, sosyal güvence ve bakım ve korunma ile ilgili haklardan söz edilmektedir, Madde 3,4,17,18,20,23,24,25,26,33 ve 34 de güvence altına alınan haklar bu kapsamda değerlendirilmektedir; yine çalışmanın nitel kısmında değinildiği üzere görüşülenlerin bir kısmı çocuğun bakım, yaşam ve korunmasını en temel hak olarak görmektedirler (Bkz. Tablo 1).

2.2.3.4. Kültürel Haklar

Bu başlık altında Madde 4, 5, 8,17,28,29 ve 31 de güvence altına alınmış olan haklar değerlendirilmiştir.

Görüldüğü üzere Madde 31, hem ekonomik hem de kültürel haklar başlıkları altında değerlendirilmektedir, kültürel haklar başlığı altında değerlendirilen kısım 'kültürel ve sanatsal faaliyetlere katılma' hakkı ile ilişkilendirilmiş olup, ne yazık ki her iki başlık altında da oyun oynama hakkına değinilmemiştir.

Çocuk haklarının kullanımını gözetmek, ve bu konudaki ilerlemeyi takip etmek amacıyla 1991 yılında Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin Taraf Devletlerce uygulanmasını denetleyen bağımsız uzmanlardan oluşan BM Çocuk Hakları Komitesi (ÇHK) kurulmuştur. Çocuk Hakları Komitesi, taraf devletlerin, gösterecekleri adaylar arasından taraf devletlerin 2/3 yeter sayılı toplantılarında hazır olanların gizli ve

salt çoğunluğuyla seçtiği on üyeden oluşmaktadır (Mad. 45). Seçilen üyelerin görev süresi dört yıldır. Üyeler, aday gösterildikleri takdirde tekrar seçilebilirler (İnan 1995:776-778).

18.11.2002 tarihinde yürürlüğe giren değişikle, üye sayısı on üyeden onsekiz üyeye çıkarılmıştır. (Doğan 2021: 86).Türkiye, ilgili değişikliğin onaylanmasını 5 Ağustos 1999 tarihli ve 4438 sayılı kanunla uygun bulmuş ve Bakanlar Kurulu'nun 8 Eylül 1999 tarihli ve 99/13359 sayılı onay kararı, 13 Ekim 1999 tarihli ve 23845 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Türkiye bakımından, değişikliği kabul etme işlemi, 9 Aralık 1999 tarihinde işlerlik kazanmıştır. (insan hakları merkezi t.y.).

Yönetmeliklerinde belirtildiği gibi Komitenin merkezi Cenevre'dedir; genellikle yılda üç dönem oturum düzenlenir, oturumlar tüm üyelerin katılımıyla üçer haftalık olarak programlanır. Oturumlardan önce bir çalışma grubu bir hafta süreyle toplanır. Sözleşmenin 4. Maddesi uyarınca devletlerin, mevcut kaynakların azamisini kullanarak gerekli her türlü tedbiri alarak çocuk haklarını etkili bir şekilde uygulaması gerektiğini öngörülmektedir. 44. Madde, Taraf Devletlerin çocuk haklarının fiilen uygulanması için Taraf Devletlerin aldıkları önlemler konusunda Komite'ye rapor vermelerini gerektirmektedir; bu nedenle, tüm Taraf Devletlerin bu hakların nasıl kullanıldığına ilişkin Komite'ye periyodik raporlar sunması gerekmektedir. Devletler Sözleşmeye taraf olduktan sonra başlangıçta iki yıllık bir rapor sunmaları, daha sonra ise her beş yılda bir rapor sunmaları gerekmektedir. Komite her raporu inceler ve Nihai Gözlemler adı altında kaygılarını ve tavsiyelerini Taraf Devletlere bildirir.

Raporlarda, Taraf Devletlerin Sözleşme'de sıralanan hakların uygulanması için benimsediği tedbirler ve bu hakların kullanılması konusunda kaydedilen ilerleme belirtilmelidir. Ayrıca, eğer varsa, Sözleşmenin temel yükümlülüklerine uyum derecesini etkileyen her türlü durum ve zorluk da belirtilmelidir; dolayısıyla raporlar, Komite'nin Sözleşme'nin raporu sunan ülkede uygulanmasına ilişkin genel bir anlayış kazanmasına yetecek kadar bilgi içermelidir (Arts 2014; İnan 1995; Zermatten 2007). İlk periyodik raporlar 1992 yılında başlamıştır. Çocuk Hakları Komitesi'nin 29 Ocak 2016 tarihinde gerçekleştirilen 71. Oturumunda Komite'ye, 198'i başlangıç raporu ve 295'i periyodik rapor olmak üzere, sözleşmenin 44. Maddesine uygun olarak 493 rapor sunulmuştur. BM Genel Kurulu'nda 2014 yılında kabul edilen "İnsan Hakları Anlaşması Organ Sisteminin Etkin İşleyişini Güçlendirme ve Geliştirme Kararı" gereğince, Basitleştirilmiş Rapor Usulü getirilmiştir, bu usule göre ÇHK tarafından, Taraf Devletlere, önceden "List of Issues Prior to Reporting" yani Raporlama Öncesi Temel Konular Listesi olarak adlandırılan ve en fazla otuz soruyu içeren bir liste gönderilerek raporlama faaliyetinin hızlandırılması ve etkinliğinin artırılması hedeflenmiştir. 2019 yılından başlayarak uygulanan bu prosedüre uymak istemeyen Taraf Devletler, önceki düzendeki raporlama sistemini kullanabilmektedirler (UN Secretary-General, 2001).

2.2.4. Madde 31' in 17 Numaralı Genel Yorumu (GY 17)

Çocuk Hakları Komitesi (ÇHK), Madde 31 de çocuklara sağlanmış olan hakların uygulanmasına ilişkin endişe ve gözlemlerin yer aldığı 17 Numaralı Genel Yorumu(GY) yayınlamış ve raporun giriş kısmında aşağıda belirtilen endişelere yer vermiştir (Komitenin Çocuk Haklarından yararlanma fırsatları Çocuğun dinlenme, boş zaman geçirme, oyun oynama, eğlence faaliyetleri, kültürel yaşam ve sanat haklarına ilişkin 17 No'lu Genel Yorum (2013) (madde 31, Komite tarafından altmış ikinci oturumu (14 Ocak – 1 Şubat 2013):

1. Oyun ve eğlence ve dinlenmenin çocuğun yaşamındaki önemi evrensel olarak uzun bir zamandır bilinmektedir; 1959 yılında yayınlanan Çocuk Hakları Bildirisi'nde belirtildiği üzere “Çocuğun oyun oynaması ve eğlence ve dinlenmesi için her türlü olanak toplum ve devlet yetkilileri tarafından sağlanmalıdır” (Madde 7). Bu hak daha sonra, 1989 yılında yayımlanan Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirgesi Madde 31 ile pekiştirilmiştir. Madde 31 şöyle demektedir:

-“Taraf Devletler çocuğun dinlenme, boş zaman değerlendirme, oynama ve yaşına uygun eğlence (etkinliklerinde) bulunma ve kültürel ve sanatsal yaşama serbestçe katılma hakkını tanırlar.
- Taraf Devletler, çocuğun kültürel ve sanatsal yaşama tam olarak katılma hakkına saygı duyarak tanırlar ve özendirirler ve çocuklar için, boş zamanı değerlendirmeye, dinlenmeye, sanata ve kültüre ilişkin (etkinlikler) konusunda uygun ve eşit fırsatların yaratılmasını teşvik ederler”.

2. ” Komite, söz edilen yorumunda, Madde 31 tarafından çocuklara sağlanmış bulunan hakların ve bu hakların çocuğun yaşamındaki öneminin Taraf Devletler tarafından yeterince anlaşılmadığı hususunda duyduğu endişeleri şu şekilde dile getirmiştir;” oyun oynama, boş zamanı değerlendirme, dinlenme ve kültür ve sanata ilişkin etkinliklere yeterince katılımın sağlanması için gerekli yatırımların yapılmamış olması, yasal düzenlemelerin yetersizliği ve ulusal ve yerel planlamalarda çocuk katılımının yeteri düzeyde sağlanamaması, yapılmış olan düzenlemelerin ise yapılandırılmış aktivitelere yönelik olması ve çocukların spontane oyun oynamaları , dinlenmeleri ve yaratıcı faaliyetlerde bulunabilmeleri için zaman ve mekanın yeterince sağlanamaması ve bu konu ile ilgili toplumsal farkındalığın teşvik edilmesi.” 17 No'lu Genel Yorum (2013) (madde 31, Komite tarafından altmış ikinci oturumu (14 Ocak – 1 Şubat 2013))”

Komitenin önerilerinden anlaşılacağı üzere, önceliğin yasal düzenlemelere, bu düzenlemelerin uygulanmasının denetlenmesine ve çocuklara rahatça, güvenli oyun oynayabilecekleri ortamlar yaratılması gerekmektedir, bu ortamlarda çocuğun kendi anlık, serbest oyununu geliştirmesi için gerekli ortamın varlığı ve korunması şarttır. Serbest oyun çocuk gelişim alanlarını desteklemesi açısından çok önemlidir, yapılandırılmış oyun ile desteklense de başlı başına çocuğa imkan olarak sağlanmalıdır. Aynı şekilde çalışmanın birinci bölümünde oyunun önemi konusunda değinildiği üzere, çocukların yaşlıları

ile birlikte, kısıtlanmadan, serbestçe oyun oynamaları, onların sosyo- kültürel gelişimleri için şarttır. (Vygotsky 1967).

Uygulamada, çocukların ne kadar “serbest” oynamalarına izin verildiği ise çalışmanın farklı bölümlerinde de değinildiği gibi mekana ve kültürel normlara göre farklılık göstermektedir, okul öncesi kurumları dışında kalan mekanlarda da çocuğa maksimum oyun olanağı sağlayacak mekanlar yaratılması, hem bilimsel araştırmalarla, hem de Komitenin önerileri ile desteklenmiştir (Arts 2014: 17-18).

Ayrıca, çocuğun “iyi oluşu” için de oyun oynaması gerekmektedir (Arts 2014: 15), “iyi oluş” da çocuğun “yüksek yararı” ile ilişkilidir (Zermatten 2007). Buna göre, ‘önü açık gelecek’ için, şimdiden, çocuğa, kendi potansiyelini tam anlamda geliştirebileceği olanaklar sunulmalıdır; bunun için de, başta eğitim hakkı olmak üzere, katılım hakkı, düşünce ve fikirlerini ifade edebilme hakkı ve bunların yanısıra, eğlenme, dinlenme ve bunlara bağlı olarak da oyun hakkı gözetilmelidir. (Feinberg vd 1998:260).

3. “Komite, özellikle kız çocukları, yoksul ve yoksun çocuklar, engelli çocuklar, yerli halklardan çocuklar, kurumlarda kalan çocuklar ve çatışma, doğal ve insani afetler durumlarında yaşayan çocuklar olmak üzere, belirli çocuk kategorilerinin 31. Maddede tanımlanan haklardan eşit olarak yararlanmaları ilgili olarak karşılaştıkları zorluklardan endişe duymaktadır.” 17 No’lu Genel Yorum (2013) (Madde 31, Komite tarafından altmış ikinci oturumu (14 Ocak – 1 Şubat 2013).

Bu endişe, özellikle dünyanın belirli bölgelerinde (Ortadoğu ve Afrika ülkeleri gibi), kadın hakları ve dolayısıyla **kız çocukların hakları** konusunda ne yazık ki daha da fazla olmaktadır. Kız çocuklarının yerinin ev olarak algılanması, onların oyunlarının eviçi/ iç mekan oyunları ve her iki cinsin birlikte oynayacağı oyunlardan çok sadece kendi hemcinsleri ile oynayacakları oyunlarla sınırlı kalmasına neden olmakta, bu durumda toplumsal cinsiyet kalıplaşması ve rol beklentilerini pekiştirmektedir. Çocuk henüz doğmadan cinsiyeti belli olunca ebeveynlerin beklentileri oluşmaya başlar; çocuğun ilk sosyalleştiği kurum aile olduğu için ailelerin çocuklar için cinsiyete dayalı rol beklentileri aile tarafından çocuğa aktarılır ve bu aktarım sonucu toplumsal cinsiyet sosyalleşmesi gerçekleşir (Molu 2014: 22-30).

Toplumsal beklentiler çocuk tarafından içselleştirilir ve cinsiyet kalıplarına ilişkin rol davranışları oluşur; bu davranışlar çocuğun oyun zamanı, oyun şekli, kiminle oynayacağı ve hangi oyuncaklarla oynayacağını da belirler, dolayısıyla oyun hakkının yerine getirilmesinde çok etkili olur. Kız çocukların oyunları iç mekan ağırlıklı olmakta, oyuncak seçimleri ise, ilerideki “ev kadını ve anne “rollerini pekiştirecek şekilde bebek evleri, Barbie bebekler, mutfak setleri ve kız çocuklar için özel olarak üretilmiş olan benzeri oyuncaklarla sınırlı kalmaktadır (Molu vd. 2018: 143-155). Kız çocuklarından beklenen ve açıkça ve kapalı olarak pekiştirilen bu davranışların sonucunda, kız çocuklar, gelecekteki meslek seçimlerinde sınırlandırılmaktadırlar, oyunun çocuk gelişimindeki önemi göz önünde

bulundurulduğunda ve yukarıda söz edilen faktörler dikkate alındığında, kız çocuklarının bu haktan yararlanmakta erkek çocuklara göre dezavantajlı olduğu görülmektedir.

Diğer bir dezavantajlı grup da, Komite'nin raporunda da belirtildiği gibi **engelli çocuklardır**. Engelli çocukların oyun oynama hakkını layikiyle kullanabilmeleri için belirli düzenlemeler gerekmektedir, özellikle fiziksel engeli olan çocukların park, bahçe ve oyun alanlarına ulaşmaları, bu alanlarda rahatlıkla oyun oynamaları için gerekli düzenlemeler hükümet ve yerel yönetimler tarafından yapılmalı ve desteklenmelidir. Alt sosyo-ekonomik düzeyden engelli çocukların aileleri bu konuda ekonomik olarak desteklenmeli ve çocuklarının oyun hakkı konusunda farkındalıkları arttırılmalıdır. Bu ailelere gerekli maddi, ulaşım vb destekler sağlanarak çocuklarının toplum yaşamında daha çok yer almalarına olanak tanınmalıdır. Oyun, aynı zamanda çocukların sosyalleştiği, arkadaşlıkların kurulduğu bir aktivite olduğu için, engelli çocukların da diğer çocuklar ile oynayabileceği, sosyalleşebileceği, arkadaşlıklar kurabileceği mekanların yaratılması konusunda özellikle yerel yönetimlerin çalışmalarını arttırması gerekmektedir. Bu konuda, özellikle Avrupa' da görülen iyi örnek ve uygulamalar örnek alınmalı ve geliştirilmelidir, bu örnek ve uygulamaların bazılarında çalışmanın öneriler bölümünde söz edilecektir (Lino, Molu, Gomez 2015).

Engelli çocukların oyun hakkını yerine getirebilmeleri konusunda sorumluluğu olan bir diğer kurum ise okullardır, okullarda engelli çocukların oyun oynayabileceği fiziksel mekanların yaratılmasının yanı sıra, bu çocukların diğer çocuklarla birlikte oyun oynayabileceği fırsatlar yaratılması ve aktiviteler düzenlenmesi de gereklidir. Ayrıca öğrencilerin ve velilerin engelli çocuklarında eğitime katılım hakkı bulunduğu ve bu hakkın BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme tarafından güvence altına alındığı (BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Madde 28,29) ve engelli çocukların da Madde 31 de kendilerine sağlanan haklardan yararlanmalarının da ayrıca güvence altına aldığı (BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Madde 23) konularında bilgilendirilmeleri ve farkındalıklarının da arttırılması gerekmektedir. Eğitimde kapsayıcılık olduğu gibi oyun oynama, eğlenme, dinlenme ve boş zaman aktivitelerin de de kapsayıcılık, fırsat eşitliği ve erişilebilirlik temel olmalıdır. Engelli çocuklara dış mekan oyunları için gerekli ve yeterli fırsat yaratılmazsa, bu çocukların haklarını kullanmaları iç mekanda, çoğunlukla da dijital oyunlarla sınırlı kalacaktır (Lino, Molu, Gomez 2015).

Yoksul ve yoksun çocuklar açısından da durum ne yazık ki çok ümit verici gözükmemektedir. Alt sosyo – ekonomik düzeydeki ailelerin öncelikleri çocuğun barınma, eğitim ve beslenme gibi ihtiyaçlarının karşılanması olup Madde 31 de tanınan hakların yerine getirilmesine ilişkin aktiviteler ön plana çıkamamaktadır. Maddi yetersizlikler nedeniyle ulaşım , tesislere erişim ve masrafların karşılanması mümkün olamamaktadır, ayrıca çoğunlukla bu gelir grubundaki aileler güvenlik açısından daha zayıf bölgelerde yaşamak zorunda kalmakta, bu da çocukların mahalle ve sokakta güvenli oynayabilme olanağını ciddi anlamda kısıtlamaktadır. Ayrıca genel olarak çok çocuklu olan ailelerde,

çocukların evde de rahatça oyun oynayabilecekleri mekanlar yetersiz olmakta ve çocuklar kardeşlerinin bakımı ve ev işlerine yardım gibi pek çok sorumluluğu da üstlenmek durumunda kalmaktadırlar, bu durum onların boş zaman, dinlenme, eğlenme ve oyun oynama haklarının yerine getirilmesini olumsuz olarak etkilemektedir (Lino, Molu, Gomez 2015).

Yerli halklardan (indigineous communities) çocuklar açısından da oyun oynama hakkının yerine getirilmesi açısından engeller mevcuttur. Bu çocuklar, etnik, dini ve ırksal gibi ayrımcılığa maruz kalabilmekte ve bu durumda onların Madde 31 de kendilerine tanınan hakların yerine getirilmesini zora sokmaktadır. Dilsel ve kültürel farklılıklar ve toplumda yaygın bazı kalıplaşmış düşünceler, bu gruplarda yer alan çocukların diğer çocuklarla etkileşim ve iletişim kurmaları konusunda bazı zamanlar bariyerler oluşturmaktadır, oyun oynama yukarıda da belirtildiği gibi çocuklar arasında etkileşim ve iletişimi güçlendirir, öğretmenlerin, politika yapıcılarının ve yerel yönetimlerin, yerli halklardan çocukların oyun oynama hakkına ilişkin sağlayacağı kolaylıklar ve bu konuda yürürlüğe koyacakları düzenlemeler, hem bu çocukların oyun oynama hakkını yerine getirmelerine destek olacak, hem de daha çocukluk çağından bu çocukların topluma entegrasyonunu kolaylaştırarak uzun vadede toleransın ve toplumsal barışın artmasına katkı sağlayacaktır (IPA 2013).

Kurumlardaki çocuklar, bir diğer dezavantajlı grup olarak ele alınmaktadır. Çocuk ıslah evleri, hapishaneler (ebeveynleri ile kalan çocuklar), kimsesiz çocukların kaldıkları kurumlar, mülteci merkezleri ve hastaneler gibi kurumlarda kalan çocuklar, Madde 31 de kendilerine verilmiş bulunan haklarının yerine getirilmesinde diğerlerine göre dezavantajlıdırlar. Bu kurumlarda kalan çocukların, eğlenme, dinlenme, boş zaman geçirme ve oyun oynamaları için fırsatların yaratılması BM Çocuk Hakları Sözleşmesi' ne taraf olan devletlerin yükümlülüğündedir (IPA 2013).

Çocuk ıslah evleri ve hapishanelerde bulunan çocukların, oyun oynama haklarını kullanabilmeleri için gerekli yasal düzenlemelerin yapılması ve uygulamanın denetlenmesi hükümetlerin yükümlülüğündedir, aynı şekilde kimsesiz çocukların kaldığı kurumlarda, çocukların oyun oynamaları ve oyuna yeteri kadar zaman ayırmalarının önemini bilen ehil personelin varlığı da bu hakkın yerine getirilmesinin yolunu açacaktır. Uygun alan, yeterli kaynak ve donanım, eğitilmiş ve motive personel ve özel bütçelerin sağlanması, çocukların oyun oynama hakkını yeterince yerine getirmesi açısından şarttır.

Mülteci merkezlerinde kalan çocuklar içinde aynı şey söz konusudur, bu çocukların, ailelerinin statüsünden bağımsız, öncelikle çocuk oldukları göz önünde bulundurulmalı ve oyun oynayabilecekleri zaman ve mekan yaratılmalıdır. Bu konuda ülkemizde Maya Vakfının 'Travmaya Duyarlı Okul Programı' çalışması iyi örnek olarak sunulabilir (Maya Vakfı t.y.), Maya Vakfı, bu girişimi ile çeşitli ödüller kazanmıştır, örneğin, 2022 yılında Doha da Qatar Foundation – WISE tarafından verilen 'Eğitim Ödülü'nü almaya hak kazanmıştır (Qatar Foundation t.y.). Devletin STK lara teşvik ve desteği ile bu

uygulamaların yaygınlaştırılması, bu dezavantajlı gruba dahil çocukların oyun oynama hakkını yerine getirmelerini destekleyecektir.

Hastanelerde kalan çocuklar içinse, aynı şekilde, sağlık durumları elverdiği ve doktorlarının izin verdiği ölçüde, oyun oynamaları için fırsat yaratılmalıdır. Bu konuda sivil toplum örgütleri (STK) lar da destek vermektedir, ülkemizde bulunan bir iyi uygulama örneği olarak LÖSEV (Lösemili Çocuklar Sağlık ve Eğitim Vakfı) ve LÖSANTE (LÖSEV’e bağlı) hastanesi verilebilir. Bu hastanede lösemi tedavisi gören çocuklar için oyun odaları bulunmaktadır, aynı zamanda, gerekli hijyen koşulları sağlanarak, çocuklar için eğlenceler ve aktiviteler düzenlenmektedir, oyunun önemi konusunda söz edildiği gibi, oyunun, iyi oluş üzerindeki olumlu etkisi tartışılmazdır.

Çatışma, insani ve doğal afetler koşullarında yaşamak çocuğun oyun oynama hakkını yerine getirmesi açısından engel oluşturan bir diğer etmendir. Bu durumlarda yaşayan çocuklarla ilgili genel olarak yaşam, barınma ve beslenme gibi haklar ön plana çıkarılmaktadır, oysa unutulmamalıdır ki Madde 31 de sağlanan hakların, özellikle de oyun oynama hakkının çocuklar üzerinde iyileştirici ve terapötik etkisi bulunmaktadır (Molu 2023: 63).

Ülkemizde Şubat 2023 yılında meydana gelen ve 11 ilin ve çevresinin etkilendiği çok büyük bir doğal afet olan deprem sonrası, oyunun önemi ve çocuklar üzerindeki iyileştirici etkisi bir kez daha hatırlanmıştır ve oyun hakkının ne kadar önemli olduğu görülmüştür. Devlet kurumlarının yanı sıra, STK ların da girişimiyle çocukların oyun hakları desteklenmeye çalışılmıştır. Yukarıda söz edilmiş olan ‘Travmaya Duyarlı Okul Programı’ yine sahada çalışmalar yapmış ve çocukların, eğitim, oyun oynama ve kültürel ve sanatsal faaliyetlere katılma haklarını yerine getirebilmeleri için destek vermiştir (Maya Vakfı t.y.).

Tüm bu örneklerden görüldüğü üzere devletin, STK lara destek vermesi ve işbirliği yapması çok önemlidir. Oyun oynama hakkının yerine getirilmesi için, yukarıda söz edilen dezavantajlı gruplar için ayrıca dikkat gösterilmesi gerekmektedir.

3. ” Ayrıca, dünyadaki köklü değişiklikler, çocukların 31. Maddede belirtilen hakları üzerinde büyük bir etki yaratmaktadır. Kentsel nüfus, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, önemli ölçüde artmaktadır; ve bu olgu ne yazık ki beraberinde dünya çapında şiddetin her biçimiyle (evde, okullarda, kitle iletişim araçlarında, sokaklarda) artışını getirmektedir. Oyun olanaklarının ticarileşmesiyle birlikte bunun sonuçları, çocukların kültürel ve sanatsal etkinliklerin yanı sıra rekreasyon faaliyetlerine katılma şekillerini de etkilemektedir. Hem zengin hem de fakir ülkelerdeki pek çok çocuk için çocuk işçiliği, ev işleri veya artan eğitim talepleri bu haklardan yararlanmaya ayrılan zamanın azalmasına neden olan diğer unsurlardır.” 17 No’lu Genel Yorum (2013) (Madde 31, Komite tarafından altmış ikinci oturumu (14 Ocak – 1 Şubat 2013).

Görülmektedir ki Komite'nin bu yorumu, oyunun önemine ilişkin bölümde söz edilen sosyolojik etmenler ile örtüşmektedir; kentsel nüfusun artması ile birlikte suç ve suç oranları artmaya başlamış ve bu da beraberinde ne yazık ki toplumsal şiddetin de artmasını getirmiştir. Çocukların güvenli bir şekilde oyun oynayabilecekleri alanlar kısıtlanmış ve veliler çocuklarını daha güvenli buldukları iç mekan oyunlarına yönlendirmeye başlamışlardır, bu da beraberinde dijital oyunlara ayrılan vaktin artmasını getirmiştir. Oyunun ticarileşmesi ise bir başka önemli sorun olarak karşımıza çıkmaktadır, gelişen teknoloji ile birlikte çocukların akıllı telefonlar, tabletler, bilgisayarlar ve elektronik oyunlar la geçirdikleri süreyi arttırmıştır. Amerikan Pediatri Akademisinin önerisine göre (2024), iki yaşından küçük çocuklar ekran karşısında hiç vakit geçirmemelidir, ancak yapılan araştırmalar göstermektedir ki Amerika Birleşik Devletleri'nde üç aylık bebeklerin yaklaşık % 40 ı günde ortalama 45 dakika ya da daha fazla ekrana (Televizyon ya da DVD) bakmaktadırlar (Zimmerman, Christakis, Meltzoff 2007: 161), yine aynı şekilde bir yaş altı bebeklerin yaklaşık % 19 unun odalarında kendi televizyon setleri bulunmaktadır (Rideout, Hamel 2007: 26). Araştırmalar, çocukların, ekran karşısında geçirdiği vakit arttıkça yaratıcı oyun ve aileleriyle etkileşim süreçlerinin kısaldığını göstermektedir ki bu süreçlerin her ikisi de çocuk gelişimi için esatır (Vandewater, Bickham, Lee 2006: 117).

Oyunun ticarileşmesi başlıca şu şekillerde olmaktadır:

- Ürün Yerleştirme: Çocukların sıklıkla izlediği programlara, gazlı içecekler gibi sağlığa zararlı ve bağımlılık yapabilen ürünlere yer verilmesi
- Marka Lisanslama: Çocukların çoklukla izlediği film ve dizilerde, karakterlere ait ürünlere yer verilmesi ve çocukların bu ürünleri almaya özendirilmesi
- 360 derece markalaşma stratejileri: Büyük şirketlerin iş birliği yaparak birbirlerinin ürünlerini pazarlaması; örneğin hızlı yemek çocuk menülerinde belirli oyuncakların hediye verilmesi (Linn 2008: 172).

Çocukların ekran karşısında geçirdiği vakit arttıkça, obezite, yeme bozuklukları, vücut imajından memnuniyetsizlik ve beraberinde getirdiği kaygı bozukluğu ve stress gibi sağlık sorunları da artmaktadır (Linn 2008; Molu 2014).

Bu verilerin ışığında Komite'nin endişelerinin yerli olduğu görülmektedir, konun uzmanlarınca daha fazla farkındalık yaratılması gerekmektedir.

Eğitim müfredatının giderek daha rekabetçi bir hale gelmesi ve çocukların ders çalışma ve ev ödevi yapmaya daha fazla zaman ayırma gereksinimi, oyun hakkının yerine getirilmesini zorlaştıran bir diğer etmendir, bundan dolayı, bu çalışmanın konusu ebeveynlerin çocuğun oyun oynama hakkına ilişkin farkındalığının artırılmasıdır, literatürde bu konuda daha çok yayına gereksinim vardır.

4. “Bu genel yorum, belirtilen endişeleri gidermek, Devletler arasında 31. Maddede yer alan hakların her çocuğun yaşamı ve gelişimindeki merkezi önemine ilişkin profili, farkındalığı ve anlayışı artırmak ve onları bunların uygulanmasını sağlayacak önlemleri ayrıntılı bir şekilde ele almaya teşvik etmek için geliştirilmiştir. 31. Maddedeki haklar dünyadaki topluluk ve toplumların çeşitliliğinde evrensel uygulamaya sahiptir ve tüm kültürel gelenek ve değerlere saygı göstermektedir. Nerede yaşadığına, kültürel geçmişine veya ebeveynlerinin toplumsal statüsüne bakılmaksızın her çocuk bu haklardan yararlanabilmelidir.” 17 No’lu Genel Yorum (2013) (Madde 31, Komite tarafından altmış ikinci oturumu (14 Ocak – 1Şubat 2013).

Kültürel farklılıklara bakılmaksızın her çocuğun oyun oynama hakkını güvence altına alan Madde 31, aynı zamanda kültürel çeşitliliğinde tanınmasını ve ebeveynlerinin toplumsal statüsünden bağımsız olarak her çocuğun oyun oynama hakkından yararlanmasını güvence altına alması açısından çok önemlidir. Çocuk, kendisini sosyalleştiren ilk kurum olan aileden, içinde yaşadığı toplumun kültürünü de öğrenir, oyun ve oyuncak ide kültürel araçlar olarak bu kültürün pekişmesini sağlarlar, Madde 31 oyun oynama hakkını güvence altına alarak aynı zamanda kültürel araçlar olarak oyun ve oyuncağın da aktarıcı olabilmesine olanak tanımaktadır.

2.2.5. Sözleşme’nin Diğer Bazı Maddeleri ve Madde 31 ile Bağlantıları

2.2.5.1. Sözleşmenin Genel İlkeleriyle Bağlantılar

BMÇHS Madde 31, Madde 2 de de yer aldığı gibi, hiç bir ayırım yapmadan tüm çocukların oyun oynama hakkını güvence altına almaktadır, dolayısıyla Madde 2 ile doğrudan bağlantılıdır. Madde 2, çocuğun ayrımcılığa uğramama hakkını garanti altına almaktadır, ve aşağıda belirtildiği gibi ifade etmektedir:

Madde 2 (ayrımcılık yapmama): “ Komite, Taraf Devletlerin, çocuğun, ebeveynlerinin ya da yasal vasisinin ırkı, rengi, cinsiyeti, dili, dini siyasi veya diğer görüşleri, ulusal, etnik veya sosyal kökeni, mülkiyeti, engelliliği, doğumu ve benzer statüsü ne olursa olsun, hiçbir ayrımcılığa uğramadan, tüm çocukların 31. Madde kapsamındaki haklarından yararlanma fırsatına sahip olmalarını sağlamak için gerekli tüm önlemleri alacaklarını vurgular. Komitenin önerileri doğrultusunda; diğerlerinin yanı sıra, kız çocukları, engelli çocuklar, yoksun veya tehlikeli ortamlarda yaşayan çocuklar, yoksulluk içinde yaşayan çocuklar, cezaevlerinde, sağlık kurumlarında veya yatılı kurumlarda yaşayan çocuklar , çatışma veya insani felaket durumlarındaki çocuklar, kırsal topluluklardaki çocuklar, sığınmacı ve mülteci çocuklar, sokak koşullarındaki çocuklar, göçebe gruplar, göçmen veya ülke içinde yerinden edilmiş çocuklar, yerli kökenli ve azınlık gruplarından çocuklar, çalışan çocuklar, ebeveynleri olmayan çocuklar ve üstün akademik başarı konusunda baskıya maruz kalan çocuklar da dahil olmak üzere belirli çocuk gruplarının haklarının ele alınmasına özellikle dikkat edilmelidir.” 17 No’lu Genel Yorum (2013) (Madde 31, Komite tarafından altmış ikinci oturumu (14 Ocak – 1Şubat 2013).

Çocuğun yüksek yararının, Çocuk Hakkı Sözleşmesi’nin her maddesinde olduğu gibi Madde 31 kapsamında da nasıl gözetilmesi gerektiği Komite nin yorumunda bir kez daha vurgulanmış ve bu

konuda yapılması gerekenler ve hangi organların ne yapması gerektiği açıkça belirtilmiştir, çocuğun “yüksek yararı” ilkesine yukarıdaki bölümlerde değinilmiştir.

Madde 3 (çocuğun yüksek yararı): “Komite, 31. Madde kapsamındaki hakların yaşama geçirilmesinin tanım gereği çocuğun yüksek yararına olduğunu vurgulamaktadır. Çocuğun yüksek yararını gözetme yükümlülüğü, birey ya da grup olarak tüm çocuklar için geçerlidir. 31. Maddede öngörülen hakları etkilemesi muhtemel tüm yasal, politika ve bütçe tedbirlerinin yanı sıra çevre veya hizmet sunumuna ilişkin tedbirlerde çocukların yüksek yararı dikkate alınmalıdır. Sağlık ve güvenlik, katı atıkların bertarafı ve toplanması, konut ve ulaşım planlaması, kentsel peyzajın tasarımı ve erişilebilirliği, parkların ve diğer yeşil alanların sağlanması, okul saatlerinin belirlenmesi, çocuk işçiliği ve diğerlerinin yanı sıra eğitim mevzuatı, planlama uygulamaları veya internette gizliliği düzenleyen mevzuat buna örnek olarak verilebilir.” 17 No’lu Genel Yorum (2013) (Madde 31, Komite tarafından altmış ikinci oturumu (14 Ocak – 1 Şubat 2013).

Çocuğun yaşam, hayatta kalma ve gelişme hakkını düzenlediği için, Madde 6, gelişme hakkı açısından Madde 31 ile doğrudan bağlantılıdır, çocuk gelişiminde oyunun öneminden çalışmanın birinci bölümünde söz edilmiştir, Komite de 17 numaralı Genel Yorumunda Madde 31 in diğer maddelerle ilişkisinden söz ederken bunu bir kez daha vurgulamıştır ve çocuğun gelişimini destekleyecek yetişkinlerin bu konudaki farkındalığının artırılması gerektiğini vurgulamıştır.

Madde 6 (yaşam, hayatta kalma ve gelişme): “Taraflar Devletler, çocuğun yaşamını, hayatta kalmasını ve gelişmesini mümkün olan azami ölçüde sağlamalıdır. Bu bağlamda Komite, 31. Maddenin her boyutunun, çocukların gelişimi ve kapasitelerinin geliştirilmesi açısından katacağı olumlu değerin tanınması ihtiyacına dikkat çeker. Bu aynı zamanda 31. Maddenin uygulanmasına yönelik getirilen tedbirlerin her yaştaki çocukların gelişimsel ihtiyaçlarına uygun olmasını da gerektirir. Taraflar Devletler, ebeveynler, bakıcılar, hükümet yetkilileri ve çocuklarla birlikte ve çocuklar için çalışan tüm profesyoneller arasında oyunun çocukların gelişimindeki merkezi önemine ilişkin farkındalığı ve anlayışı geliştirilmesine destek olmalıdır.” 17 No’lu Genel Yorum (2013) (Madde 31, Komite tarafından altmış ikinci oturumu (14 Ocak – 1 Şubat 2013).

Çocuk katılımının artırılması ve teşvik edilmesi, dolayısıyla, çocukların Madde 31 kapsamındaki haklarını kullanmalarını kolaylaştıracak çocuk dostu şehirler, alanlar, parklar ve benzeri mekanların oluşturulması geliştirilmesi ve sürdürülmesi yönündeki önerilerin Madde 12 de belirtmiştir. Çalışmanın öneriler kısmında bu konuda Türkiye ve dünyadaki örneklerden, yapılan çalışmalardan ve yapılabileceklerden söz edilecektir.

Madde 12 (düşüncelerin dikkate alınması hakkı): “Çocuklar, birey ve grup olarak, kendilerini ilgilendiren tüm konularda, görüşlerini ifade etme hakkına sahiptirler ve bu görüşlere yaşlarına ve olgunluklarına uygun olarak gerekli özen gösterilmelidir ve gerektiğinde görüşlerini ifade etmek için çocuklara yeterli destek sağlanmalıdır. Çocuklar, oyun ve eğlence etkinliklerinin yanı sıra kültürel ve sanatsal etkinliklere katılımlarında seçim yapma ve özerklik hakkına sahiptir. Komite, çocuklara 31. Madde kapsamındaki hakların uygulanmasını sağlayacak mevzuat, politika, strateji ve hizmet tasarımının geliştirilmesine katkıda bulunma fırsatları sağlanmasının önemini altını çizmektedir. Bu katkı, örneğin çocukların politikalara ilişkin istişarelere katılımını, oyun ve dinlenme ile ilgili, eğitim haklarını ve okul müfredatı ve çocuk işçiliğine ilişkin koruyucu mevzuatı, parkların ve diğer yerel tesislerin geliştirilmesi, çocuk dostu topluluklar ve çevreler için kentsel planlama ve tasarımını içerebilir ve okul ve toplum içindeki oyun veya eğlence ve kültürel faaliyetlere ilişkin çocukların geri bildirimlerine yer verilebilir.” (17 No’lu Genel Yorum (2013) (Madde 31, Komite tarafından altmış ikinci oturumu (14 Ocak – 1 Şubat 2013).

GY 17 de de belirtildiği gibi, Sözleşme’nin 12. Maddesi, Madde 31 bağlantısı açısından önemlidir, zira, “Öneriler” bölümünde de söz edileceği üzere, çocuklara, kendilerini ilgilendiren konularda,

düşüncelerini ifade etme ve bu düşüncelerin dikkate alınması hakkını tanımıştır.Çocuğun , okul iklimine ilişkin görüşlerine başvurulması, nasıl bir okul , nasıl bir müfredat istediklerine ilişkin çalışmalar yapılması, demokrasi kültürünün aile ve okulda yerleşmesi açısından, Sözleşme’ nin yukarıdaki maddeleri etkili olmuştur. Giderek daha çok çocuk ve gençlik konseyi oluşturulması ve çocukların katılımının arttırılması her ne kadar olumlu gelişmeler ise de, konuya ilişkin bölgesel ve kültürel farklılıklar ne yazık ki hala mevcuttur.(Doek,2003:245-246).

2.2.5.2. Diğer İlişkili Haklarla Bağlantılar

BM Çocuk Hakları Komitesi’nin 17 Numaralı Genel Yorumu’nda belirtilen, Madde 31 kapsamındaki hakların kullanılmasına ilişkin diğer maddelerle bağlantıları aşağıda belirtilmiştir:

Madde 13: “İfade özgürlüğü hakkı, kültürel ve sanatsal faaliyetlere serbestçe katılma hakkının temelidir. Çocuklar, başkalarının haklarına ve itibarlarına saygı gösterilmesini sağlamak ve ulusal güvenliğin, kamu düzeninin ve kamu sağlığının veya ahlakının korunması amacıyla, yalnızca kanunla belirlenen sınırlamalara tabi olmak kaydıyla, kendilerini seçtikleri şekilde ifade etme hakkına sahiptirler. “(17 No’lu Genel Yorum (2013) (Madde 31, Komite tarafından altmış ikinci oturumu (14 Ocak – 1Şubat 2013).

Sözleşme’nin bu maddesiyle çocuğa , kendisini , dilediği şekilde ifade etme hakkı tanınmakla birlikte, bu hakkın kullanımında, kanunlarla belirlenen sınırlara tabi olmaları gerektiği açıkça belirtilmiştir. Kültürel ve sanatsal faaliyetlere katılma hakkının temeli ifade özgürlüğü olarak belirtilmiştir, kültürel ve sanatsal faaliyetlere katılım hakkı ve bu faaliyetler için fırsatların yaratılması gerekliliği Madde 31 kapsamında tanınmış olan bir hak olduğu için, Sözleşme’nin bu maddeleri birbirleriyle ilişkilidir.

Madde 15: “Çocuklar, arkadaşlıkları konusunda seçim yapma ve sosyal, kültürel, sportif ve diğer kuruluşlara üye olma hakkına sahiptir. Örgütlenme özgürlüğü, 31. Madde kapsamındaki hakların ayrılmaz bir boyutunu temsil etmektedir; çünkü çocuklar, yetişkin-çocuk ilişkilerinde nadiren elde edilen yaratıcı oyun biçimlerini birlikte yaratırlar. Çocukların işbirliğini, hoşgörüyü, paylaşmayı ve becerikliliği öğrenmek için her iki cinsiyetten akranlarının yanı sıra farklı yeteneklere, sınıflara, kültürlere ve yaşlardaki insanlarla etkileşime girmesi gerekir. Oyun ve eğlence, arkadaşlıkların oluşması için fırsatlar yaratır ve sivil toplumun güçlendirilmesinde, çocuğun sosyal, ahlaki ve duygusal gelişimine katkıda bulunulmasında ve kültürün şekillendirilmesinde önemli bir rol oynayabilir. Taraf Devletler, çocukların akranlarıyla toplumsal düzeyde özgürce buluşmalarını sağlayacak fırsatları kolaylaştırmalıdır. Ayrıca çocukların dernek kurma, derneklere katılma ve ayrılma hakları ile barışçıl toplanma haklarına da saygı duymalı ve desteklemelidirler, ancak çocuklar hiçbir zaman örgütlere katılmaya veya katkıya zorlanmamalıdır.” (17 No’lu Genel Yorum (2013) (Madde 31, Komite tarafından altmış ikinci oturumu (14 Ocak – 1Şubat 2013).

Bu maddenin , çalışmanın konusu olan Madde 31 ile bağlantısı açıklanırken, oyunun önemine, bir kez daha vurgu yapılmıştır. Belirtildiği gibi, oyunun, çocuğun tüm gelişim alanlarına olumlu katkısı vardır, bu katkılara, çalışmanın ,2.1 ve 2.11. bölümlerinde değinilmiştir, ayrıca, yine aynı bölümlerde , çocukların yetişkinlerle oynayacağı oyunların , onların sosyalleşmesine ve toplumsal aidiyet edinmelerine olan olumlu katkıları kaynaklarla desteklenmiştir.(Casey,2007,Lester,Russell 2010, Sutton-Smith, 1999 vd.).

Madde 17: “Çocuklar, sosyal ve kültürel açıdan yararlı olan ve çeşitli toplumsal, ulusal ve uluslararası kaynaklardan elde edilen bilgi ve materyallere erişme hakkına sahiptir. Bu tür bilgi ve materyallere erişim,

kültürel ve sanatsal faaliyetlere tam katılım hakkının gerçekleştirilmesi için şarttır. Taraf Devletler, çocukların kendi kültürleriyle ve diğer kültürlerle ilgili bilgi ve materyallere , işaret dili ve Braille dahil ,anladıkları bir dilde, çeşitli medya aracılığıyla, basılı materyallerin alternatif formatlarda kullanılabilirliğini sağlamak için telif hakkı yasalarında olabilecek istisnalar da dahil olmak üzere, mümkün olan en geniş erişime sahip olmalarını sağlamaya teşvik edilmelidirler ve bunu yaparken de kültürel çeşitliliğin korunmasına, muhafaza edilmesine ve kültürel stereotiplerden kaçınılmasına özen gösterilmelidir.” (17 No’lu Genel Yorum (2013) (Madde 31, Komite tarafından altmış ikinci oturumu (14 Ocak – 1 Şubat 2013).

Çocuğun , kültürel ve sosyal açıdan yararlı olacak materyallere erişim hakkını düzenleyen bu madde, kültürel ve sanatsal faaliyetlere katılım hakkı ile de ilişkili olduğu için Madde 31 ile bağlantılıdır.Bu Madde ayrıca , Sözleşme ‘de Türkiye Cumhuriyeti ‘nin ihtirazi kayıt koyduğu üç maddeden biridir. *“Türkiye Cumhuriyeti Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 17, 29 ve 30. maddeleri hükümlerini T.C. Anayasası ve 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Anlaşması hükümlerine ve ruhuna uygun olarak yorumlama hakkını saklı tutmaktadır.”* (Bkz.BMÇHS-ekler).

Madde 22: “Mülteci ve sığınmacı çocuklar, çoğu zaman hem kendi gelenek ve kültürlerinden kopma hem de ev sahibi ülkenin kültüründen dışlanma deneyimi yaşadıklarından, 31. madde kapsamındaki haklarını hayata geçirme konusunda derin zorluklarla karşılaşmaktadırlar. Mülteci ve sığınmacı çocukların, 31. maddede belirtilen haklardan yararlanabilmeleri için ev sahibi ülkenin çocukları ile eşit fırsatlara sahip olmalarını sağlamak için çaba gösterilmelidir ve bu çocukların Mülteci çocukların kendi, kültürel ve sanatsal geleneklerini koruma ve uygulamalarına fırsat verilmedir.” (17 No’lu Genel Yorum (2013) (Madde 31, Komite tarafından altmış ikinci oturumu (14 Ocak – 1 Şubat 2013).

GY 17 de değinildiği ve çalışmanın önceki bölümlerinde belirtildiği üzere, mülteci ve sığınmacı çocuklar, kendilerine Madde 31 kapsamında tanınan haklarının yerine getirilmesi açısından dezavantajlı gruplardır ; onların bu haklarını kullanmalarına ilişkin “iyi örnekler” den çalışmanın belirtilen bölümlerinde söz edilmiştir.

Madde 23: “Engelli çocukların 31. Madde kapsamındaki haklarından yararlanabilmelerini sağlamak için erişilebilir ve kapsayıcı ortamlar ve olanaklar sağlanmalıdır. Aileler, bakıcılar ve profesyoneller, hem bir hak hem de bir oyun aracı olarak kapsayıcı oyunun değerini kabul etmelidir. Taraf Devletler, yetişkinler ve akranları arasında farkındalık yaratarak ve yaşlarına uygun destek veya yardım sağlayarak, oyun, eğlence ve kültürel ve sanatsal yaşama eşit ve aktif katılımcılar olarak engelli çocuklara yönelik fırsatları teşvik etmelidir.” 17 No’lu Genel Yorum (2013) (Madde 31, Komite tarafından altmış ikinci oturumu (14 Ocak – 1 Şubat 2013).

GY 17 de değinildiği üzere, engelli çocuklar, oyun oynama ve eğlence, kültürel ve sanatsal faaliyetlere katılım haklarını yani Madde 31 kapsamında kendilerine tanınmış olan hakları kullanmaları açısından dezavantajlı olabilmektedirler, konuya önceki bölümlerde de değinilmiştir.

Madde 24: “31. Maddede sağlanan hakların hayata geçirilmesi çocukların sağlığına, iyi oluşuna ve gelişimine katkıda bulunduğu gibi, çocukların hasta olmaları ve/veya hastaneye kaldırılmaları durumunda 31. Madde kapsamındaki haklardan yararlanmalarının uygun şekilde sağlanması iyileşmelerini kolaylaştırmada önemli bir rol oynayacaktır.” (17 No’lu Genel Yorum (2013) (Madde 31, Komite tarafından altmış ikinci oturumu (14 Ocak – 1 Şubat 2013).

GY 17 de değinildiği gibi, Madde 31 kapsamındaki haklardan yararlanma açısından dezavantajlı gruplar içinde yer alan hasta ve hastanelerde kalan çocukların bu haklarından yararlanmalarına ilişkin

LÖSEV/LÖSANTE gibi “iyi örnekler” artırılarak, çocukların bu haklarından yararlanmaları sağlanmalıdır.

Madde 27: “Yetersiz yaşam standardı, güvensiz veya aşırı kalabalık koşullar, güvensiz ve sağlıksız ortamlar, yetersiz beslenme, çocuğun zararlı veya sömürücü bir şekilde çalıştırılması, çocukların 31. Madde kapsamındaki haklarından yararlanma fırsatlarını sınırlayabilir veya engelleyebilir. Taraf Devletler, çocuklara, özellikle de kendi evlerinde oyun ve dinlenme fırsatları olmayan çocuklara, yönelik sosyal koruma, istihdam, barınma ve kamusal alanlara erişimle ilgili politikalar geliştirirken, 31. Madde kapsamındaki çocuk haklarına ilişkin sonuçların dikkate alınması gerekmektedir.” (17 No’lu Genel Yorum (2013) (Madde 31, Komite tarafından altmış ikinci oturumu (14 Ocak – 1 Şubat 2013).

GY 17, çocuğun Madde 31 kapsamındaki haklarından yararlanmasını kısıtlayacak yoksulluk, yoksunluk ve buna bağlı olarak oyun olanaklarının, özellikle de evde oyun olanaklarının, kısıtlı olacağı endişesini taşımakta ve buna ilişkin önlemler alınması gerekliliğini vurgulamaktadır. Bu kapsamda ayrıca çocuğun ağır işlerde çalıştırılmasının gelişimi açısından olumsuz olacağı ve Madde 31 kapsamındaki haklarından yararlanmasını kısıtlayacağı belirtilmektedir.

Madde 28 ve 29: “Eğitimin, çocuğun kişiliğini, yeteneklerini, zihinsel ve fiziksel yeteneklerini en üst potansiyeline kadar geliştirmesine yönelik olmalıdır. 31. Madde kapsamındaki hakların uygulanması, 29. Maddede sağlanan haklara uyum sağlanması açısından şarttır. Çocukların potansiyellerini en üst düzeye çıkarabilmeleri için, spor ve oyunlara katılımın yanı sıra kültürel ve sanatsal gelişim fırsatlarına da ihtiyaçları vardır. Komite ayrıca 31. Madde kapsamındaki hakların yerine getirilmesinin çocukların eğitimsel gelişimine de olumlu fayda sağladığını vurgulamıştır; Kapsayıcı eğitim ve kapsayıcı oyun birbirini güçlendirir ve erken çocukluk eğitiminin (okul öncesi eğitim) yanı sıra ilkököl ve ortaokul boyunca da her gün bu faaliyetlerden yararlanılması kolaylaştırılmalıdır. Her yaştan çocuk için anlamlı ve gerekli olmakla birlikte, oyun özellikle eğitimin ilk yıllarında önemlidir; araştırmalar da oyunun çocukların öğrenmesinde önemli bir araç olduğunu desteklemektedir.” (17 No’lu Genel Yorum (2013) (Madde 31, Komite tarafından altmış ikinci oturumu (14 Ocak – 1 Şubat 2013).

Görülmektedir ki oyunun önemi GY 17 de Madde 28 deki haklarla da ilişkilendirilmekte ve erken çocukluk eğitimi/ okul öncesi eğitimin önemi özellikle vurgulanmaktadır, çalışmanın öneriler ve sonuç kısmında bu öneme, okul öncesi, ilkököl ve ortaokul dönemlerinde oyunun önemine ve bu eğitim basamaklarındaki çocukların oyun oynama hakkından ne şekilde yaralandığına ayrıca değinilecektir. Madde 29, Türkiye Cumhuriyeti’nin ihtirazi kayıt koyduğu üç maddeden biridir: “*Türkiye Cumhuriyeti Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 17, 29 ve 30. maddeleri hükümlerini T.C. Anayasası ve 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Anlaşması hükümlerine ve ruhuna uygun olarak yorumlama hakkını saklı tutmaktadır.*” (Bkz.BMÇHS-ekler).

Madde 30: “Etnik, dini veya dilsel azınlıklara mensup çocukların kendi kültürlerinden yararlanmaları ve bunlara katılmaları teşvik edilmelidir. Devletler, yerli halkların yanı sıra azınlık topluluklarına mensup çocukların da kültürel özelliklerine saygı göstermeli ve bu çocukların kendi dil, din ve kültürlerini yansıtan kültürel ve sanatsal faaliyetlere katılma konusunda çoğunluk topluluklarına mensup çocuklarla eşit haklara sahip olmalarını sağlamalıdır.” (17 No’lu Genel Yorum (2013) (Madde 31, Komite tarafından altmış ikinci oturumu (14 Ocak – 1 Şubat 2013).

Madde 30, Türkiye Cumhuriyeti’nin ihtirazi kayıt koyduğu üç maddeden biridir: “*Türkiye Cumhuriyeti Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi’nin 17, 29 ve 30. maddeleri hükümlerini T.C. Anayasası*

ve 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Anlaşması hükümlerine ve ruhuna uygun olarak yorumlama hakkını saklı tutmaktadır.” (Bkz.BMÇHS-ekler).

Madde 32: “Komite, birçok ülkede çocukların ağır işlerde çalıştırıldığını ve bundan dolayı, 31. Madde kapsamındaki haklarından mahrum bırakıldığını belirtmektedir. Ayrıca, milyonlarca çocuk, çocukluklarının büyük bir kısmı boyunca yeterli dinlenme ve eğitim imkânı olmaksızın ev işlerinde ailelerine yardımcı olarak veya aileleriyle birlikte tehlikeli olmayan işlerde çalışmaktadır. Devletlerin, tüm çocuk işçileri 31. Madde kapsamındaki haklarını ihlal eden koşullardan korumak için gerekli tüm önlemleri alması gerekmektedir.” (17 No'lu Genel Yorum (2013) (Madde 31, Komite tarafından altmış ikinci oturumu (14 Ocak – 1 Şubat 2013).

Çocuk işçiliği çocuğun haklarını, bu çalışma özelinde de Madde 31'deki haklarından yararlanmalarının önünde engel oluşturmaktadır. Ne yazık ki günümüzde de halen pek çok çocuk, ağır işlerde çalıştırılmakta ve/veya ev işlerinde yardımcı olmaları beklenmektedir (Doek 2003: 250-252). Bu durumda, onların, Madde 31 kapsamındaki haklarını yerine getirebilmeleri açısından hem fiziki, hem gelişimsel hem de zaman açısından sorun teşkil etmektedir.

Madde 19, 34, 37 ve 38: “Şiddet, cinsel sömürü, yasa dışı ya da keyfi yollarla özgürlükten yoksun bırakma ve silahlı çatışmalarda yer almaya zorlanma, çocukların oyun, eğlence ve kültürel yaşama ve sanata katılım olanaklarından yararlanmalarını ciddi şekilde engelleyen ve hatta ortadan kaldıran koşullar doğurur. Çocuğun diğer çocukların zorbalığına maruz kalması da 31. Madde kapsamındaki haklardan yararlanmalarının önünde büyük bir engel olabilir. Bu haklar ancak Taraf Devletlerin çocukları bu tür eylemlerden korumak için gerekli tüm önlemleri almasıyla gerçekleştirilebilir”. (17 No'lu Genel Yorum (2013) (Madde 31, Komite tarafından altmış ikinci oturumu (14 Ocak – 1 Şubat 2013).

GY 17 de de belirtildiği gibi,şiddet,cinsel sömürü,yasa dışı ya da keyfi yollardan özgürlükten yoksun bırakılma ve silahlı çatışmalarda yer almaya zorlanma gibi durumların,çocukların Madde 31 kapsamında tanınan haklarının yerine getirilmesi açısından da engel oluşturacağı düşünülmektedir. Doek (2003: 248).

Madde 39:” Taraf Devletler ihmale, sömürüye, istismara veya diğer şiddet türlerine maruz kalan çocuklara iyileşme ve yaşama entegrasyon konusunda destek verilmesini sağlamalıdır. Acı verici ve zarar verici olanlar da dahil olmak üzere çocukların yaşantıları, oyun veya sanatsal ifade yoluyla ifade edilebilir. 31. Madde kapsamındaki hakların hayata geçirilmesine yönelik fırsatlar, çocukların geçmişlerini anlamlandırmak ve gelecekleriyle daha iyi başa çıkabilmeleri için travmatik veya zor yaşam deneyimlerini dışsallaştırabilecekleri değerli bir araç sağlayabilir. Oyun ve sanatsal ifade, doğal, kendi kendine rehberlik eden, kendi kendini iyileştiren bir süreç şeklinde, çocuğun iletişim kurmasını, kendi duygu ve düşüncelerini daha iyi anlamasını, psikososyal zorlukları önlemesini veya çözmesini ve çatışmaları yönetmeyi öğrenmesini sağlayacaktır.” (Çocuk Hakları Komitesi Çocuğun dinlenme, boş zaman geçirme, oyun oynama, eğlence faaliyetleri, kültürel yaşam ve sanat haklarına ilişkin 17 No'lu Genel Yorum (2013) (Mad. 31, Komite tarafından altmışıncı yılında kabul edilmiştir) ikinci oturum (14 Ocak – 1 Şubat 2013).

Travma sonrası oyunun iyileştirici ve tedavi edici özelliği GY 17 de Madde 39 un Madde 31 le ilişkisine değinilen yorumunda bir kez daha yer almış ve ihmale, sömürüye, istismara ve diğer şiddet türlerine maruz kalmış çocukların iyileşme sürecinde Taraf Devletlerin vermesi gereken destekten söz edilirken oyunun terapötik özelliğinden yaralanmanın önemine vurgu yapılarak Madde 31 kapsamında tanınan oyun oynama hakkının önemine değinilmiştir.

2.2.5.3. Madde 31 Raporları

2.2.5.3.1. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Raporları

BMÇHS'nin 44'üncü maddesi 1'inci bendi uyarınca, Türkiye ilk raporunu 2001 yılında, birleştirilmiş ikinci ve üçüncü raporunu 2012 yılında BM Çocuk Hakları Komitesine sunmuştur. Mevcut rapor, 2012 ve 2017 yıllarını kapsayan birleştirilmiş dördüncü ve beşinci ülke raporu olup Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı'nın (AÇSHB) koordinesinde ilgili kamu kurumlarının katılımı ile hazırlanmıştır ve 29 Mart 2019 tarihinde sunulmuştur.

Birleştirilmiş dördüncü ve beşinci raporda, Giriş ve Genel Uygulama Tedbirleri ni takiben ÇHS Maddelerine göre durum değerlendirmesi yapılmıştır. Çalışmanın konusu olan **Madde 31** hakkında ki değerlendirme şu şekildedir: (VIII. Bölüm Eğitim, tatil ve kültürel etkinlikler (Madde 28, 29, 30 ve 31)

“Dinlenme, oyun, tatil, rekreasyon ve kültürel ve sanatsal faaliyetler (md. 31)

İlköğretim Kurumlarında, öğretici ve eğlendirici uygulamalar yoluyla öğrencilerin sosyalleşmelerine yardımcı olmak; zihinsel, fiziksel, sosyal ve kültürel gelişimlerine katkı sağlamak amacıyla serbest etkinlikler uygulanmaktadır.

Trafikte sorumluluk hareketi kapsamında uygulanan, özellikle lise döneminde bulunan gençlerimize, trafik güvenliği konusunda farkındalığı ve bireysel sorumluluğu geliştirmeyi amaçlayan Trafikte Gençlik Hareketi Projesi adı altında farklı etkinlikler yapılmaktadır.”

“Sözleşmenin 31. Maddesi, çocuğun boş zaman geçirme ve dinlenme, oyun ve eğlence faaliyetlerine katılma, kültürel hayata ve sanata katılma hakkını ve bu hakkın kullanılmasında Devletin fırsat eşitliği sağlama yükümlülüğünü düzenlemektedir. . Bu maddenin amacı, çocuğun gelişiminde vazgeçilmez unsurlar olan boş zaman ve dinlenmenin, oyun ve eğlence etkinliklerine katılmanın, kültürel yaşama ve sanata katılımının lüks değil, tanınmış bir hak olduğu konusunda farkındalık sağlamaktır. Eğitim ve çalışma hayatına ilişkin yasal çerçevede bu konuya ilişkin çeşitli hükümler bulunmaktadır.”

Raporun Madde 31 ile ilgili bölümünde yapılan çalışmaların beklentilerin altında kaldığı görülmektedir.

“Büyükşehir Belediyesi Kanunu, Belediye Kanunu ve İl Özel İdareleri Kanunu, bu hakkın kullanılmasına ilişkin olarak yerel yönetimlerin yükümlülüklerini düzenlemektedir. Ayrıca Oyuncaklar Yönetmeliği (2016) ve Okul Spor Kulüpleri Yönetmeliği (1991) de bu hakka ilişkin hükümler içeren mevzuatlar arasındadır. Mevzuat dinlenme, boş zaman geçirme, oyun oynama ve eğlence ve kültür faaliyetleri ile sanat ve spora katılımı bir hak olarak tanımlıdır. Ayrıca bu hakkın uygulanmasını sağlamak amacıyla Büyükşehir Belediyesi Kanunu, Belediye Kanunu ve İl Özel İdareleri Kanununda, bu tür faaliyetler için uygun alanların belirli bir süre için mekan olarak tahsis edilmesi esasına göre

değişiklik yapılması gerekmektedir. Çocuk nüfusu ve bu hizmetlere ilişkin standartların da kanunlarla düzenlenmesi gerekmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı ile Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna bağlı özel olmayan okullar, kreşler ve gündüz bakımevlerinde çocukların dinlenme, oyun ve dinlenme amaçlı kullanabilecekleri oyun alanları, çocuk parkları ve benzeri alanlara ilişkin standartları içeren düzenlemeler yapılmalıdır.

Çocuğun dinlenmesine engel olabileceğinden çocukların gece işlerinde çalıştırılması tüm iş kollarında yasaklanmalıdır. Çalışan çocuklar için çalışma saatleri, çocuğun sadece eğitim ve öğretimine değil aynı zamanda dinlenme, boş zaman geçirme, oyun oynama, kültürel faaliyetlere, sanat ve spora katılmaya da yeterli zaman ayırabilmesini sağlayacak şekilde kanunlarla düzenlenmelidir.”

Çalışmanın “Giriş” kısmında da belirtildiği üzere, ülkemizde bunun örnekleri mevcuttur. (Mersin Yenışehir Belediyesi uygulama örneğinde görüldüğü üzere (Yenişehir Belediyesi t.y), ancak özellikle çocuk oyun alanları, parklar ve bahçeler gibi oyunun serbestçe oynanacağı mekanların sayısı ne yazık ki çocuk ve genç nüfusuna bakıldığında yeterli değildir. Yasal düzenlemelere bakıldığında ise yukarıda belirtilen Oyuncak Güvenliği ne İlişkin Yönetmelik ve Okul Spor Kulüpleri Yönetmeliği ‘nin yanısıra Oyun Alanlarına İlişkin Yönetmelik’ den (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı 2021) de söz edebiliriz.

2.2.5.3.2. Uluslararası Gelişmeler

BMÇHS Madde 44 uyarınca BM ye sunulan bazı uluslararası raporlarda, Madde 31 kapsamındaki haklar ve bu hakların yerine getirilmesine ilişkin ilerlemeler şu şekilde özetlenebilir:

2.2.5.3.2.1. 1992-2013 Arası Sunulmuş Olan Raporlar

“1992 yılından 2013 yılında Genel Yorum 17 nin kabulüne kadar, AB ve veya OECD ye üye Çocuk Hakları Komitesi (ÇHK) ye 111 adet rapor iletilmişlerdir, bu raporların 40 adedi ilk rapor, 37 adedi ikinci rapor , 30 adedi üçüncü rapor ve 4 adedi ise dördüncü rapor olarak iletilmiştir, ancak maalesef, bu raporların % 66.66 sında çocuğun oyun oynama hakkına değinilmemiştir.

Benzer şekilde, aynı zaman diliminde 40 Taraf Devlete ilişkin ÇHK tarafından iletilen 110 Nihai Gözlem raporunun da % 90 ında çocuğun oyun oynama hakkından söz edilmemiştir.” Rico, A. et.al, s. 283). (Çeviri araştırmacı tarafından yapılmıştır.)Yukarıda söz edilen raporlardan çocuğun oyun oynama hakkına değinmiş olan raporlarda ki bu toplamda yalnızca % 33.33 tür, çok azında evde ya da aile üyeleriyle birlikte oynanan oyunlardan söz edilmektedir.

“Aile üyeleriyle birlikte oynanan oyunlara bakıldığında:

- Avusturya tarafından 1997 yılında sunulmuş olan raporda, Viyanda bulunan 47 şehir parkının tümünde bütün yaz boyu devam eden ve ailelerin çocuklarıyla birlikte oyun oynayabileceği çocuk festivali düzenlendiği belirtilmektedir. Yine Avusturya tarafından 2004 de sunulan raporda broşürler vasıtasıyla şehirlerde, kreşlerde, anaokullarında ve okullarda doğada ailece birlikte yapılabilecek aktivitelere yer verilmiş ve aileler katılım için teşvik edilmiştir.” (Rico vd. 2021: 283).

“Eğitim faaliyetleri içerisindeki etkinliklere bakıldığında:

- Almanya (2003), Kanada (2003 ve 2012) ve İzlanda tarafından sunulmuş olan raporlarda çocuk gelişiminde oyunun önemi vurgulanmış ve çocukların okul müfredatında oyuna yer verilmesinin önemi belirtilmiştir. Aynı şekilde İsveç (1997) tarafından sunulan raporda öğrenme çıktılarında oyunun önemi vurgulanarak çocuklara oyun oynamak içinzaman ve mekan yaratılması ve oyun materyallerinin sağlanması konusuna değinilmiştir. İsveç, 2004 yılındaki raporunda ise anaokullarında çocuklara güvenli oyun ortamları sunulmasının ve çocuğun yaratıcılığı ve hayal gücünü kullanarak oyun oynamasını ve öğrenmesini teşvik edecek atmosferin oluşturulmasının önemini belirtmiştir.
- Birleşik Krallık (2008) de Eğitim Bakanlığı 2 yaş grubu çocuklar için oyun gruplarında yapıcı oyun sayesinde sosyal gelişimi desteklemek, iletişim ve dil becerilerini geliştirmek ve hayal gücüne oyun yoluyla katkıda bulunmak amacıyla bir program geliştirmiştir. Kuzey İrlanda (1995) ise eğitim sisteminin oyun ile desteklendiğinde çok daha verimli olduğunu vurgulamıştır.
- İrlanda (1995), yerel yönetimlerin, erken çocukluk eğitimi kurumlarında oyuna elverişli alanlar inşa edilmesinden sorumlu kılındığını belirtmiştir.
- Güney Kore Cumhuriyeti (2003), 150 adet erken çocukluk eğitimi kurumunda oyun ve rekreasyon alanları inşa edildiğini belirtmiştir, ayrıca (2008) de çocukların uçurtma uçurma ve ip atlama gibi geleneksel oyunları öğrenmelerini teşvik etmek amacıyla okullarda aktiviteler düzenlendiğini belirtmiştir.
- Hollanda (2008) de çoğu okulun spor ve rekreasyon alanlarını engelli çocukların da kolaylıkla erişebileceği şekilde dönüştürmüştür.” (Rico vd. 2021: 283).

“Toplumsal alandaki faaliyetlere bakıldığında:

Oyunun öneminin çocuk gelişimindeki önemini özümsemiş ve uygulamaya koymuş olan devletlerden;

- Birleşik Krallık (1999), raporunda oyunun önemine vurgu yapılarak, oyuna elverişli alanların standartlarının ne kadar yüksek olursa o kadar yararlı olacağını belirtmiştir. 2002 tarihli raporda ise ‘Ulusal Oyun Oynama Alanları Birliği’ (NPFA) nin oyunun eğitimi, güvenliği ve yaygınlaştırılmasından sorumlu olduğu belirtilmiştir. NPFA, bu amacı gerçekleştirmek için ‘Ulusal Oyun Bilgi Merkezi’ (NPIC) ni tesis etmiştir, ki bu merkez, dünyada oyun üzerine uzmanlaşmış

olan en önemli merkezdir ve ‘Güvenli Oyun Forumu ‘adı altında bir forum düzenlemektedir, ayrıca ‘Oyun Alanlarının Güvenliği El Kitabı’ adlı bir de yayını bulunmaktadır.

- İsveç (2004) raporunda ise çok fazla programlanmış ve yapılandırılmış yetişkin gözetimindeki oyunların yaratıcılık üzerindeki olumlu etkiyi azalttığı belirtilmiştir.
- İrlanda (2005) raporunda ise oyunun ulusal bir politika olarak benimsenmesinde öncü olduklarını ve ‘Hazır, Başla ve Oyna ‘adı altında sürdürülen ulusal bir oyun oynama politikalarının bulunduğunu belirtmiştir.
- İspanya (2009) da, ‘Ulusal Çocukluk Stratejik Planı’nın en önemli amaçlarından birinin çocuklara uygun, güvenli ve erişilebilir oyun alanları sağlayarak onların oyun oynama hakkını yerine getirmelerine destek olmak olduğunu belirtmiştir.” (Rico vd. 2021: 284-286).

“Kamusal alanlarda oyun oynamaya ilişkin faaliyetlere bakıldığında:

Kamusal alanların oyun oynanması için kullanımına ilişkin, bazı ülkelerde gerekli hukuki düzenlemeler yapılmıştır: Örneğin, Avusturya (1997 ve 2004), Birleşik Krallık (1999), İspanya (2001), İtalya (2002), Almanya (2003),Avustralya(2008), Hollanda (2008) ve Güney Kore Cumhuriyeti (2008) de yaptıkları yasal düzenlemelerle şehir planlamasında , oyun ve rekreasyon alanlarına yer verilmesi şartını getirmişlerdir.Ayrıca bu alanların güvenliğinden de devletin sorumlu olacağı şeklindeki düzenlemeler de; İspanya (2001) ,Birleşik Krallık (2002),Kanada (2003) ve Romanya (2008) olarak yapılmıştır.

- Kanada (1994), raporunda özellikle uzak kırsal bölgelerde yaşayan çocukların oyun oynama alanlarına erişimde dezavantajlı olduğunu vurgulamıştır.
- Belçika (2009) raporunda oyun ve serbest zaman etkinlikleri alanlarının planlanmasının komşuluk kavramının pekiştirileceği semtlerin oluşturulmasına katkıda bulunacağını ve böylelikle toplum kültürünün paydaşları arasındaki bağların güçleneceğini belirtmiştir.
- Almanya (2003) raporunda, çocuğun oyun oynama hakkını savunmak amacıyla kurulmuş bulunan ‘Çocuğun Oyun Hakkı’ (Das Recht des Kindes auf Spiel) isimli bir derneğin mevcut olduğunu belirtmiştir.
- Avusturya (2011) raporunda, oyunu ve oyun oynamanın yaygınlaşmasını teşvik eden ‘Oyun Merkezi’ (Spielbox) ve ‘Serbest Zaman Eğitimi Enstitüsü’ (Institut für Freizeitpädagogik, IFP) isimli kuruluşların olduğunu belirtmiştir.
- İtalya (2010), raporunda, 2005 den itibaren her yıl 28

Mayıs tarihinde ‘Uluslararası Oyun Oynama Günü’ nün ‘Ulusal Şehir ve Oyun Derneği’ (Associazione nazionale Città in gioco – GioNa) tarafından düzenlenen etkinliklerle kutlandığını belirtmiştir.

Çocukların oyun oynama haklarına ilişkin görüşlerine bakıldığında:

Bazı ülkeler, çocukların konuya ilişkin görüşlerini almak amacıyla anketler uygulamışlardır, Almanya (2003), İrlanda (2005), Birleşik Krallık (2008), İtalya (2010), da uygulanan anketlere çocukların verdiği yanıtlarda, oyun oynamak için daha fazla mekan ve daha fazla zaman istedikleri görülmektedir.

Hollanda (2008), raporunda belirtildiği üzere, çocuklar ve gençler grup oyunlarına (sokaklarda ya da oyun alanlarında) daha az, bireysel oyunlara (video oyunları gibi) daha fazla zaman ayırmaktadırlar.

Bu konuya ilişkin, Norveç (1998 ve 2004) ve Kanada (2003) raporlarında çocukların doğada oyun oynayabilecekleri yeşil alanların azalmasından duyulan endişe belirtilmiştir.” (Rico vd. 2021: 279-294).

2.2.5.3.2.2. 1992-2013 Arası BM Çocuk Hakları Komitesi Nihai Gözlem Raporları

“Yukarıda belirtildiği üzere, 1992-2013 yılları arasında ÇHK tarafından sunulmuş bulunan Nihai Gözlem raporlarında Madde 31 de tanınmış olan haklardan söz edilen ve toplam rapor sayısının yalnızca % 10 unu oluşturan raporlarda söz edilen bazı başlıklar şöyledir:

Japonya Nihai Gözlem raporunda (2010), fazlasıyla rekabetçi eğitim sisteminin gereklerini yerine getirirken çocukların dinlenme, serbest zaman ve fiziksel aktivitelerine yeterli zamanlarının kalmadığı ve bu durumun çocuk gelişimindeki olumsuz etkisine dikkat çekilmiştir.

Yunanistan Nihai Gözlem raporunda (2012), ise Komitenin çocuk ve ergenleri, bazı oyuncaklarda, video oyunlarında ve bilgisayar oyunlarında yer alan zararlı içeriklerden korumak için yeterli önlemlerin alınmadığı konusundaki uyarısı yer almaktadır.

Avusturya Nihai Gözlem raporunda (2012), devletin okuldan sonra, özellikle de aile işletmelerinde çalışmak durumunda kalan çocuklara ilişkin, bu çocukların dinlenme, oyun ve boş zaman aktivitelerine yeterince katılabilmelerini sağlamak amacıyla, gerekli yasal düzenlemeleri yürürlüğe sokması gerektiği belirtilmiştir.

Belçika Nihai Gözlem raporunda (2010), özellikle kırsal kesimlerde, yeterli oyun alanı bulunmadığına dikkat çekilmiştir, ayrıca, dezavantajlı ailelerden gelen ve/veya psikiyatrik bakım ve destek alması gereken çocukların boş zaman aktivitelerinden yeterince faydalanamadıkları belirtilmiştir.

Romanya (2009), Belçika (2010) ve Birleşik Krallık Nihai Gözlem raporlarında, ayrıca, engelli çocukların oyun, dinlenme ve boş zaman aktivitelerine katılımlarının arttırılmasına yönelik daha fazla çaba gösterilmesi gerektiği belirtilmektedir. Romanya’ ya ilişkin ayrıca Madde 31 de sağlanan hakların yerine getirilmesi konusunda yeterli özenin gösterilmediği belirtilmiştir.

Bununla birlikte, Komite, İrlanda (2006) raporundaki ‘Ulusal Oyuna İlişkin Politikalar’ inisiatifini ve Birleşik Krallık (2008) deki, ‘İngiltere Çocuk Planı’ girişimini bu ülkelerin Nihai Gözlem raporunda

olumlu uygulama olarak nitelendirmiştir. Komite, tüm ülkelerde, benzer uygulamaların artarak devam etmesi gerektiğini belirtmiştir.” (Rico 2021: 279-294).

2.2.5.3.2.3. 2013-2017 Arasında Sunulmuş Olan Raporlar

2.2 de söz edilen ve Nisan 2013 de kabul edilen Madde 31 in 17 Numaralı Genel Yorumu’nun kabulünden 31 Aralık 2017 tarihine kadar, Taraf Devletler tarafından 78 adet rapor sunulmuş olmasına karşın, bu raporların yalnızca %30.77 sinde Madde 31 e değinilmiştir (Rico 2021: 279-294).

“Aile üyeleriyle birlikte oynanan oyunlara bakıldığında:

Bazı ülkelerin raporlarında, örneğin Etiyopya (2013), Santa Lucia (2013), ve Honduras (2014), Madde 31 de sağlanan haklara yerince önem verilmediği görülmektedir; Etiyopya raporunda açıkça ve samimi bir şekilde, bunun kaynak yetersizliği, toplum katılımının yeterli düzeyde olmaması ve oyun, dinlenme ve boş zaman etkinliklerinin öneminin yeterince anlaşılmamasından kaynaklandığı belirtilmektedir. Aynı şekilde Honduras raporunda kamu kaynaklarının yetersizliğinden ve özellikle kırsal bölgelerde yaşayan çocuklara yönelik politikalar geliştirilmesi gereğinden söz edilmektedir. Türkmenistan (2013), Zambia (2015) ve Maldivler (2015), raporlarında oyun oynamanın öneminin teorik olarak tanınmasına karşın, ailelerin birlikte oynayabileceği oyunlara ilişkin herhangi bir öneri sunulmamıştır, yalnızca oyunun bir lüks olmadığına değinilmiştir, bununla birlikte çocukların serbest zamanlarının çoğunu televizyon izleyerek ya da video oyunları oynarak geçirdikleri belirtilmiştir.” (Rico 2021: 279-294).

“Eğitim faaliyetleri içerisindeki etkinliklere bakıldığında:

Singapur (2017) raporunda, oyun ve dinlenmenin okul müfradatında yer alması gerektiği belirtilirken Vanuatu (2016) raporunda erken çocukluk eğitimi kurumlarında oyun alanlarının çocuğun keşfederek öğrenmesini destekleyecek şekilde düzenlenmesi gerektiği belirtilmiştir. Lesotho (2017) raporunda ülkenin alt yapısını geliştirme çalışmalarında mutlaka spor ve eğlence- dinlenme alanlarına da yer verilmesi gerektiği belirtilmiştir. Benzer şekilde Gambia (2014) raporunda okulların çocukların spor ve boş zaman aktiviteleri için gerekli mekanlara sahip olmaları gerektiği belirtilmiştir.

Nepal (2014), Ghana (2014) ve Zambia (2015) raporlarında çocukların okulda geçirdikleri zaman içerisinde dinlenme ve boş zaman aktivitelerine yeterince zaman ayrılmasına ilişkin gerekli yasal düzenlemelerin yapıldığı belirtilmiştir. Hollanda (2014) raporunda ise devlet okullarında düzenlenen okul öncesi ve sonrası aktivitelerin ki bu aktiviteler oyun grupları da dahildir, sayısındaki artış belirtilmiştir.” (Rico 2021: 279-294).

“ Toplumsal alandaki faaliyetlere bakıldığında:

Ghana (2014) raporunda oyun alanlarının yetersizliğinden söz edilmiş ve kırsal bölgelerde yaşayan çocukların oyun oynamak için mekanları olduğu ancak oyuncakları olmadığı, aynı şekilde kentsel bölgelerde yaşayan çocuklar için de durumun tam tersi olduğu çelişkisine dikkat çekilmiştir. Bangladeş (2014) raporunda dezavantajlı çocukların oyun, eğlence ve dinlenme faaliyetlerinden yoksun olduğu belirtilmiştir.

Maldivler (2015), Lübnan (2016), Belçika (2017) ve İtalya (2017) raporlarında ise oyun oynanması için güvenli ve kapsayıcı mekanların yaratılması ve arttırılmasına yönelik faaliyetlerden söz edilmiştir. İrlanda (2015) raporu bu konuda bir adım öne geçerek oyun alanları oluşturulması ve var olan oyun alanlarının iyileştirilmesi konusunda bir ulusal plan oluşturulduğundan söz etmektedir.” (Rico 2021: 279-294).

“Kamusal alanlarda oyun oynamaya ilişkin faaliyetlere bakıldığında

Brezilya (2014) raporunda ‘Escola Aberta’ (Açık Okul) programından söz edilerek kentsel bölgelerde dezavantajlı semtlerde bulunan ilk ve orta dereceli okulların hafta sonu toplum kullanımına açılarak eğlence, kültürel ve sanatsal faaliyetler ve oyun faaliyetleri için kullanıldığı belirtilmiştir.

Benzer bir girişimden Japonya (2017) raporunda söz edilmekle birlikte, oyun faaliyetlerinden söz edilmemiştir.” (Rico 2021: 279-294).

“Çocukların oyun oynama haklarına ilişkin görüşlerine bakıldığında:

Hollanda (2014) raporunda, gençlerin büyük çoğunluğunun yeterince serbest zamanı olmadığını düşündüğü belirtilmektedir, Solomon Adaları (2017) raporunda ise çocukların yeteri kadar serbest zamanı olmadığı görüşüne yer verilerek bunun en önemli nedeni olarak ev işlerine yardım etmeleri ve ev ödevlerini bitirmeleri gerektiği belirtilmiştir.

Moğolistan (2016) raporunda ise çocukların ve ergenlerin boş zamanlarını çoğunlukla sanal oyunlar oynarak geçirdiğine dikkat çekilmiştir.” (Rico 2021: 279-294).

2.2.5.3.2.4. 2013-2017 Arası BM Çocuk Hakları Komitesi Nihai Gözlem Raporları

“2013-2017 yılları arasında BMÇHK tarafından 96 Taraf Devlete Nihai Gözlem raporu sunulmuştur, bu raporların yalnızca % 21.87 sinde Madde 31 in 17 Numaralı Genel Yorumu ‘ndan ve % 5.22 sinde Madde 31 den söz edilmiştir. Raporlarda aile ile birlikte ve aile içinde oyun oynanmasına ilişkin herhangi bir öneride bulunulmamıştır. Komite, İran (2016) ve Maldivler (2016) raporlarında, kız çocukların, okul saatleri içinde ve dışında oyun, dinlenme ve boş zaman etkinliklere katılımlarının erkek çocuklara göre çok kısıtlı olduğunu ve bu nedenle ayrımcılığa uğradığını belirtmiştir. Benzer şekilde Honduras (2015) da oyun alanlarının kısıtlı olduğu ve kız çocukların genellikle bu alanlardan dışlandığı

belirtilmektedir. Gambiya (2015) ya ise okulların çocuklara spor ve boş zaman faaliyetleri için mekanlar yaratmalarına ilişkin öneride bulunulmuştur.

Venezuela (2015), Tacikistan (2017), Bhutan (2017) ve Güney Kore Cumhuriyeti (2017) raporlarında ise devletlerin çocuğun oyun oynama, boş zaman geçirme ve dinlenme zamanlarının ve aktivitelerine katılımları için yeterli zaman ve mekan yaratılması konusunda gerekli düzenlemeleri yapmaları önerilmektedir.

Uruguay (2015), Dominik Cumhuriyeti (2015), Şili (2015) ve Yeni Zelanda (2017) raporlarında ise istisnasız her çocuğun ve ergenlik çağındaki gencin, oyun ve rekreasyon alanlarına erişiminin sağlanması için gerekli önlemlerin alınması önerilmektedir.

Yemen (2014) raporunda ise çocukların okul sonrası ve tatillerde oyun ve dinlenmelerine yeterli zaman ayırabilmesi için gerekli önlemlerin alınması gerektiği belirtilmiştir.

Birleşik Krallık (2016) raporunda ise ülkedeki oyunun önemi ve oyunun bir hak olarak tanınması ve yerine getirilmesine yönelik olumlu uygulamalardan övgü ile söz etmektedir. Endonezya (2014) raporunda oyun hakkına önem verilmesi konusuna dikkat çekilmiş, Bangladeş (2015) raporunda ise ülkedeki insan kaynakları ve teknik ve finansal kaynakların çocuğun kamu alanları, okullar ve evlerde oyun oynayabilmesi için kullanılması gerektiği belirtilmiştir.” (Rico 2021: 279-294).

Hem Taraf Devlet raporlarından hem de BMÇHK Nihai Gözlem raporlarından; Madde 31 de yer alan çocuğun oyun oynama hakkına ilişkin. 17 Numaralı Genel Yorumun yayınlanmasından sonra da pek çok ülkede belirgin bir ilerleme kaydedilmediği gözlenmektedir. İyi uygulamalar olarak değerlendirilen bazı ülkeler dışında ki bunların arasında Birleşik Krallık, İrlanda, Belçika, Kanada, Hollanda, İsveç, Avusturya ve Almanya yer almaktadır, pek çok ülkenin maalesef Madde 31 kapsamındaki yükümlülüklerini tam olarak yerine getirmediikleri söylenebilir.

Özellikle de aile ile birlikte oynanan oyunlar konusunda yeterli ilerlemenin gösterilemediği, okul ortamında durum daha iyi gözükse de yine de pek çok ülkede özellikle kırsal-kentsel bölgeler arasında okulların oyuna ayırdıkları mekanlar farklılıklar ve kırsal bölgeler aleyhine yetersizlikler görülmektedir. Ayrıca, okuldaki aktivitelerin çoğunun planlanmış olduğu ve serbest oyuna çok az zaman ayrıldığı gözlemlenmektedir.

Raporlarda çoğunlukla oyun mekanlarının yetersizliği ve elverişsizliğine atıf yapılsa da, oyun kavramı bir bütün olarak ele alındığında, sadece elverişli mekanların yeterli olmadığı, aynı zamanda yeterli zaman, oyun materyali ve oyun arkadaşının da varlığının gerekli olduğu düşünülmektedir, ancak tüm bunların varlığının da gerekli yasal düzenlemeler ve uygulamalarla desteklenmesi, çocukların oyun hakkının tam olarak yerine getirilmesi için gereklidir.

Çocuk Hakları, çocuğun oyun oynama hakkından bağımsız olarak değerlendirilemez, bu hakkın yerine getirilmesi çalışmanın önceki bölümlerinde de belirtildiği gibi, çocuğun gelişimi ve iyi oluşu açısından çok önemlidir.

Hem taraf devlet raporlarından, hem de BMÇHK Nihai gözlem raporlarından görüldüğü üzere, aile içinde, aile ile birlikte, evde oynanan oyunlar konusunda arzu edilen ilerleme ne yazık ki kaydedilmemiştir.

Oyunun erken çocuklukta önemi bu çalışmada hukuki temelleri ile birlikte ele alınmıştır. Ülkemizde hem erken çocukluk alanında yapılan bilimsel çalışmalar, hem de hukuki sözleşmelerin kabulü ve bilimsel çalışmaların yapılmasına rağmen, hala atılması gereken adımlar bulunmaktadır. Çalışmanın literatür taramasının gösterdiği gibi, erken çocuklukta oyunun önemi, bir çocuk hakkı olarak ele alınması ve bu sebeple hukuki temellere oturtulması bilimsel çalışmalarla ortaya konulmaktadır, ancak uygulama ile ilgili eksikler bulunmaktadır. Çocuk, çalışmanın önceki bölümlerinde de değinildiği üzere, hak sahibi ve hakkın öznesidir, haklarının korunması ve yüksek yararının gözetilmesi çok önemlidir. Çocuk çoğu zaman, oyun hakkı da dahil olmak üzere, haklarının kullanılması için, başkalarının desteğine ihtiyaç duymaktadır, bu desteği sağlayacak aktörlerden en önemlisi ebeveynler olduğundan ve çocuğun haklarından yararlanmasının ilk kullanıcısı olmalarından dolayı, bu çalışma ebeveynlerle yapılmıştır.

Çocuğun ‘önü açık gelecek hakkı’ açısından, ebeveynlerin, onun sahip olduğu haklardan, bu çalışma özelinde de oyun hakkından yararlanmasına ilişkin görüşleri değerlendirilmiş ve bu konuda yapılması gerekenler öneriler bölümünde sunulmuştur.

3. YÖNTEM

Çalışmanın bu kısmında, çalışmanın deseni, çalışma grubu, veri toplamada kullanılan araç yer almaktadır.

3.1. Çalışma Modeli ve Deseni

Bu çalışma nitel bir çalışma olarak tasarlanmıştır. Nitel çalışmayı gerçekleştirebilmek için ilgili literatür taranmıştır, çalışmanın nitel kısmı fenomenoloji deseni ile tasarlanmıştır. Fenomenoloji deseni insanların belirli bir fenomen ya da kavramla ilgili anlayışlarını, duygularını, bakış açıları ya da algılarını ifade etmelerini sağlayan ve bu fenomeni nasıl deneyimlediklerini tanımlamak için kullanılan nitel bir araştırma yöntemidir (Creswell 2018: 8).

Fenomenoloji deseninin amacı, gündelik hayatta karşımıza çıkan olay, deneyim, algı ya da durumlar gibi yabancı olmadığımız ya da tam anlamıyla bilmediğimiz farklı olguları araştırmaktır (Yıldırım, Şimşek 2016).

Oyunun süresi olan çocuğun haklarının sağlanması ve korunmasına yönelik en önemli belirleyicilerden biri olan ve sosyalleşme sürecinde çocuğu ilk sosyalleştiren kurum olan ailenin ve ebeveynlerin, temel eğitim dönemindeki çocuk için oyunun öneminin ve oyunun hukuki temellerine ilişkin farkındalığı ile ilgili derinlemesine bilgi elde edilmiştir.

3.2. Çalışma Grubu

Çalışma grubu olarak İstanbul ili Bayrampaşa ve Kadıköy ilçelerinde iki devlet ilköğretim okulu belirlenmiştir; bu okullarda erken çocukluk döneminde en az bir çocuğu olan ve çalışmaya gönüllü olarak katılan 21 anne –baba çalışma grubu olarak belirlenmiştir, öğretmenler aracılığıyla anne babalara ulaşılmış ve çalışma ile ilgili bilgi verilmiştir. Bu ilköğretim okullarında görev yapan öğretmenler bilimsel çalışmalara katılmaya ve destek olmaya eğilimli öğretmenlerdir, bu öğretmenlere çalışma ile ilgili bilgi verildikten sonra iki öğretmen çalışmaya destek olacaklarını söylemişlerdir. Bu öğretmenler aracılığıyla temel eğitim döneminde çocuğu olan velilere çalışma ile ilgili bilgi aktarılmıştır ve çalışmaya gönüllü olarak katılmaya karar veren 20 kadın 1 erkek veli çalışma grubu olarak belirlenmiştir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Bu çalışmanın nitel kısmı ile ilgili iki veri toplama aracı kullanılmıştır.

- Demografik bilgi formu
- Veli Görüşme Formu

Aşağıda veri toplama araçları ile ilgili bilgi sunulmuştur:

- Çalışma grubunu oluşturan velilerin demografik özelliklerini belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından veli bilgi formu hazırlanmıştır, bu formda velilerin yaş, medeni durum, çocuk sayısı, eğitim düzeyi, gelir düzeyi ve meslekleri sorulmuştur.
- Velilerin oyunun önemi ve oyunun hukuki temellerinin farkındalığını belirlemek üzere araştırmacı tarafından yarı yapılandırılmış veli görüşme formu hazırlanmıştır, alanlarında uzman olan beş kişinin görüşü de alınarak düzenlenmiş ve velilere iletilmiştir. Bu uzmanlardan hepsi Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi'nde görev yapan akademisyenlerden oluşmaktadır, iki uzman Okul Öncesi Eğitimi Öğretmenliği, üç uzman da Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık bölümlerinde görev yapmaktadır. Bu formda velilere; çocuk hakları ve önemi, çocuk haklarının korunmasını hangi kurumların sağlayacağı, ülkemizde çocuk haklarına ilişkin yasaların varlığı, çocuk haklarına ilişkin ihlal edilen konular, çocuk hakları ihlalinin önlenmesine ilişkin ülkemizde yapılan çalışmalar, çevrelerinde hak ihlali yaşayan bir çocuk olup olmadığı, çocuğun eğitim hakkına ilişkin görüşleri, çocuğun eğitim hakkının nasıl ihmal/ ihlal edildiğine ilişkin görüşleri, ihmal/ ihlal edilen eğitim hakkına ilişkin hangi kurumların görev yapmasına ilişkin görüşleri, çevrelerinde eğitim hakkı ihlal/ ihmal edilen bir çocuk gördüklerinde tutumlarının ne olduğuna ilişkin görüşleri, çocukları ile hangi oyunları nerede oynadıkları, çocuklarının okulda yeterince oyun oynayıp oynamadığı hakkındaki düşünceleri, yaşam alanlarında çocukların dış mekan oyunları oynayabileceği yeterli alanın bulunmasına ilişkin görüşleri, çocuklara dış mekan oyunlarını rahatça oynayabilecekleri mekanlar yaratılmasının hangi kurumların sorumluluğunda olduğuna ilişkin görüşleri, oyunun bir çocuk hakkı olduğuna ilişkin görüşleri, çocukların oynadıkları oyunların yaş gruplarına göre gösterdiği farklılıklara ilişkin görüşleri, dijital oyun bağımlılığının önlenmesine yönelik okulda alınması gereken önlemlere ilişkin görüşleri, dijital oyun bağımlılığının önlenmesine yönelik ailelerin alabileceği önlemlere ilişkin görüşleri, dijital oyun bağımlılığının önlenmesine yönelik resmi kurumlar/ devlet tarafından alınabilecek önlemlere ilişkin görüşleri, çocukların hangi tür oyunlara yönlendirilmesine ilişkin görüşleri, okul öncesi dönem çocuğu ile temel eğitimdeki çocukların oyun oynama düzeyi ve türleri arasındaki farklılıklara ilişkin görüşlerine ilişkin sorular sorulmuştur.

Çalışma Covid-19 pandemisi döneminde yapıldığı için, velilerle, uygun saatleri istenerek, çevrimiçi görüşülmüş ve görüşme formunda yer alan sorulara yanıtlarını derinlemesine alabilmek için gerektiğinde açıklamalar yapılmıştır.

3.4. Verilerin Analizi

Çalışma grubunun demografik bulgularının ve veli görüşme formlarının değerlendirilmesinde frekans ve yüzde kullanılmıştır.

4. BULGULAR VE YORUMLAR

Çalışmanın çocuğun oyun oynama hakkı ve bu hakkın hukuki temelleri ile ilgili alanda yapılmış olan çalışmaların literatür taraması ikinci bölümde sunulmuştur. Çalışmanın nitel kısmındaki bulgular iki temel kısımda aşağıda yer almaktadır.

4.1. Anne- Babaların Demografik Durumu

Bu çalışmaya gönüllü 20 anne ve 1 baba olmak üzere toplam 21 veli katılmıştır. Yaşları 28-50 arasında değişmektedir. 21 veliden 20 si evli, 1 i eşinden ayrıdır.

Çalışma grubunun demografik özellikleri **Tablo 1**'de sunulmuştur:

Tablo 1. Çalışma Grubunun Demografik Özellikleri

Katılımcı (n=21)	Frekans	Yüzde
Kadın	20	95
Erkek	1	5
Evli	20	95
Bekar	1	5
1 Çocuklu	8	38
2 Çocuklu	7	33
3 Çocuklu	4	19
4 Çocuklu	1	5
5 Çocuklu	1	5
Eğitim Düzeyi İlkokul	6	29
Eğitim Düzeyi Ortaokul	1	5
Eğitim Düzeyi Lise	6	29
Eğitim Düzeyi Üniversite	8	38
Gelir Düzeyi Düşük Gelirli	2	10
Gelir Düzeyi Orta Gelirli	18	86
Gelir Düzeyi Yüksek Gelirli	1	5
Mesleği Ev Hanımı	16	76
Mesleği Öğretmen	2	10
Mesleği Muhasebeci	2	10
Mesleği Müşteri Hizmetleri Uzmanı	1	5

Tablo 1'de görüldüğü üzere çalışma grubunun yarısından fazlası 1 veya 2 çocukludur, 3 çocuğu olan 4, 4 ve 5 çocuğu olan 1 'er veli bulunmaktadır. Çalışma grubundaki anne –babalardan %38 i üniversite mezunudur, % 29 u lise ve %29 u ilkokul mezunudur, sadece 1 veli ortaokul mezunudur. Çalışma grubundaki anne–babaların, kendi algılarına göre, büyük çoğunluğu (%86) orta gelir düzeyinde olduklarını ifade etmişlerdir. 2 anne –baba kendini düşük gelirli, yalnızca 1 anne- baba kendini yüksek gelirli olarak tanımlamıştır. Çalışma grubunun meslek gruplarına göre dağılımına bakıldığında, 2 anne-

baba mesleklerini öğretmen, 2 anne-baba ise muhasebeci olarak belirtmiştir, 1 anne-baba mesleğini müşteri ilişkileri uzmanı olarak belirtmiş, 16 veli ise mesleklerini ev hanımı olarak belirtmişlerdir.

4.2. Veli Görüşme Formu

Bu formda oyunun önemi ve oyunun hukuki temelleri ile ilgili iki temel grupta soru yapılandırılmış, bu grupların alt gruplarında sorular oluşturulmuş ve katılımcılara sorulmuştur. Buna göre araştırma soruları şu şekildedir:

I. Çalışma Grubunun oyun ile ilgili farkındalık düzeylerine yönelik sorular:

- Çocuğunuz ile oyun oynarmısınız, hangi oyunları , nerede oynarsınız?
- Çocuğunuzun okulda yeterince oyun oynadığını düşünüyor musunuz?
- Çevrenizde çocuğunuzun dış mekan oyunlarını yeterince oynayacağı var mı?
- Çocuğun dış mekan oyunlarını yeterince oynaması için gerekli alanların yaratılması hangi kurumların sorumluluğundadır?
- Çocukların oynadıkları oyunlar yaş gruplarına göre farklılık gösterir mi?
- Okul öncesi dönemi ve temel eğitim dönemindeki çocukların oyunları arasında ne gibi farklılıklar vardır?
- Çocuklar hangi tür oyunlara yönlendirilmelidir?
- Dijital oyun bağımlılığının önlenmesine yönelik aileler, okul, devlet ne gibi önlemler almalıdır?

II. Çalışma Grubunun çocuğun oyun oynama hakkı, hukuki temelleri, ihmaller ve çözüm önerilerine ilişkin görüşlerini içeren sorular:

- Çocuk Hakları nedir, neden önemlidir?
- Çocuk Haklarının hukuki temelleri nelerdir? (yasalar, düzenlemeler)
- Çocuk Hakları ile ilgili bilgi kaynaklarınız nelerdir?
- Çocuk Haklarının korunması neden önemlidir; Bu hakların korunması için hangi kurumlar neler yapmalıdır; (okul, aile ,devlet)
- Çevrenizde hak ihlali/ ihmali yaşayan çocuklar var mı? Bu konuda ne yaptınız, hangi kurumlar ne yapmalıdır?
- Çocuğun eğitim hakkı neden önemlidir?
- Çocuğun eğitim hakkı ihmal/ ihlal edildiğinde hangi kurumlar ne yapmalıdır? (okul, devlet)
- Çevrenizde eğitim hakkı ihmal/ ihlal edilen çocuk var mı; bu konuda bir şey yaptınız mı?
- Bir çocuk hakkı olarak oyun hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?

Aşağıdaki tablolarda katılımcıların araştırmada verdiği yanıtlar yer almaktadır:

Tablo 2. Çocuk Haklarına ve Önemine İlişkin Görüşler

Görüşülen İfadeleri	Frekans	Yüzde
Bakılma ve korunma	8	38
Özgür olma	6	29
Önemsenme ve Desteklenme	3	14
Yaşam Şartlarını İyileştirme	4	19

Tablo 2’de görüldüğü üzere görüşülenlerin en temel çocuk hakkı olarak bakılma ve korunmayı gördükleri gözlemlenmektedir, Örneğin bir görüşülen G1 şu şekilde ifade etmektedir: ”Her bireyin kendine ve topluma yararlı bir birey olması.“

Diğer bir görüşülen G2 ise şu şekilde ifade etmiştir: “Önemlidir çünkü çocuğun hakkına saygı duyup gözetilmezse o da yarın kendi çocuğuna veya bir başkasının hakkına saygı duyup gözetmeyecektir, böylece toplum hep geri kalacaktır maalesef, o yüzden çocuklara, onların haklarına saygı duymalıyız”

G3 ‘ün ifadesi ise şöyledir:” Çocuklar toplumun bir parçası, geleceğimizin ışığıdır. Çocukların; sevgi, ilgi, şefkate, korunmaya herkesten daha çok ihtiyacı vardır Çocukları ve haklarını korumak toplumun yararınadır”

Bakılma ve korunma hakkının en temel hak olarak görülmesi, literatür ile örtüşmektedir, ÇHK nin 17 numaralı Genel Yorumunda, Madde 31 in ilişkili olduğu temel haklardan söz edilirken Madde 6 ile güvence altına alınan (yaşam, hayatta kalma ve gelişme) haklarına vurgu yapılmış ve bu haklardan özellikle “gelişme” ile ilgili oyun oynamanın önemi üzerinde durulmuştur. Oyunun çocuğun gelişim alanlarındaki önemine tekrar değinecek olursak:

Beş oyun türü (fiziksel, sembolik, nesnelerle oyun, rol/sosyo-dramatik oyun ve kurallı oyunlar) aşağıda açıklandığı gibi farklı alanlarda çocuk gelişimini destekler:

Fiziksel oyun: Bu tür oyun, aktif egzersiz oyunlarını (örneğin: atlama, tırmanma, bisiklete binme ve top oyunu), hareketli oyunlar (arkadaşlar, kardeşler veya ebeveynler/velilerle oynanan) ve ince motor becerilerinin gelişimine yönelik oyunları içerir ve bu becerilerin gelişimini destekler,

Sembolik oyun: Yaşamın ilk beş yılında konuşma dili, resim, çizim, sayılar gibi sembolik sistemlere hakim olmaya başlayan çocuklar, öğrenmelerinin bu yönlerini oyunlarına önemli bir unsur olarak dahil ederler. Bu tür oyun, deneyimlerini, fikirlerini ve duygularını ifade etme ve yansıtmada gelişen teknik yeteneklerini destekler, ayrıca dil becerilerinin gelişmesini desteklediğini gösteren bulgulara mevcuttur (Whitbread 2012: 19-23).

Nesnelerle oynan oyun, çocukların duyuşal-motor gelişimini, Sosyo-dramatik oyun yaratıcı düşünme ve farklı durumlara uyum sağlama becerilerini, aynı zamanda öz denetlemeyi, Kurallı oyunlar ise toplum kurallarına uyma becerilerini geliştirir.

Görülmektedir ki bakılma ve korunma olarak nitelendirilen yaşam hakkı ve gelişme hakkı aslında oyun hakkını da içermektedir. Oyun hakkının ‘unutulan hak’ olarak nitelendirildiği çalışmalar (Lott 2023: 1), bu çalışmanın bulguları ile örtüşmektedir.

Tablo 3. Çocuk Haklarının Korunmasını Hangi Kurumların Sağlayacağına İlişkin Görüşler

Görüşülen İfadeleri	Frekans	Yüzde
Aile ve Sosyal Hizmetler	3	14
Unicef/ Unesco/BM	2	10
SHÇEK	1	5
İnsan Hakları Mahkemesi	1	5
Yetişkinlerin Görevi	1	5
Yargı	1	5
Sivil Toplum Örgütü(STK)	2	10
Kamu Kurumları (Valilik, Belediye, Kaymakamlık vb)	2	10
Bilmiyorum	8	38

Tablo 3’te görüldüğü gibi çocuk haklarının korunmasını hangi kurumların sağlayacağı konusunda görüşülenler belirsizlik yaşamaktadırlar. Uluslararası kurumlar, yetişkinler, yargı, STK’lar, bakanlık, valilik gibi çeşitli kurumlar söylenmiştir.En fazla belirtilen kurum Aile ve Sosyal Hizmetler kurumudur.(3 Görüşülen). 8 Görüşülen ise bilmediğini ifade etmiştir. Görüşülenlerin Çocuk Haklarının Korunmasını uygulayan kurumlar hakkında net bir görüşleri olmadığı anlaşılmaktadır.Görüşülenlerden bazıları soruya ilişkin birden fazla görüş bildirmiştir.

Çocuk haklarının korunmasına ilişkin en çok beklentinin devlet ve kamu kurumlarından olduğu görülmektedir, bu konuda yasal düzenlemelerin olduğunun düşünüldüğü ancak tam olarak hangi kurumun uygulayıcı olduğunun net olmadığı belirtilebilir. Unicef, Unesco ve BM gibi uluslararası kurumların bu hakların koruyucusu olduğunu düşünen görüşülenler yalnızca %10 dur, bu da aslında iç hukuktaki yasal düzenlemelerin daha bilinir olduğunu ancak uluslararası statüdeki Çocuk Hakları Sözleşmesi nin tanınırlığının daha az olduğunu göstermektedir.

Bu tanınırlığın artırılmasına ilişkin daha çok yayın ve çalışma yapılmasının yararlı olacağı söylenebilir.

Tablo 4. Ülkemizde Çocuk Haklarının Korunmasına Yönelik Yasaların Mevcudiyetine İlişkin Görüşler

Görüşülen İfadeleri	Frekans	Yüzde
Çocuk Hakları Konusunda Ülkemizde Yasalar Vardır	18	86
Çocuk Hakları Konusunda Ülkemizde Yasalar Mevcut Değildir	3	14

Tablo 4'te görüldüğü gibi Görüşülenlerin çoğunluğu Çocuk Hakları konusunda ülkemizde yasaların mevcut olduğunu düşünmektedir, 15 görüşülen bu yasaların genel olarak yasama, barınma, eğitim, beslenme, sağlık kuruluşlarından yararlanma, 18 yaşına kadar evlenmeme gibi hakları koruduğunu düşünmekle birlikte 3 görüşülen bu yasaların yetersiz olduğu kanısındadır. 3 görüşülen ise ülkemizde çocuk haklarını korumaya yönelik yasaların varlığından haberdar değildir.

“Türkiye, BM Çocuk Hakları Sözleşmesi'ni 1990 yılında imzalamış ve 1995 yılında onaylamıştır.

27 Ocak 1995 tarihli ve 22-84 sayılı Resmi Gazete'nin 3. Sayfasında yayımlanan 94/6423 numaralı karar şöyledir:

“Hükümetimiz adına 14 Eylül 1990 tarihinde imzalanan ve 9/12/1994 tarihli 4058 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunan ilişik “Çocuk haklarına Dair Sözleşme”nin ekli ihtirazi kayıtla onaylanması; Dışişleri Bakanlığı'nın 15/12/1994 tarihli UKMB-II/11304 sayılı yazısı üzerine, 31/5/1963 tarihli ve 244 sayılı Kanunun 3. Maddesine göre, Bakanlar Kurulu'nca 23/12/1994 tarihinde kararlaştırılmıştır.” (T.C. Resmi Gazete, 27.01.1995:3).

Türkiye, Sözleşme'yi imzalarken Sözleşme'nin 17, 29 ve 30'uncu maddelerini 1982 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Anayasası ve 24 Temmuz 1923 Lozan Antlaşması hükümlerine göre yorumlama ve uygulama hakkını saklı tutmuştur (İnan 1995:776).

Ancak Görüşülen ifadelerinden bu Sözleşme hakkında yeterli bilgi sahibi olunmadığı, daha çok iç hukuktaki kanun ve yönetmeliklere ilişkin bilgi sahibi olduğu anlaşılmaktadır. İç Hukuktaki düzenlemelere bakıldığında Ailenin Korunmasına Dair 6284 Numaralı Kanun (2012), 5395 Numaralı Çocuk Koruma Kanunu (2005), Çocuk Koruma Kanunu'nun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik (2005), 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu (1983) ailenin ve çocuğun korunmasına ilişkin kanun ve yönetmeliklerdir.

Görüşülenlerin ifadelerinden, iç hukuktaki düzenlemelerin, genel olarak çocuğun barınma ve yaşam hakkına ilişkin olduğunun düşünüldüğü, ayrıca 18 yaşına kadar evlenmeme gibi medeni haklarında yasalarla güvence altına alındığının varsayıldığı görülmektedir.

Tablo 5. Çocuk Hakları ile İlgili İhlal Edilen Konulara İlişkin Görüşler

Görüşülen İfadeleri	Frekans	Yüzde
Çocuk istismarı	7	33
Fiziksel ve Psikolojik Şiddet	4	19
Eğitim Hakkı	4	19
Fırsat Eşitliği	3	14
Çocuk İşçiliği	2	10
Yaşam Hakkı ve Can Güvenliği	4	19

Tablo 5'te görüldüğü gibi Görüşülenlerin çoğunluğu en çok çocuk istismarı konusunda hak ihlali olduğunu düşünmektedirler, katılımcıların önemle üzerinde durduğu ikinci hak ihlali ise eğitim hakkı ve fiziksel ve psikolojik şiddet olmuştur. Eğitim hakkı ile birlikte ihlal edildiği düşünülen bir diğer konu ise fırsat eşitliğidir. Yaşam Hakkı ve Can Güvenliğinin ihlal edildiğini düşünen 4 Görüşülen vardır, 2 Görüşülen ise Çocuk İşçiliği ni hak ihlali olarak görmektedir. Görüşülenlerden bazıları soruya ilişkin birden fazla kavramı ifade etmişlerdir.

G1 görüşlerini şu şekilde belirtmiştir:” Günümüzde yaşanan savaşlar, okula gidemeyen çocuklar, sokaklarda dilendirilen, ailesi tarafından hor görülüp dışlanan çocuklar, yeterli eğitim verilemeyen çocuklar, dar gelirlilik...”

G2 ise şu şekilde ifade etmiştir.” Çocukların yüzde yetmişi fiziksel ve psikolojik şiddete maruz kalıyor. Ayrıca çocukların haklarının eşitlendiği okul konusunda durumu daha iyi olan ailelerin çocukları avantajlı. Adil olmayan sistemde çocukların birey olması olanaksızlaştı. Artık yakın çevrede gidilebilecek kitapçı bile yok. Çocuklar temiz bilgiye değil yüzeysel ve narsist kişiliğe yönlendiriliyor.”

G3 ise şöyle söylemiştir.” Çocuklara söz hakkı çoğu konuda verilmiyor. Sözde bir çocuk hakkı var ancak işlevde malesef.”

Görüşülenlerin verdiği yanıtlardan anlaşıldığı üzere çocuk istismarı ,en önemli hak ihlali olarak görülmektedir; TÜİK verilerine göre, Çocuk istismarı sayısı 2014'te 11 bin 95, 2015'te 16 bin 258, 2016'da 22 bin 655, 2017'de 23 bin 713, 2018'de 32 bin 759, 2019'da 31 bin 445, 2020'de 18 bin 450, 2021'de 24 bin 432 olarak kayıtlara geçti (TÜİK 2021); yıllar içerisinde çocuk istismarı sayısındaki artış Görüşülen ifadelerini doğrulamaktadır, konuya ilişkin var olan kanun ve yönetmeliklerin titizlikle uygulanması ve denetlenmesi gereği açıktır.

Çocuğun istismarı başlı başına bir çalışma konusu olduğundan bu çalışmada yalnızca kısa bir bilgi olarak sunulmuştur.

Fiziksel ve psikolojik şiddet olarak çocuk haklarının ihlal edildiğini çalışmaya katılanların % 19 u düşünmektedir, aile içi şiddet mağdurlarının kadınlar ve çocuklar olduğu göz önüne alındığında mevcut yasal düzenlemelerin (Ailenin Korunmasına Dair 6284 no.lu Kanun, 5395 Numaralı Çocuk Koruma Kanunu ve ve Çocuk Koruma Kanunu'nun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik) uygulanma ve denetiminin yanı sıra, STK lar (AÇEV Anne – Çocuk Eğitim Vakfı, TEGEV –Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı vb) tarafından yürütülen çalışmalarında artarak devam etmesi gerekmektedir.

Bu başlık altında değinilen bir diğer önemli konu ise eğitimde fırsat eşitliğinin yasalarda ve teoride olduğu ancak uygulamada yüksek gelirli ailelerin çocuklarının daha avantajlı konumda olduğu

görüştür. Özel okul-devlet okulu konusunda yapılan ayırım ve kız çocuklarının toplumsal cinsiyet eşitsizliği nedeniyle eğitime erişimde dezavantajlı olması ayrıca incelenmesi gerek konulardır, bu konulara ilişkin daha geniş yorum Tablo 8 de yapılmıştır. Görüşülen 3 ün ifadesi ise dikkat çekicidir; çocuğun söz hakkının olmadığını , kendisine yasalarla tanınan hakların tam anlamıyla kullanılamadığını ifade etmiştir, bu ifade kültürel bağlamda da dikkat çekicidir, çocuğun “katılım” hakkını yeteri kadar kullanamadığı endişesini yansıtmaktadır.

Tablo 6. Ülkemizde Çocuk Hakları İhmalinin Önlenmesine Yönelik Yapılan Çalışmalara İlişkin Görüşler

Görüşülen İfadeleri	Frekans	Yüzde
Çocuk Hakları İhmalinin Önlenmesine Yönelik çalışmalar yapılmıyor	20	95
Çocuk Hakları İhmalinin Önlenmesine Yönelik çalışmalar yapılıyor (projeler)	1	5

Tablo 6’da görüldüğü gibi Görüşülenlerin büyük çoğunluğu çocuk haklar ihmalinin önlenmesi ile ilgili yeterli çalışma yapılmadığını düşünürken 1 Görüşülen konu ile ilgili projelerin yapıldığını belirtmiştir, En çok ihlal edilen çocuk hakkı ve gözlenen çocuk ihmali olarak da yaşam hakkı, eğitim hakkı, eğitimde fırsat eşitliği, çocuk istismarının önlenmesi ve fiziksel ve psikolojik şiddet belirtilmektedir.

“Çocuk ihmali genelde ailenin, ilgili kurumların ya da devletin çocuğa karşı en temel sorumluluklarını yerine getirmemesi şeklinde tanımlanabilir. Bir bütün olarak toplum, kurumlar ve bireyler tarafından geliştirilen ihmal davranışı, çocukların eşit hak ve özgürlüklerinden yoksun bırakılması sonucunda onların en üst düzeyde gelişimlerini engelleyici davranışlar olarak ortaya çıkmaktadır. Çocuğun bakım ve beslenme gereksinimlerinin yeterince karşılanmaması gerekli tıbbi müdahalelerin yapılmaması, anne baba olarak çocuğa karşı danışmanlık görevinin yeterince yerine getirilmemesi ve çocuğun tek başına bırakılması ihmal davranışına örnek olarak verilebilir.” (Aral, Gürsoy 2001: 1).

Görüşülen ifadelerinden görüldüğü üzere çalışmaya katılanların % 95 i ülkemizde Çocuk İhmalinin ve Çocuk Hakları İhlalinin önlenmesine yönelik yeteri kadar çalışma yapılmadığı görüşündedir, yukarıda belirtildiği üzere esasen ülkemizde bu konuda yasal düzenlemeler bulunmaktadır ancak bunların görünür kılınması ve uygulanması beklenmektedir. Yine STK ların daha fazla çalışma yapmasının yararlı olacağı anlaşılmaktadır, yapılan projelerin ve bu projelerin sonuçlarının kamuoyu ile paylaşımının konuya ilişkin farkındalığı arttıracığı düşünülmektedir.

Tablo 7. Çevrelerinde Hak İhlali Yaşayan Çocuklara İlişkin Görüşler

Görüşülen İfadeleri	Frekans	Yüzde
Çevremde Hak İhlali Yaşayan Çocuk Yok	10	48

Çevremde Hak İhlali Yaşayan Çocuk Var	11	52
---------------------------------------	----	----

Tablo 7’de görüldüğü gibi Görüşülenlerden 11 i çevrelerinde hak ihlali yaşayan çocuklar olduğunu gözlemleseler de bununla ilgili bir şey yapamadıklarını belirtmişlerdir, 10 Görüşülen ise çevrelerinde hak ihlali yaşayan çocuk bulunmadığını belirtmişlerdir. En çok hak ihlali, görüşülen ifadelerinde, ” Eğitim de yetersizlik , Sınıf ayrımı, Ekonomik zorluklar, Özgürlük hakkı, Sosyal haklar ve İstismar” olarak belirtilmiştir.

Çevrelerinde hak ihlali bulunan çocukların olup olmadığına ilişkin olduğunu söyleyen Görüşülenlerin sayısı düşündürücüdür, çalışma grubunun sayısı göz önüne alındığında bu oranın yüksekliği dikkat çekicidir.

Tablo 8. Çocuğun Eğitim Hakkına İlişkin Görüşler

Görüşülen İfadeleri	Frekans	Yüzde
Eğitim her çocuğun temel hakkıdır	20	95
Fikrim yok	1	5

Tablo 8’de görüldüğü gibi Çocuğun Eğitim Hakkına İlişkin sorulan soruya 20 Görüşülen bunun çocuğun temel hakkı olduğu şeklinde yanıt vermiştir, 1 Görüşülen ise fikrinin olmadığını belirtmiştir.

Eğitimin çocuğun temel hakkı olduğu konusunda görüş birliği olmasına karşın bazı Görüşülenler bu hakkın kullanımında sorunlar olduğunu belirtmişlerdir. Örneğin G1” Eğitim çağındaki bir çocuğun, hiçbir ayrımcılığa tabi olmaksızın, eğitime katılımını sağlamak.” şeklinde görüş bildirirken bir diğer görüşmeci G2 şöyle demiştir.” Her çocuğun bu hayatta istisnasız eğitim ihtiyacı vardır Eğitim için ekonomik zorluklar olmamalı her çocuk bunun için teşvik edip yardım edilmeli “.

G3 ise şöyle söylemiştir.” Çocuğun doğru ve yeterli eğitim almasını destekleyen yasaların var olması demektir.”

G4 ün görüşüne göre ise “Her çocuk özeldir. Kendine has mizacı vardır. Buna uygun eğitim almaya hakkı vardır. Bu haklar eşit olmalı”.

Eğitim hakkı her çocuğa istisnasız tanınan bir haktır ve her çocuğun bu haktan eşit olarak yararlanma hakkı vardır. Eğitim hakkı ulusal ve uluslararası yasalarla, yönetmeliklerle ve sözleşmelerle güvence altına alınmıştır.

1982 Anayasasında Eğitim hakkı, “Eğitim ve Öğrenim Hakkı ve Ödevi” başlığını taşıyan 42. maddesinde düzenlenmiştir. Eğitim hakkı sosyal bir temel hak olarak ele alınarak, diğer sosyal haklarda olduğu gibi devlete düzenleme görevi ve yetkisi verilmiştir. Anayasa’nın eğitim ile ilgili diğer maddeleri 10, 13, 24, 27, 62, 130, 131’dir. 1982 Anayasası’nın eğitimle ilgili tüm maddeleri devlete eğitim hakkını,

eğitim özgürlüğünü ve eğitim eşitliğini sağlamaya yönelik önlemleri alma görevini yüklemiştir (Akyüz 2016).

Eğitim hakkı ile ilgili diğer iki önemli kanun 3 Mart 1924 tarihli ve 430 sayılı Tevhid-i Tedrisat (Eğitim ve Öğretimin Birleştirilmesi) Kanunu, 222 sayılı ve 1961 tarihli İlköğretim ve Eğitim Kanunu ve 1973 tarih ve 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu dur. İlköğretim ve Eğitim Kanununda 1961, 1962, 1965, 1973, 1981, 1983, 1986, 1997, 1998, 2003, 2008, 2012, 2013, 2018, 2019 ve 2020 tarihlerinde Kanun Hükmünde Kararnamelerle çeşitli değişiklikler yapılmıştır.

Eğitim hakkı ile ilgili uluslararası düzenlemelere bakıldığında ise BM Genel Kurulunda 1948 yılında kabul edilen ‘ İnsan Hakları Evrensel Bildirisi’, eğitim bir hak olarak belgelendirildiği ilk dökümandır. BM Genel Kurulu’nda 1966 yılında kabul edilen ‘ Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar’ Uluslararası Sözleşmesi, eğitim hakkına ilişkin İnsan Hakları Evrensel Bildirisi nde yapılan tanımları genişletmiş ve daha açıklayıcı hale getirmiştir. 1950 yılında kabul edilen ‘Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’ ve 1952 yılında kabul edilen Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Ek Protokol 1 de eğitim hakkının tanınmasına yer verilmiştir (Binbir, Arastaman 2021: 5070- 5072).

Çalışmanın konusu olan ve 1989 yılında BM Genel Kurulunda kabul edilen Çocuk Hakları Sözleşmesi ise eğitimi bir çocuk hakkı olarak güvence altına almış ve Taraf Devletlere bağlayıcılık getirmiştir.

Görüldüğü üzere, çalışmanın bulguları, eğitimin temel bir hak olduğu konusu ile örtüşmektedir, ayrıca Görüşülenlerin % 95 inin bu hak hakkında bilgi sahibi olması umut vericidir, ancak hakkın kullanımına ilişkin devletten beklentiler daha çok dikkate alınmalıdır, ekonomik ve sosyal beklentiler bunların başta gelenleridir.

Tablo 9. Çocuğun Eğitim Hakkının Nasıl İhlal Edildiğine İlişkin Görüşler

Görüşülen İfadeleri	Frekans	Yüzde
Eğitime Fırsat Eşitliği Yok	20	95
Eğitime Erişimde Toplumsal Cinsiyet Eşitliği (Kız çocuklar aleyhine)	5	24
Eğitim Sistemi Yetersiz ve Tekdüze	4	19
Engelli çocukların eğitimine yeterli önem/destek verilmiyor	1	5
Eğitim Hakkı İhlal edilmiyor	1	5

Tablo 9’da görüldüğü gibi Çocukların Eğitim hakkının nasıl ihlal edildiğine ilişkin görüşleri sorulduğunda ise 1 Görüşülen hariç tüm görüşmeciler bu temel hakkın ihlal edildiği şeklinde görüş bildirmişlerdir, bazı Görüşülenlerden bazıları soruya ilişkin birden fazla konuda görüş bildirmişlerdir. 5 Görüşülen en çok kız çocuklarının eğitim hakkının ihlal edildiğini söylemiş ve bu ihlalin okula göndermeyerek ve erken yaşta evlendirilerek olduğunu söylemişlerdir. G1 “Bazı kızlar çocukken evlendirilmeye çalışılıyor doğal olarak eğitim hakları ihlal ediliyor” G2 “Küçük yaşta evlendirilirse ihlal

edilir” şeklinde görüş bildirmişlerdir. G3 ise “Evet ediliyor engelli çocuklara yeterli zaman, eğitim ayrılmıyor.” şeklinde görüş bildirerek engelli çocukların eğitiminin ihmal edildiğini ve eğitim haklarını tam olarak kullanma haklarının ihmal edildiğini vurgulamıştır. G4 ise” Her çocuğun ihtiyacına göre değil de tek çocuğun ihtiyacına göre tasarlanan bir eğitim sisteminde, çocuklar asla doğru bir eğitim alamazlar. Ayrıca eğitim için gerekli olan temel malzemelerin ücretli olması ve fahiş bir ücrete tabi tutulması eğitim için en büyük engellerdendir.” şeklinde görüş bildirerek eğitimin tekdüze ve yetersiz olmasına vurgu yapmıştır.

Tablo 7 nin yorumunda eğitimin temel bir hak olduğuna ve anayasa, yasa, yönetmelik ve sözleşmelerle güvence altına alındığına ilişkin ulusal ve uluslararası yasal düzenlemelere yer verilmiştir, ancak gerek çalışma bulguları gerekse literatür bu hakkın kullanımında bazı dezavantajlı grupların olduğunu göstermektedir, kız çocukları, engelli çocuklar, alt sosyo-ekonomik grupta bulunan ailelerin çocukları bu grubun en önemlileridir.

Kız çocukları açısından bakıldığında, Eğitim Reformu Girişimi (ERG) tarafından 2022 yayınlanan kapsamlı araştırma sonuçları (ERG 2024) kız çocuklarının eğitime erişim ve eğitimi sürdürme konularında dezavantajlı olduğunu ve konuya ilişkin bölgesel farklılıklarıda göstermesi açısından ilgi çekicidir. Benzer şekilde Unicef ‘in Türkiye Çocuk Araştırması raporunda da (UNICEF 2022) kız çocuklarının okullaşma oranlarının erkek çocuklara göre daha az olduğu görülmektedir. Bunun başlıca nedenleri arasında erkek çocuklara ve eğitimine daha çok önem verilmesi, kız çocukların erken yaşta evlendirilerek eğitimden alınması, kız çocukların ev işlerine yardım ve evdeki yaşlıların ve / veya yaşça küçük çocukların bakımına destek vermeleri amacıyla eğitimden alınmaları, kız çocuklarının eğitime ilişkin toplumsal cinsiyet kalıpları söylenebilir.

Toplumsal cinsiyet kalıplaşması, daha erken çocukluk yıllarında ortaya çıkmakta ve kız çocuklar için yapılan oyun ve oyuncak seçimlerinde de kendisini göstermektedir. Kültürün bu konudaki etkisinde çok fazladır. Araştırmalar ebeveynlerin, özellikle kolektivist kültürlerde, kız çocuklar için oyun ve oyuncak tercihinin daha çok onları ileride eş ve anne rollerine hazırlayacak şekilde oyuncak bebekler, mutfak setleri vb oyuncaklar ve iç mekan oyunları olduğunu göstermektedir (Molu vd. 2018). Bunun sonucu olarak da kız çocukların meslek seçimleri toplumsal cinsiyet kalıplarına ‘uygun’ olanlarla sınırlı kalmakta ve STEM (Science, Technology, Engineering, Math) alanlarına yönelen kız çocuk sayısı erkek çocuk sayısına oranla düşük kalmaktadır. Oysa kız çocukları da bu alanlarda son derece başarılı olmaktadır ve ülkenin yetişmiş insan kaynağı ihtiyacına katkı sunmaktadırlar. Kız çocukları ile bu toplumsal cinsiyet kalıplarını ortadan kaldırmak amacıyla araştırmalar yapılmakta ve projeler yürütülmektedir.

Ülkemizde son yıllarda STK'lar iş birliği ile çeşitli projeler yürütülmektedir. Uçan Süpürge Kadın İletişim ve Araştırma Derneği-FORD OTOSAN-Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Derneği, MEB YEĞİTEK tarafından yürütülen ‘ Bal Arıları Mühendis Oluyor’ (Ford Otosan 2015) vb projeler konuya dikkat çekmek, farkındalık arttırmak ve kız çocuklarını teşvik etmek açısından büyük önem taşımaktadır (Taş, Bozkurt 2020).

Tablo 10. İhlal Edilen Eğitim Hakkına İlişkin Hangi Kurumların Görev Yapmasına İlişkin Görüşler

Görüşülen İfadeleri	Frekans	Yüzde
Devlet/ Kamu Kurumları(Milli Eğitim Bakanlığı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Kolluk Kuvvetleri, SHÇEK)	11	52
STK lar (TEGEV vb.)	2	10
Belediyeler	1	5
Aile ve Öğretmenler	2	10
Tüm Kurumlar	2	10
Fikrim Yok	3	14

Tablo 10’da görüldüğü gibi Çocuğun eğitim hakkının ihlalinin önlenmesine ilişkin hangi kurumların görev yapması gerektiği konusunda verilen yanıtlarda Görüşülenlerin çoğunluğu (11) bu konuda devlet kurumlarının görev yapması gerektiğini belirtmişlerdir. G1 “Tabi ki devlet en öncelikli olarak bu konu hakkında üstüne düşeni en iyi şekilde yapmalarıdır.”

Görüşülenler devlet kurumları olarak Milli Eğitim Bakanlığı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu ve Kolluk Kuvvetleri (Polis)’ ni belirtmişlerdir. 2 Görüşülen ise TEGEV gibi STK ların sorumluluk alması yönünde görüş bildirmişlerdir.

G2 bu konuda şöyle demiştir “Eğitim vakıfları kırsal kesimlerdeki aileleri bilgilendirmelidir” 2 Görüşülen ise bu konuda annelere ve öğretmenlere görev düştüğünü söylemişlerdir

G3 şöyle demiştir” Öğretmenlere büyük görevler düşüyor, şimdiki öğretmenler dersi anlatıp çıkayım derdindeler eskiden hocalarımız bize hayat dersleri verirlerdi hep, ne anlatsalar dikkatle dinlerdik ve uygulardık” G4 ise annelerin önemini ve devlet kurumlarının desteğini şu şekilde belirtmiştir:” Bugün çocuğun eğitimindeki en önemli aktör anne. Annenin şartları iyileşmeli, anaokulu öğretmenliği herkes tarafından yapılmamalı. Ayrıca aktivite yapmak çok pahalı oluyor ücretsiz etkinlikler sık yapılmalı. Bazı çocuklar iyi beslenemiyor bunların tespiti yapılmalı. Devlet çocuklar için ciddi bütçe ayırmalı işi tek başına belediye yapmamalı. Ayrıca İl Eğitim Müdürlükleri tam anlamıyla liyakatsiz bir yığın gereksiz insanı çalıştırıyor ya da ilgili bakanlıklar da aynı durumda bu insanlarla bu çocukların geleceği ihlal ediliyor.” Görüşülenlerden bazıları soruya ilişkin birden fazla kurumu belirtmişlerdir.

3 Görüşülen ise konuya ilişkin bilgilerinin olmadığını belirtmiştir.

Görüşülen ifadelerinden anlaşıldığı üzere, çalışmanın katılımcıları, eğitim hakkının ihlal edildiği durumlarda devlet kurumlarının görev yapması gerektiği görüşündedirler, aynı şekilde STK lara da görev düştüğü yönündeki ifadeler dikkat çekicidir, esas önemli olarak Görüşülenler, bu konuda aile ve öğretmenlerin sorumluluklarının da çok önemli olduğunu düşünmektedirler, G 3 ün ifadesi dikkat çekicidir, eğitim sisteminin kendi döneminde bireyleri hayata daha iyi hazırladığını düşünmektedir. Eğitim politikaları, zorunlu eğitim süresi vb konularda sık sık değişiklikler yapılmaktadır, bu konunun velilerde soru işaretlerine neden olduğu varsayılabilir, konu ile ilgili daha fazla araştırma yapılması ve velilere bilgilendirici seminerler, konferanslar, toplantılar düzenlenmesi önerilebilir.

Tablo 11. Çevrelerinde Eğitim Hakkı İhlal Edilen Bir Çocuk Gördüklerinde Tutumlarının Ne Olduğuna İlişkin Görüşler

Görüşülen İfadeleri	Frekans	Yüzde
Çevremde eğitim hakkı ihlal edilen bir çocuk gözlemledim	10	48
Çevremde eğitim hakkı ihlal edilen bir çocuk gözlemedim	11	52

Tablo 11’de görüldüğü gibi Çevrelerinde eğitim hakkı ihlal edilen bir çocuk olduğunu gözlemleyip gözlemediklerine ilişkin soruya 10 Görüşülen gözlemedikleri ve yalnızca sözlü olarak uyardıkları şeklinde yanıt vermiş, 11 Görüşülen ise gözlemediklerini belirtmişlerdir.

Görüşülenlerin % 48 i çevrelerinde eğitim hakkı ihlal edilen bir çocuk gördüklerini belirtmişlerdir, bu oran düşündürücüdür, Görüşülenler, eğitim hakkının ihlalini çocuk işçiliği ve erken yaşta evlendirilme olarak tanımlamışlardır, oysa Tablo 7 de açıklandığı üzere eğitim her çocuğun hakkıdır ve hem ulusal hem de uluslararası bağlamda anayasa, yasa, yönetmelik ve sözleşmelerle güvence altına alınmıştır. Eğitimde fırsat eşitliğinde dezavantajlı durumda olan kız çocukları ve engelli çocukların eğitim haklarından yararlanabilmeleri için STK lar tarafından çeşitli kampanyalar düzenlenmiş ve düzenlenmektedir. ‘Haydi Kızlar Okula’ ve ‘Baba Beni Okula Gönder’ kampanyaları buna örnek olarak verilebilir. Araştırmalar, bu kampanyaların kız çocukların okullaşma oranına olumlu etkisi olduğunu göstermektedir. Eğitim Reformu Girişimi’ nin (ERG) 2023 raporuna göre; Son 30 yıldır dünyada ve Türkiye’de yürütülen çalışmalarla kız çocukların eğitime erişimi noktasında önemli adımlar atılmıştır ve bu adımların sonucunda, kız çocukların nitelikli eğitime erişiminde cinsiyet oranı ve okullaşma oranı gibi göstergelerde somut iyileşmeler gözlenmiştir. Yaşa göre okullulaşma oranı üzerinden yapılan hesaplamalar 2022-23 eğitim-öğretim yılında zorunlu eğitim çağındaki yaklaşık 221 bin 739 kız çocuğun eğitim dışında olduğunu göstermektedir (ERG 2023).

Salgın hastalık ve doğal afet durumlarında ise çocuk yolsunluğunda genel bir derinleşme olduğu ancak kız çocuklarının erkek çocuklara göre daha dezavantajlı konumda gözükmektedir (Save The Children 2020). Covid 19 pandemisi döneminde ‘ Save the Children tarafından yapılan ve 17565 ebeveyn ve bakıcı ile 8069 çocuğun katıldığı araştırmada , ebeveynlerin % 35 i pandemi döneminde çocuklarının dış mekanda oyun oynama konusunda mekan açısından sıkıntı yaşadıklarını belirtmiştir, aynı şekilde çocukların % 42 si pandemi döneminden öncesine kıyasla daha az oyun oynadıklarını, %51 i daha çok iş yapmak durumunda kaldıklarını, % 48 i ise kardeşleri ile daha fazla ilgilenmek durumunda kaldıklarını belirtmişlerdir (Save The Children 2020).

Tablo 12. Görüşülenlerin Çocukları ile Hangi Oyunları Nerede Oynadıklarına İlişkin Görüşler

Görüşülen İfadeleri	Frekans	Yüzde
İç mekan (ev, AVM oyun alanları)	20	95
Dış mekan (park,bahçe)	1	5
Hem iç hem dış mekanda	10	48

Tablo 12’ de görüldüğü gibi çocukları ile hangi mekanlarda daha çok oynadıklarına ilişkin soruya 20 görüşülen iç mekanda 1 görüşülen ise dış mekanda olarak yanıt vermiştir, iç mekan yanıtını veren katılımcılardan 10 u oynadıkları oyunların türüne göre hem iç hem dış mekanda oynadıklarını belirtmişlerdir. G1 şöyle demiştir:” Akıl ve zeka oyunlarını evde, geleneksel oyunları bahçede” G2 ise şöyle demiştir:” Saklambaç, yerden yüksek, körebe, ebelemece gibi oyunları daha çok evde, topla oynanabilir oyunları parkta oynuyoruz.”

G3 görüşlerini şöyle belirtmiştir.” Genelde evde akıl oyunları, kart oyunları oynuyoruz . Resim yapıyoruz , kesme yapıştırma faaliyetleri yapıyoruz .Sıcak- soğuk, eşyaların yerlerini değiştirme tarzında oyunlar .Tabi ki parka gidiyorlar hava güzel olunca Ara sıra oyun merkezlerine gidiyorlar. Ara sıra sahil vs., fakat bu tarz sosyal etkinlikler de çok pahalı ,maalesef ulaşım sorunu oyun faaliyetleri vs yüksek”.

Görüşülenlerin % 95 i çocukları ile iç mekanda oyun oynadıklarını belirtmiş, %48 i ise hem iç hem dış mekanda oyun oynadıklarını söylemiştir.

Ebeveynlerin çocukları ile oyun oynaması çok önemlidir, çünkü bu sayede hem çocuklar ebeveynleri ile etkileşim ve iletişim halinde olarak onlardan içinde yaşadıkları kültürün bir parçası olmayı öğrenmekte, hem de ebeveynler çocukların bakış açıları, istekleri hakkında bilgi sahibi olmaktadır. Çocuklar, ebeveynleri ile birlikte spor, oyun vb faaliyetlere katılmaktan hoşlanmakla birlikte bu faaliyetlerde çok fazla kontrollü olunmasından memnun kalmamaktadırlar (Molu 2023: 55).

Çocukların , ebeveynleri ile birlikte oynadıkları iç mekan oyunları daha çok masaüstü oyunlar ve dijital oyunlar olmaktadır, bu oyunlar elbetteki aile içi iletişim ve etkileşimi güçlendirmekte ve çocukların yaratıcılık ve gelişimine katkıda bulunmaktadır, ancak dış mekan oyunları ile desteklenmediği sürece tek başına yeterli değildir.Dış mekan oyunlarının çocuk gelişimine katkısı fiziksel iyi oluş bağlamında çok önemlidir; çocuklar dış mekan oyunları sırasında fiziksel olarak aktif olurlar böylece hem fazla enerjilerini doğru yollarla tüketirler, hem de obezite vb sağlık problemlerinin önlenmesi kolaylaşmış olur, ayrıca çocukluktan başlayarak sağlıklı bir birey olmalarına katkı verilmiş olur. Bunun yanı sıra, fiziksel aktivite, aksiyete ve stresin önlenmesine katkıda bulunur, çocukların dışarıda geçirdikleri zaman onların doğayı keşfetmelerine olanak tanır. Dış mekan oyunlarında çocuklar hem öğrenici hem de öğretici olurlar, bu da onların sosyal becerileri ve duygusal gelişimlerine katkıda bulunur (Bento, Dias 2017: 158). Ayrıca dış mekanda fazla zaman geçiren çocukların D vitamini düzeyleri artmaktadır, bu da onların sağlıklı kas, kemik ve diş gelişimine katkı vermenin yanı sıra, serotonin hormonunun üretimini desteklemekte, bu da beyin ve sinir sistemini olumlu etkileyerek bilişsel gelişimi desteklemektedir (Early Years Alliance 2022).

Görüldüğü gibi dış mekan oyunlarının çocuk gelişimine katkısı çok önemlidir, ebeveynler, bakıcılar ve çocukla etkileşimi olan yetişkinlerin konu ile ilgili farkındalıklarının artırılmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.Ebeveynlerin, özellikle de kentsel alanlarda ve metropollerde yaşayan ebeveynlerin , günleri çok yoğun geçmekte ve bu da çocukları ile oyun oynayacakları zamanın azalmasına neden olmaktadır, geç saatlere kadar çalışan ebeveynler için en uygun seçenek, çocukları ile iç mekan oyunları oynamak olmaktadır, ancak dış mekan oyunlarının belirtilen yararları göz önünde bulundurulduğunda, hafta sonları bile olsa, mutlaka dış mekan aktivitelerine zaman ayrılması ve bu aktivitelerde oyunlara yer verilmesi önerilmektedir.

Tablo 13. Çocuklarının Okulda Yeterince Oyun Oynadığı Hakkındaki Düşüncelerine İlişkin Görüşler

Görüşülen İfadeleri	Frekans	Yüzde
Oynadığını düşünüyorum	11	52
Oynadığını düşünmüyorum	8	38
Bazen oynadığını düşünüyorum	2	10

Tablo 13'te görüldüğü gibi Çocuklarının okulda yeterince oyun zamanı olup olmadığına ilişkin soruya 11 Görüşülen olumlu, 8 Görüşülen olumsuz yanıt vermiştir, 2 Görüşmeci ise soruyu bazen olarak yanıtlamıştır.

Görüşülenlerin,çocuklarının okulda yeterince oyun oynadığı hakkındaki ifadelerine göre velilerin % 38 i çocuğunun okulda yeterli oyun oynamadığını düşünmektedir; bunun başlıca nedenleri arasında okuldaki mekanların fiziksel yetersizliği yer almaktadır; veliler , araştırmacıya, çocuklarının rahat ve güvenle oyun oynayabileceği mekanlar açısından okulların geliştirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir,

özellikle okul öncesi dönemdeki çocuklar için oyun alanlarının zemini vb konular, riskleri ve yaralanma gibi kazaları önleme açısından çok önemlidir. Oyunun çocuk gelişimindeki önemi göz önünde bulundurulduğunda, okul saatleri içerisinde de çocukların serbest oyun oynamalarının zaman ve mekan açısından desteklenmesi önerilebilir.

Tablo 14. Yaşam Alanlarında Çocukların Dış Mekan Oyunları Oynayabileceği Yeterli Alanın Bulunmasına İlişkin Görüşler

Görüşülen İfadeleri	Frekans	Yüzde
Var	13	62
Yok	8	38

Tablo 14’te görüldüğü gibi yaşam alanlarında çocukların dış mekan oyunları oynayabileceği yeterli alanının olmasına ilişkin soruya 13 Görüşülen yaşadıkları yerlerde çocukların dış mekan oyunları oynamasına elverişleri mekanların olduğu yönünde, 8 Görüşülen ise olmadığı yönünde görüş bildirmiştir.

Görüşülenlerin ifadelerinden anlaşıldığı üzere, araştırmaya katılan velilerden %62 si yaşam alanlarında çocukların rahatlıkla dış mekan oyunları oynayabilecekleri alanların bulunduğunu belirtmişler; buna göre, araştırmaya katılan velilerin yaşadığı ilçe ve sosyo ekonomik durumlarına göre bu yanıtların verildiği söylenebilir.İstanbul özelinde düşünüldüğünde, bazı Belediyelerin çocukların oyun oynayabileceği parklar, bahçeler gibi alanların çoğaltılması ve geliştirilmesinde öne çıktığı görülmektedir; araştırmaya katılan velilerin bazılarının ikamet ettiği Kadıköy ilçesi bunlardan biridir.Yaşanılan ilçenin nüfus yoğunluğu , kişi başına düşen yeşil alan sayısında belirleyici olmaktadır; çocuk oyun alanları, parklar, bahçeler, BM ÇHK nin 17 numaralı Genel Yorumunda da önerildiği üzere çoğaltılmalı ve geliştirilmelidir.

Tablo 15. Çocuklara Dış Mekan Oyunlarını Rahatça Oynayabilecekleri Mekanlar

Yaratılmasının Hangi Kurumların Sorumluluğunda Olduğuna İlişkin Görüşler		
Görüşülen İfadeleri	Frekans	Yüzde
Belediyeler	13	62
Diğer (Milli Eğitim Bakanlığı, Tarım Bakanlığı, Turizm Bakanlığı, STK lar)	8	38

Tablo 15’te görüldüğü üzere,çocuklara dış mekan oyunlarını rahatça oynayabilecekleri mekanlar yaratılmasının hangi kurumların sorumluluğu olduğuna ilişkin Görüşülen ifadelerinden de görüldüğü üzere, görüşülenlerin % 62 si bu sorumluluğun yerel yönetimlere ait olduğunu düşünmektedir, yukarıda

da belirtildiği gibi, bu BM ÇHK nin 17 numaralı Genel Yorumu'nda da bu yükümlülük merkezi ve yerel yönetimlere verilmiştir, 5393 sayılı Belediyeler Kanunu'nca (2005) bu yetki yerel yönetimlere verilmiş olup, Belediyeler bünyesinde kurulan parklar ve bahçeler müdürlükleri bu konudan sorumlu organ olarak belirlenmiştir.

Tablo 16. Oyunun Bir Çocuk Hakkı Olduğuna İlişkin Görüşler

Görüşülen İfadeleri	Frekans	Yüzde
Oyun bir çocuk hakkıdır	21	100

Tablo 16'da görüldüğü gibi oyunun bir çocuk hakkı olduğuna ilişkin görüşleri sorulduğunda tüm Görüşülenler oyunun bir çocuk hakkı olduğunu söylemişlerdir, 11 Görüşülen bu hakkın yerine getirilmesine ilişkin çocuklarıyla yeterince oyun oynadıklarını düşünmekte, 10 Görüşülen ise çocukları ile yeterince oyun oynayamadıklarını düşünmektedir.

Görüşülen ifadelerinden oyunun araştırmaya katılan tüm velilerin oyunun bir çocuk hakkı olarak gördükleri anlaşılmaktadır; bu sevindirici bir sonuçtur ancak velilerin % 48 i bu hakkın yerine getirilmesi için çocukları ile yeterince oyun oynayamadıkları görüşündedirler; elbetteki çocuklar oyun haklarını yalnızca ebeveynleri ile oynayarak yerine getirmemektedirler, yaşlıları ve diğer yetişkinler (öğretmenler, bakıcılar gibi) ile oynadıkları oyunlarda çok önemlidir, ancak çocukların evde ebeveynleri ile geçirdikleri zaman göz önünde bulundurulduğunda, varolan hakkın kullanımında farkındalığın artırılması yönündeki araştırma savının önemi görülmektedir.

Tablo 17. Çocukların Oynadıkları Oyunların Yaş Gruplarına Göre Gösterdiği Farklılıklara İlişkin Görüşler

Görüşülen İfadeleri	Frekans	Yüzde
Oyun çocukların yaş grubuna göre farklılık gösterir (küçük ve büyük çocuklar)	21	100

Tablo 17'de görüldüğü gibi çocukların oynadıkları oyunların yaş gruplarına göre gösterdiği farklılıklara ilişkin Görüşülenlerin tümü bu konuda farklılar olduğu görüşündedirler, G1 şu şekilde belirtmiştir: "Küçük çocuk daha çok bir oyuncak, obje ister ,büyük çocuk daha çok dijital oyunlar malesef", bir diğer Görüşülen, G2 ise şu şekilde belirtmiştir: "Küçük çocuk oyunları her zaman daha masum ve zararsızdır. Büyük çocuklar daha çok etrafında olup bitenlerden örnek alarak oyun kuruyorlar. Günümüzde zaten eski oyunlar yok, gençlik ;bilgisayar, cep telefonu ve tablette zaman geçiriyor".

G3 ise şöyle ifade etmiştir:” Büyük çocuklar internet oyunları oynuyor, küçük çocuklar büyükleri örnek alıyor”.

G4 e göre de:” Fark vardır tabii. Sonuçta yaş olarak farklı şeylerden zevk almaya başlıyorlar. Zamanla oyun ve oyuncak seçme durumları oluyor”.

Görüşülenler, küçük yaş grubu çocukların daha çok oyuncaklar ve arkadaşları ile birlikte oynadıkları oyunları tercih ettiğini, daha büyük yaş grubu çocukların ise tercihlerini dijital oyunlardan yana kullandıklarını belirtmişlerdir.

Görüşülen ifadelerinden, araştırmanın katılımcılarının çocuk oyunlarının yaş gruplarına göre değiştiğinin farkında oldukları görülmektedir; küçük çocukların daha çok oyuncakla oynama, dış mekan oyunları gibi oyunları tercih ettikleri, yaşı daha büyük çocukların ise oyun tercihlerini dijital oyunlardan yana kullandıkları görüşü ön plana çıkmaktadır, yaşı büyük çocuklarında yaşlarına göre dış mekan oyunları oynaması çok önemlidir, bu konu ile ilgili, geleneksel oyunların yeniden tanıtılıp 21. Yüzyıl çocuklarının gereksinimine göre uyarlanması, ihtiyacın karşılanmasına yönelik olumlu bir adım olacaktır. Avrupa Birliği Görsel İşitsel Kültürel Ajansı (EACEA), konu ile ilgili projeleri desteklemektedir, 2012-2014 yılları arasında Portekiz IESF (Higher School of Education, Fafe) yürütücülüğünde ve İspanya Cordoba Üniversitesi, Letonya Liepajas Üniversitesi, Romanya Aurel Vlaicu Arad Üniversitesi ve Türkiye Marmara Üniversitesi katılımında gerçekleşen ve araştırmacının Marmara Üniversitesi koordinatörü olarak yer aldığı ‘Play, Toys and Culture’ Erasmus Yoğun Program Projesi (IP) , buna örnek olarak verilebilir (Play, Toys and Culture 2014).

Tablo 18. Dijital Oyun Bağımlılığının Önlenmesine Yönelik Okulda Alınması Gereken Önlemlere İlişkin Görüşler

Görüşülen İfadeleri	Frekans	Yüzde
Dijital Oyun bağımlılığına önlem alınmalı (öğretmen bilgilendirmesi, ilişkin eğitici seminerler, alternatif oyunlar öğretilmesi, okul-ebeveyn işbirliği)	20	95
Önlem yarar vermez	1	5

Tablo 18’de görüldüğü gibi; Görüşülenlerin büyük çoğunluğu (20) okullarda dijital oyun bağımlılığının önlenmesine ilişkin bilgilendirme yapılması görüşündedir, bu bilgilendirmenin okul-ebeveyn işbirliği, öğretmen bilgilendirmesi, eğitici seminerler düzenlenerek uzmanlar tarafından bilgi verilmesi yoluyla olması gerektiği şeklinde görüş belirtmişlerdir. G1 “Velilere gerekli bilgiler verilmeli. Çocuklara gösteri şeklinde zararları anlatılmalı.” G2” Çocuğu akedemik hayatla boğmadan sadece öğrenmenin güzel birşey olduğunu benimsetip merak duygusunu ortaya çıkarsalar gerisi gelir” G3 “Sık sık gündeme

getirilmeli öğretmenler bu konu üzerinde durmalı” ifadelerini kullanmıştır. 1 Görüşülen ise önlemlerin yarar vermeyeceği görüşündedir. Görüşülen ifadelerinden anlaşıldığı üzere; görüşülenlerin % 95 i dijital oyun bağımlılığına karşı önlem alınması gerektiğini düşünmektedir.

Dijital oyunlar, özellikle ilköğretim sonrası yaş grubu çocukları arasında çok popülerdir, Covid 19 pandemisinin de etkisiyle, küçük yaş grupları arasında da giderek arttığı gözlemlenmektedir.

Her ne kadar dijital oyunlar çocuğun yaratıcılığını arttırsa, sosyal becerilerini geliştirse ve değişik kültürleri çevrimiçi olarak tanınmasına olanak verse de (Doek 2021: 344-354), aynı zamanda çocuklara yönelik çeşitli riskleri içermektedir; oyunun ticarileşmesi olarak yorumlayabileceğimiz, reklam olarak verilen ve bazı kötü alışkanlıklara (bahis, kumar vb) özendirici unsurlar, çocuk istismarına yol açabilecek tehlikeli sitelere yönlendirmeler bunlardan bazılarıdır. Aynı zamanda bazı oyunların ‘ücretsiz’ olarak lanse edilip sonradan devam basamaklarında ücret talep edilmesi oyunun ticarileştirilmesine örnektir; bu tür oyunlarda aynı zamanda ürün yerleştirme çoklukla yer almakta , bu da maddi açıdan ailelere ek yük bindirmektedir.

BM ÇHK, 17 numaralı Genel Yorumunda (UN 2013), özellikle erkek çocukların şiddet içeren video oyunlarına yöneliminin arttığı konusunda endişelerini dile getirmiştir ve bu konuda ailelerin dikkatli olması ve oyun üreticilerinin ve içeriklerinin denetlenmesine ilişkin yasal düzenlemelerin Taraf Devletler’ce yerine getirilmesini önermiştir.

BM ÇHK, dijital dünyada çocuk haklarına ilişkin raporunu 2021 yılında yayınlamıştır (United Nations 2021) ve dijital ortamda çocuğun deneyimlerini kasıtlı veya kasıtsız olarak olumsuz etkileyebilecek reklam ve pazarlamalara dikkat çekmiştir.

Aynı şekilde Komite, bu yorumunda, çocuğun gelişimini ve yararını olumsuz etkileyecek içeriklerin denetimi konusunda gerekli yasal düzenlemelerin yapılması ve denetlenmesi konusunun Taraf Devletlerin yükümlülüğü olduğunu belirtmiştir (UN 2021: para. 40-42).

Aynı şekilde Avrupa Birliği (AB) ‘nin 2018 yılında yayınladığı çocukların dijital ortamdaki faaliyetlerine ilişkin yönerge (Council of Europe, 2018) dijital oyunların çocukların sosyal beceri, takım çalışması ve problem çözmeye yönelik becerilerini geliştiren içeriklere sahip olmasının çocukların oyun hakkını yerine getirmelerine destek olacağını belirtmiş ve Devletlerin, oyun üreticilerin yatırım olanakları, standartlar, ve teknik destek vermelerini tavsiye etmiştir (para. 21-22). Aynı şekilde, Avrupa Birliği Taraf Devletler’e çocuğun yaşına uygun olmayan ürün pazarlama ve içeriklerden ve ticari sömürüden korunmaları konusunda önlem almalarını belirtmiştir (para. 57).

Görülmektedir ki, yapılan araştırmalar ve BMÇHK ve AB gibi uluslararası kuruluşlar, dijital ortamda oyunun önemini tanımakla birlikte; oyunun ticarileşmesi ve sömürüsüne karşı yasal düzenlemelerle önlemler alınması gerektiğinin altını çizmektedirler.

Tablo 19. Dijital Oyun Bağımlılığının Önlenmesine Yönelik Ailelerin Alabileceği Önlemlere İlişkin Görüşler

Görüşülen İfadeleri	Frekans	Yüzde
Dijital Oyun bağımlılığına ilişkin evde önlem alınmalı (kural koymak, örnek olmak, süre sınırlaması, alternatif sunmak)	19	90
Fikrim Yok	1	5
Önlem yarar vermez	1	5

Tablo 19’da görüldüğü gibi, Dijital Oyun Bağımlılığının önlenmesine yönelik evde ebeveynlerin alabileceği önlemlere ilişkin soruya 19 Görüşmeci önlem alınmalıdır şeklinde yanıt vermiştir, bu önlemler ise kural koymak, akıllı telefon ve tablet kullanım sürelerinin sınırlandırılması ve ebeveynlerin bu konuda rol model olması, alternatif olarak birlikte aktiviteler yapılması (doğa yürüyüşleri gibi) şeklinde belirtilmiştir. G1” Saatlik sınır koyulabilir Artık tamamen engellemeye çalışmak onu o şeye teşvik etmek olur O yüzden zaman engeli koyarak izin verilebilir sadece büyükler cep telefonunda fazla zaman geçirmemeli ki örnek olsun” şeklinde ifade etmiştir. G2 ise “Çocugun dikkatini farklı yöne çekmek ve spora yönlendirmek daha çok ailece vakit geçirmek olabilir.” şeklinde öneride bulunmuştur. G3 de şöyle söylemiştir” Çocukları bu oyunlardan uzak tutmak yerine belli bir zaman dilimi arasında sınırları çizilerek oynamasına izin verilmelidir”.

1 Görüşmeci önlemlerin fayda vermeyeceği görüşündedir. 1 Görüşmeci de fikrinin olmadığını belirtmiştir.

Görüşülen ifadelerinden anlaşıldığı üzere, katılımcıların % 90 ı ailelerin evde önlem alabileceği görüşündedir.

Bu önlemlerin dijital ortamda geçirilecek vaktin sınırlanması ve bununla ilgili kurallar konulması, ailelerin kendi akıllı cihaz kullanım sürelerini sınırlayarak rol model olması, ayrıca çocuğa dış mekanda vakit geçirmesi alternatiflerinin sunulması olarak belirtilmesi literatür bulguları ile desteklenmektedir (Lester, Russel 2010; Whitbread ,2012).

Covid 19 pandemisi gibi dijital oyunlara zaruri olarak en çok yoğunlaşıldığı dönemde bile çeşitli STK lar, çocukların dış mekanda oyun oynayabilmelerine yönelik girişimlerde bulunmuşlardır.ÇHK 2020 de

bir uyarı yayınlarak çocukların günde en az bir kere yetişkin denetiminde dışarda oyun oynaması gerektiğini belirtmiştir. Dünya çapında pek çok kişinin kaybına neden olan pandemi döneminde bile bu uyarının yapılması, çocukların dış mekanda oyun oynamalarının öneminin altını bir kez daha çizmektedir. Birleşik Krallıkta ‘Right to Play’ isimli STK, bu dönemde geleneksel programının içeriğini dijital ortama adapte etmiş ve ‘Play at Home Covid 19’ isimli ve çocukların bilişsel, sosyal ve duygusal ve fiziksel gelişimlerini desteklemeye yönelik olan oyun paketini velilere sunmuştur.

Yine aynı kuruluş, ‘Playful Learning at Home Kits’ isimli kitleri ailelere sunarak ebeveynlerin çocukları ile birlikte oynayacakları sağlıklı ve hijyenik materyalden oluşan oyunları (kart ve masaüstü oyunları gibi) tanıtmıştır (Doek 2021: 352-354).

Bütün bunlar pandemi gibi olağanüstü durumlarda, çocukların oyun oynama hakkını yerine getirmelerine olanak tanımakla birlikte, olağan durumlarda, çocuğun serbest oyun oynamasını kolaylaştıracak, olanak tanıyacak dış mekan oyunlarına yönelik mekanların çoğaltılması çok önemlidir.

Tablo 20. Dijital Oyun Bağımlılığının Önlenmesine Yönelik Resmi Kurumlar/Devlet Tarafından Alınabilecek Önlemlere İlişkin Görüşler

Görüşülen İfadeleri	Frekans	Yüzde
Dijital Oyun bağımlılığına ilişkin resmi kurumlar/ devlet tarafından önlem alınmalı (park, bahçe, yeşil alanların arttırılması , eğitimler düzenlenmesi, zararlı içerikli oyunlara erişimin kısıtlanmasına yönelik yasal düzenlemeler yapılması ve denetlenmesi)	19	90
Fikrim Yok	1	5
Önlem yarar vermez	1	5

Tablo 20’de görüldüğü gibi; Dijital oyun bağımlılığının önlenmesine ilişkin resmi kurumlar/ devlet tarafından alınması gereken önlemlere ilişkin soruya 19 Görüşülen devlet/ resmi kurumlar tarafından önlem alınması gerektiğine ilişkin görüş bildirmiştir, bu önlemler ise park, bahçe ve yeşil alanların çoğaltılması, zararlı içerikli dijital oyunlara erişimin kısıtlanmasına yönelik yasal düzenlemeler yapılması ve konuya ilişkin eğitimler düzenlenmesi olarak belirtilmiştir. G1” Çocuklara ve velilere bilgi vermeli gösteriler ile çocuklara zararları anlatılmalı.” G2 “Dışarıda her yaş grubu için farklı faaliyet alanları yapıp uygulamaya geçmesini sağlayabilir” G3 “Sakıncalı oyunları denetlenebilir ve yasaklayabilir” şeklinde görüş belirtmiştir.

1 Görüşülen önlemlerin yarar vermeyeceği görüşündedir, 1 Görüşülen ise fikrinin olmadığını belirtmiştir.

Görüşülen ifadelerinden anlaşılabileceği üzere, ebeveynler dijital oyun bağımlılığının önlenmesine ilişkin önlemlerin yasal düzenlemeler ve bilgilendirici eğitimler olması gerektiği görüşündedirler. Görüşülenlerin yasal önlemler alınmasına ilişkin görüşleri, Tablo 17 ve 18 de belirtildiği üzere literatür ile uyumludur, bu konuda hem BM ÇHK hem de AB, Taraf Devletlere, dijital oyun bağımlılığı ve bu bağımlılığa ve oyunun ticarileşmesine, çevrimiçi çocuk istismarına ve zararlı içeriklere ilişkin yasal düzenlemeler yoluyla önlem alınması yönünde çağrıda bulunmuştur.

Ayrıca, yine çalışmanın önceki bölümlerinde değinildiği üzere, yerel yönetimlerden, parklar, bahçeler, oyun alanlarının artırılmasına yönelik ebeveyn beklentisi, çocukların, dış mekan oyunları oynamasını kolaylaştırması ve arttırması, bu sayede de dijital oyun- fiziksel oyun dengesinin kurulmasına destek olması açısından önemlidir.

Tablo 21. Çocukların Hangi Tür Oyunlara Yönlendirilmesine İlişkin Görüşler

Görüşülen İfadeleri	Frekans	Yüzde
Dış mekan oyunları / geleneksel oyunlar	8	38
Yaratıcı-Eğitici oyunlar/ zeka oyunları	12	57
Dış mekan oyunları/ zeka oyunları	1	5

Tablo 21’de görüldüğü gibi; çocukların hangi tür oyunlara yönlendirilmelerine ilişkin soruya 8 Görüşülen fiziksel aktivite gerektiren dış mekan oyunları / geleneksel sokak oyunları şeklinde yanıt vermiştir, 12 Görüşülen ise yaratıcı- eğitici- öğretici ve zeka oyunları olarak görüş belirtmiştir. 1 Görüşülen ise hem dış mekan oyunları hem de zeka oyunları şeklinde görüş belirtmiştir. G1 “Günümüzde daha çok hareket etmeleri gereken oyunlara teşvik edilmelidir. Çünkü pandemi döneminde dışarıya pek fazla çıkamadıkları için hareketleri kısıtlanmıştı”. G2 “Yaşına uygun oyunlara, sokak oyunlarına, etkinliklere, fiziksel aktiviteli oyunlara” G3 “Eski oyunlar, lego oyunları, bilişim oyunları” G4 “Spor oyunları ve zeka“ şeklinde ifade etmiştir.

Görüşülenlerin % 57 si, çocukların zeka oyunları / eğitici oyunlara teşvik edilmesi yönünde görüş bildirmiştir, bundan araştırmanın katılımcılarınca oyunun çocuk gelişimindeki öneminin anlaşıldığı sonucuna varılabilir; zeka oyunları, eğitsel oyunlar, araştırmanın oyunun önemi bölümünde değinildiği üzere, hiç şüphesiz çocuk gelişimini desteklemektedir, ancak bu oyunlar genellikle iç mekan oyunları olduğundan, yine daha önce değinildiği üzere, dış mekanda da oyun oynanmasının özendirilmesi ve her iki tür oyun arasında dengenin sağlanması çocuğun sağlıklı gelişimi açısından önemlidir.

Tablo 22. Okul Öncesi Dönem Çocuğu ile Temel Eğitimdeki Çocukların Oyun Oynama Düzeyi ve Türleri Arasındaki Farklılıklara İlişkin Görüşler

Görüşülen İfadeleri	Frekans	Yüzde
Okul öncesi dönem çocuğu ile temel eğitimdeki çocukların oyun oynama düzeyi farklıdır	21	100

Tablo 22’de görüldüğü gibi; Okul öncesi dönem çocuğu ile temel eğitimdeki çocukların oyun oynama düzeyi ve türleri arasındaki farklılıklara ilişkin soruya tüm görüşülenler farklılıklar olduğu şeklinde görüş belirtmiştir. Bu farklılıklara ilişkin ise bir Görüşülen G1” Okul öncesi daha çok oyun daha az eğitim yanlı olmalı, çocuğu, okula okul kuralları ve arkadaş ortamına hazırlanmalı. Temel eğitimdeki çocuk daha çok eğitim odaklı ancak arada bir oyun ve eğlencede olmalı. Eğitim konusunda fark olmalı tabii.” Bir diğer Görüşülen G2 “Temel eğitimdeki çocuklar daha olgun olur ve eski oynadıkları oyunları daha da büyütürken oynarlar” Görüşülen G3 “Okulöncesi dönem de sembolik oyunlar daha fazla çocuklar büyüdükçe dijital oyuna yöneliyorlar”. Görüşülen G4 “Okul öncesi çocuk herşeyi merak eder öğrenmek ister sürekli oyun oynamak ister fakat çok fazla oyunlara adapte olmak istese de yeteri kadar o kuralı gerçekleştiremez. Öğrenmeye açıktır. Eğlenmek amacıyla iç güdüsel olarak hazırır. Mutluluk, coşku, heyecan, merak duygularını içinde barındıran davranışları oluşur. Temel eğitimde artık disiplin, oyun kurma, öğrenme, algılama dürtüleri gelişmiştir Heyecan, hayal ,neşe her çocukta vardır Fakat artık daha bilinçli ve tertiplidirler.” şeklinde görüş belirtmişlerdir.

Görüşülen ifadelerinden anlaşıldığı üzere, araştırmanın katılımcıları, çocuk oyunlarının çocuğun yaş düzeyine göre değiştiğinde hemfikirlerdir, ancak temel eğitim düzeyindeki çocukların daha çok yapılandırılmış oyun oynadıkları düşünülmektedir, temel eğitimde oyun her ne kadar yapılandırılmış olsa da yine de serbest oyuna zaman bırakılmalıdır. Görüşülenlerin tümünün oyuna hem okul öncesi hem de temel eğitim düzeyinde yer verilmesi gerektiği yönündeki düşünceleri, oyunun bir hak olarak tanınması ve çocukların türleri farklı da olsa, oyun oynamaları gerektiğinin bilinmesi açısından ümit vericidir.

5. ÖNERİLER

Çocuğun oyun oynama hakkı, hem çocuk gelişimini desteklemesi açısından, hem toplumların geleceği olan çocukların toplum kültürüne ve yaşamına uyum sağlamalarını desteklemesi açısından, hem de BM ÇHS Madde 31 tarafından tanınmış ve Sözleşme'ye taraf olan Devletler tarafından kabul edilmiş olan bir hak olması açısından, çok büyük önem taşımaktadır.

BM ÇHK tarafından Madde 31 e yapılan 17 Numaralı Genel Yorum (UN, 2013), Taraf Devletlere, bu hakkın yerine getirilmesine ilişkin eksiklikleri saptamış ve bu eksikliklerin giderilmesi için önerilerde bulunmuştur; GY 17 de ayrıca bu konuda taraf Devletlerin sorumlulukları da belirtilmiştir.

Çocukların rahatlıkla ve güvenle oyun oynayabilecekleri çocuk dostu şehirler, 21. Yüzyıl kuşaklarının daha donanımlı yetişmesi için elzemdir. Bu konuda Unicef Türkiye ve dünyada farkındalık yaratmak için çalışmalar yürütmektedir. Unicef Türkiye ve İkea işbirliğinde yürütülen çocuk dostu şehirler projesinde, pilot çalışmada 10 Belediye ile çalışılarak 200 genç ve 9000 ebeveyne ulaşılarak çocukların şehir içindeki yaşam alanlarına ilişkin zorlukları ve beklentileri saptanarak çözüm önerileri sunulmuştur, çalışmada 170 Belediyeye ulaşılması hedeflenmiştir (UNICEF 2017).

Aynı şekilde, bireysel bir girişim olarak ortaya çıkan 'Cities for Play'(2017) kapsamında, girişimci Mimar Natalia Krysiak, projesinin amacını şöyle ifade etmiştir:

“Yapılı çevre açısından bakıldığında, çocukların mahalle oyunlarının azalmasına neden olan en büyük engellerden biri, artan araba trafiği ve mahallelerde oyun için gayri resmi alanların sayısının azalması. Mahallelerimizde arabaların hakimiyeti, çocukların aktif hareketliliği üzerinde özellikle hareketsizleştirici bir etkiye sebep oluyor. Bunun olumsuz çıktıları ise güvenli bir şekilde oynama, sosyalleşme ve topluluklarına bağımsız olarak erişme fırsatlarının azalması.

Sokaklar, garaj yolları veya boş arazi cepleri gibi geleneksel olarak çocuklar tarafından oyun oynamak için kullanılan alanlar, artan trafik, park etme gereksinimleri ve daha yüksek arazi değerleri nedeniyle kullanılabilirliğini yitiriyor. Bununla birlikte şehirlerimiz yoğunlaşmaya devam ettikçe ve açık alanlar giderek daha değerli hale geldikçe, her çocuğun kapısının önünde oynama ve okula yürüyerek ya da bisikletle gitme özgürlüğüne sahip olmasını sağlamalıyız. Bu nedenle çocukların açık havada oynaması ve aktif hareketliliğinin önceliğinin planlama politikasına dahil edilmesi hayati bir önem taşıyor. Ne yazık ki şehirlerin bu sorumluluğu önceliklendirdiği bir avuç örnek var.”

Krysiak, proje kapsamında pilot olarak belirlediği Singapur, Hong Kong, Tokyo , Londra, Antwerp, Rotterdam, Amsterdam, Toronto ve Vancouver kentlerini ziyaret etmiş ve Londra örneğinde, Cities for Play kapsamında belirlediği planlama politikalarına göre Londra'da beklenen çocuk sayısına dayanarak, çocuk başına 10 metrekare açık alan sağlamak için (20 birim veya daha fazla) yeni yerleşim geliştirmeleri gerektiğini paylaşmıştır (Krysiak, 2020 :10-20) .

Benzer olarak yürütülen bir diğer projede Türkiye Belediyeler Birliği ve Unicef tarafından yürütülen Çocuk Dostu Şehirler İşbirliği projesidir (Türkiye Belediyeler Birliği 2024), projede çocuk gelişimi açısından çok büyük önem taşıyan erken çocukluk eğitimi ve bakımı na erişilmesinin artırılması ve kolaylaştırılması ve belediyelerce çocuk duyarlı politikalar geliştirilmesi hedeflenmektedir.

Unicef in ‘Çocuk Dostu Şehirler Girişimleri’ haritasında, dünyada çocuk dostu şehirler yaratılmasına ilişkin geçmiş ve mevcut girişimler ve bu konuda hiç bir girişimi olmayan ülkeler görülebilir; Türkiye, yukarıda sözü edilen projeleri ile çocuk dostu şehirler girişimi (geçmişte) olan ülkeler içinde yer almaktadır (UNICEF 2017).

Powell (2024: 2-4), çalışmasında Avrupa ve Amerika Birleşik Devletler deki çocuk dostu şehirleri incelemiştir. Powell’ a göre, 2030 yılında kentsel bölgede yaşayacak çocuk nüfusu yaklaşık % 60 artacaktır ve bu da kent planlamasının önemini bir kez daha gündeme getirecektir. Kentsel alanlar, çoğunlukla malların üretim ve tüketimine yönelik tasarlandığından, bu döngü içinde yer alamayan gruplar dezavantajlı konuma düşecektir, çocuklar da bu gruplardan biridir. Özellikle düşük gelirli aileler ve çocukları, kentsel yaşamın sağlayacağı olanaklardan yeterince yararlanamamakta ve rekreasyon alanlarına erişimde eşitsizlikler yaşamaktadır. ÇHS nin yürürlüğe girmesini takiben çocuk katılımı ve çocuk dostu şehir planlaması önem kazanmakla birlikte, henüz yapılan çalışmaların yeterli olduğu söylenemez.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Esenler Belediyesi tarafından geliştirelen Çocuk Sokağı uygulaması ile ilçedeki Menderes Mahallesi 330. sokak trafiğe kapatılmıştır ve çocukların oyun alanı olarak düzenlenmiştir, bu sokakta çocuklar rahatlıkla dış mekan oyunlarını oynayabilmekte, fiziksel hareket etmekte, aynı zamanda da saklambaç, körebe gibi geleneksel sokak oyunlarının güncel kalması sağlanmaktadır. Sokak ta 7/24 güvenlik kameraları ile güvenlik sağlanmakta ve ayrıca iki güvenlik personeli görev yapmaktadır (Esenler Belediyesi 2024).

Kadıköy Belediyesi ise 23 Nisan da Tasarım Atölyesi Kadıköy (TAK) , sokağını trafiğe kapatarak çocuklara özgürce ve güvenli oyun oynayabilecekleri mekan yaratmaktadır ve ayrıca dünyanın tek çocuk bayramı olan ve Ulu Önder Atatürk ‘ün çocuklara armağanı olan 23 Nisan Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı’nı çeşitli etkinliklerle kutlayarak çocuklara oyun oynama haklarını deneyimleme fırsatı yaratmaktadır (Kadıköy Belediyesi t.y.).

Çocuk dostu şehir kavramının yanı sıra, günümüzde çocuk dostu oteller, restoranlar gibi turizme yönelik kavramlar da ön plana çıkmakta ve bu konuda kongreler, seminerler düzenlenerek, farklı disiplinlerden bilim insanları bir araya gelerek çocuk hakları, özelliklede çocuğun oyun oynama hakkı, çocuk dostu oteller ve bu otellerin işletmeciliği ve erken çocukluk eğitiminde oyunun önemi gibi kavramları multidisipliner açıdan değerlendirmekte ve öneriler sunmaktadırlar; araştırmacının da davetli konuşmacı

olarak katıldığı ve Beykoz Üniversitesi tarafından 2021 yılında düzenlenen 3. Uluslararası Aile, Gençlik ve Çocuk Dostu Turizm Kongresi örnek olarak verilebilir (Ahıpaşaoğlu 2022).

Bu ve benzeri kongre ve seminerlerin, çocuk konusunda çalışan farklı disiplinlerden akademisyenleri bir araya getirerek bakış açılarını anlamalarına ve disiplinlerarası çalışmanın önemini arttırmaya destek olmalarından dolayı daha artarak devam etmesi önerilmektedir.

ÇHS nin kabulünü ve imzalanmasını takiben, çocuk haklarına dolayısıyla çocuğun oyun oynama hakkına ait farkındalık artmıştır. Her yıl 28 Mayıs'ta kutlanan 'Dünya Oyun Oynama Günü' bu amaçla düzenlenen etkinliklerden biridir. Dünya Oyun Oynama Günü, tüm dünyada 28 Mayıs'ta kutlanmaktadır. Kurucusu Güney Kore'den Dr. Freda Kim'dir. Dünya Oyun Oynama Günü Uluslararası Oyuncak Kütüphanesi Birliği'nin resmi bir aktivitesi olarak 1999 yılında tüm dünyaya World Play Day adı ile duyurulmuştur. Türkiye'de Dünya Oyun Oynama Günü ilk kez 28 Mayıs 2010 tarihinde Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Temel Eğitim Bölümü Okul Öncesi Öğretmenliği Anabilim Dalı ev sahipliğinde Dünya Oyun Oynama Günü adı ile başlatılmıştır (Kamaraj 2021: 145). İtalya, çalışmanın önceki bölümlerinde belirtildiği üzere, 2005 yılı faaliyet raporunda Dünya Oyun Oynama Günü faaliyetini Madde 31 kapsamında gerçekleştirilen bir faaliyet olarak belirtmiştir.

Ülkemizde, Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Temel Eğitim Bölümü Okul Öncesi Öğretmenliği Anabilim Dalı tarafından başlatılan faaliyet, 15 yıldır, her yıl farklı tema olmak üzere, sürdürülmektedir. Türkiye'de yapılan faaliyetlerde belirlenen temalar yıllara göre şöyledir:

- Oyun Oynamak İçin Yürüyoruz (2010)
- Geleneksel Oyunlarımız ve Oyuncaklarımız (2011)
- Açık Hava Oyunları ve Oyun Alanları (2012)
- Her Yerde, Her Mekanda Oyun Oynuyoruz (2013)
- Oyun Oynamak İçin Zaman Yaratıyoruz: 28 Mayıs Dünya Oyun Oynama Günü (2014)
- Oyun Oynamak İçin Ortam Yaratıyoruz: Müzeler (2015)
- Oyun Oynamak İçin Özgürlük Veriyoruz: Çocuk Dostu İstanbul (2016)
- Kültürel Bağlam Olarak Oyun: Kültürel Öğrenme Ortamı ve Dilsel Bağlam Olarak Oyun: Sözlü Kültür (2017)
- Tarihsel Bağlam Olarak Oyun: Sanal Gerçeklik (2018)
- Sanal Bağlam Olarak Oyun: Dijital Oyunlar (2019)
- Psiko-Sosyal Destek Olarak Oyun: Doğal Afetler (2020)
- Kültürel Yollar Olarak Oyun: Evrensel Gelişim ve Kuşaklararası Oyun: Üç Kuşak Bir Arada (2021).
- Doğal ve Açık Uçlu Materyellerle Oyun: Yapılandırılmamış Oyun (2022)
- Kültürler ve Kültürlerarası Oyun: Kültürel Kurumlar (2023)

- Doğa İçin Oyun Oynuyoruz: Sürdürülebilirlik (2024)

Covid 19 pandemisinden dolayı 2020 ve 2021 yılı etkinlikleri çevrimiçi, 2022 yılı etkinlikleri ise hibrid olarak gerçekleştirilmiştir.

Bu faaliyetin tüm ülke genelinde gerçekleştirilmesi önerilmektedir, ayrıca bu etkinliğin BMÇHS Madde 31 kapsamındaki haklardan yararlanılması açısından son derece önemli olduğu düşünülmektedir.

Madde 31 kapsamındaki çocuğun oyun oynama hakkının kullanımına ilişkin bir diğer iyi uygulama örneği ise İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) Şehir Hatları İşletmesinin şehir hatları vapurlarında başlattığı oyun köşesi uygulamasıdır. İlk olarak tarihi Moda Vapuru'na kurulan oyun alanlarının sayısı giderek artmaktadır, uygulamanın tüm vapurlara genişletilmesi ayrıca deniz hatları taşımacılığı bulunan diğer şehirlere de yaygınlaştırılması önerilmektedir (Şehir Hatları 2024). Aynı şekilde, dünya genelindeki örneklerde olduğu gibi (Doha Hamad International Airport, JFK International Airport, New York City, Washington Dulles International Airport, Los Angeles International Airport, Miami International Airport, Lisbon, Madrid, Geneva, Zurich, Nuremberg International Airports ve diğer birçok havalimanı) İstanbul Havalimanı'nda da çocuk oyun alanlarının bulunması sevindirici bir gelişmedir, uygulamanın tüm havalimanlarına yaygınlaştırılması önerilmektedir.

Ayrıca, oyunun çocuk gelişimindeki önemi ve bir çocuk hakkı olması hakkındaki farkındalığı arttırmak amacıyla bilimsel çalışma ve projelerin de geliştirilmesi ve artırılması önerilmektedir.

Bu konuda bir iyi uygulama örneği olarak PETaL 'Play, Education, Toys and Languages' Erasmus Mundus Yüksek Lisans programı da verilebilir. Marmara Üniversitesi'nin ortaklarından olduğu, yürütücü kurumun İspanya Cordoba Üniversitesi ve diğer ortağın da Lizbon Politeknik Enstitüsü olduğu bir uluslararası iş birliği projesi olan PETaL (Play, Education Toys and Language) (Oyun, Eğitim, Oyuncak ve Yabancı Dil) farklı ülke ve kültürlerdeki akademisyen ve öğrencilere hitap eden bir erken çocukluk dönemi yüksek lisans projesi olarak ortaya çıkmıştır. Bu yüksek lisans programının inovatif özelliği erken çocukluk döneminde büyük önemi bulunan oyun, oyuncak ve dil gelişimi alanına mahsus özel hazırlanmış içerikli yeni bir yüksek lisans programı olarak program ortakları tarafından tasarlanmasıdır, bu özelliğinden dolayı program Avrupa Birliği tarafından 2018-2024 yılları arasında hibelendirilmiştir, halen dördüncü dönem öğrencilerinin eğitim gördüğü program toplamda 75 mezun verecek ve bu mezunlar çocuğun oyun hakkının önemini ve uygulanmasını gelecekteki kendi öğrencilerine anlatarak domino etkisi ile hakkın hareketlenmesine katkıda bulunacaklardır.

Son olarak uluslararası alanda konuya ilişkin sevindirici bir gelişme Birleşmiş Milletlerin 11 Haziran'ı 'Uluslararası Oyun Günü' olarak kutlama kararı alması ve ilk 'Uluslararası Oyun Günü' nü 11 Haziran 2024 tarihinde kutlamasıdır; BM bu kararına ilişkin açıklamasında oyunun önemine vurgu yaparak çocuğun oyun oynama hakkının BMÇHS Madde 31 de güvence altına alındığını belirtmiştir (UN 2024).

Bu gelişme, çocuğun oyun oynama hakkına ilişkin farkındalığın artması ve hakkın kullanımının daha etkin hale gelmesi açısından son derece ümit vericidir.

6. SONUÇ

Bu çalışmanın amacı, Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi Madde 31 kapsamında güvence altına alınan çocuğun oyun oynama hakkının uygulamada ne şekilde yer aldığına incelenmesidir; oyunun çocuk gelişimindeki kritik önemi göz önünde bulundurulduğunda ve ailelerin bu konudaki farkındalığının artması ile birlikte, çocuğun oyun oynama hakkı daha büyük önem kazanmıştır.

Var olan hakkın kullanılmasına ilişkin çeşitli uygulamalardan çalışmada söz edilmiştir, ancak bu uygulamaların artırılması ve oyunun öznesi olarak çocuk ve çocuğun ebeveynleri, bakıcıları, öğretmenler ve çocuğun etkileşimde olduğu tüm yetişkinler, bu hakkın varlığına ilişkin bilgi sahibi olmalı ve çocuğun oyun oynama hakkının yerine getirilmesinin sağlanmasına destek olmalıdırlar.

Bu konuda aileler, eğitimciler, yasa yapıcılar, yerel yönetimler, STK lar ve Devlet iş birliği içerisinde olmalıdır.

Oyun oynama hakkının kullanımına ilişkin dezavantajlı gruplar olduğu bilinmektedir, çalışmada söz edildiği gibi kız çocukları, engelli çocuklar, kurumlarda kalan çocuklar ve mülteci çocuklar bunlardan bazılarıdır, bu çocukların da diğer çocuklar gibi oyun oynama hakkından yararlanabilmeleri için destek programları geliştirilmeli ve sürdürülmelidir, varolan çalışmaların yanı sıra geliştirilecek programlarla bu grupta bulunan çocukların da haklarını kullanmalarının artması ümit edilmektedir.

Erken çocukluk dönemi öğrenme açısından kritik dönemdir, bu dönemin en verimli şekilde geçirilmesi gelecekteki eğitimin verimliliği açısından çok önemlidir, oyun da erken çocukluk eğitiminin vazgeçilmez desteğidir, bu dönemdeki çocuklar, gelişim ve öğrenmelerinin çoğunu oyun aracılığıyla sağlamaktadır. Oyun oynama hakkı, çalışmada da söz edildiği gibi, ne yazık ki ‘ unutulmuş hak’ olarak anılmaktadır, ancak yine değinildiği gibi, oyun oynama hakkı , çocuğun iyi oluşuna çok büyük katkı yapmaktadır, dolayısıyla , BM Çocuk Hakları Sözleşmesi ile güvence altına alınan diğer haklarla da , yine çalışmada söz edildiği gibi, doğrudan bağlantılıdır.

Oyun oynamak, özellikle de çocuklarıyla birlikte oyun oynamak, yetişkinler açısından da çok önemlidir, oyun oynamanın onların günlük hayatlarındaki stresi azaltması ve hoşça vakit geçirmelerini sağlamasının yanı sıra, kuşaklararası etkileşim ve iletişimin artmasına da çok önemli katkıları vardır; oyun oynarken birlikte geçirilen kaliteli zaman aile birlikteliği ve dinamiği açısından son derece olumlu katkı sağlamaktadır.

Oyun, tüm bu olumlu işlevlerinin yanı sıra, bir haktır, kanunlarla, yönetmeliklerle, sözleşmelerle güvence altına alınan hukuki temelleri vardır, dolayısıyla bu hakkın gereği gibi yerine getirilmesi

açısından erken çocukluk eğitimcileri, psikologlar, sosyologlar ve hukukçuların birlikte çalışması verimli sonuçlar doğuracaktır; oyun her çocuğun hakkıdır ve bu hakkın yerine getirilmesini sağlamak için gerekli koşulların sağlanması da yetişkinlerin görevidir, çalışmanın diğer bölümlerinde de birkaç kez söz edildiği üzere , önemli olan , çocuğun “önü açık gelecek hakkı” nın korunması ve yüksek yararının gözetilmesidir, bu da ancak çocuğun yararını gözetecek olan aktörlerin, en başta da ebeveynlerin, farkındalığının artması ile mümkün olacaktır.

Konu ile ilgili daha çok çalışma yapılması ve toplumda farkındalığın; araştırmalar, projeler, seminerler ,bilgilendirme toplantıları ve Dünya Oyun Oynama Günü gibi uygulamalarla arttırılması önerilmektedir.

KAYNAKLAR

Ahıpaşaoğlu, H. S. (2022), “Family Holidays: Issues of Quantity and Quality”, <https://fycft.beykoz.edu.tr> adresinden alındı.(23 .07.2023)

Ailenin Korunmasına Dair 6284 Numaralı Kanun (2012). <https://www.mevzuat.gov.tr/File/GeneratePdf?mevzuatNo=17030&mevzuatTur=KurumVeKurulusYonetmeli&mevzuatTertip=5> adresinden alındı.(28.06.2023)

Akıllıoğlu, T. (1995), *Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*, Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler

Akyüz, E. (2000), *Ulusal ve Uluslararası Hukukta Çocuğun Haklarının ve Güvenliğinin Korunması*, Ankara: MEB.

Akyüz, E. (2018), *Çocuk Hukuku (Çocukların Hakları ve Korunması)* (Güncelleştirilmiş 6. Baskı), Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Altunya, N. (2019), *Anayasa Hukuku Açısından Türkiye’de Eğitim ve Öğrenim Hakkı*, MEB Yayınları Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi.

Aral, N., Gürsoy, F. (2001), “Çocuk Hakları Çerçevesinde Çocuk İhmal ve İstismarı”, *Milli Eğitim Dergisi*, 151.

Archard, D. W. (2023), "Children’s Rights", Edward, N. Z. ve Nodelman, U. (Ed.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, Spring.

Archard, D. W. (2023), “Children’s Rights”, <https://plato.stanford.edu/archives/spr2023/entries/rights-children/> adresinden alındı.(21.10.2024)

Arts, K. (2014), “Twenty-five years of the Convention on the Rights of the Child: Achievements and Challenges”, *Netherlands International Law Review*, lXi: 267-303. doi: 10.1017/s0165070X14001272

Avcı, N., Gencer, A. A. “Ebeveynlerin Gözünden Çocuğun Kendi Yaşamına Katılma Hakkı”, *Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10/53: 1307-958. doi: 10.17719/jisr.20175334143

Ay, K. (2023), “Çocuk Dostu Kentler: Cities for Play”, <https://www.onaranlarkulubu.com/cocuk-dostu-sehirler-cities-for-play/> adresinden alındı.(06.08.2024)

Beitz, C. (2015), “The Force of Subsistence Rights”, Cruft, R., Liao, S., Renzo, M. (Ed.), *Philosophical Foundations of Human Rights*, Oxford: Oxford University Press.

- Belediye Kanunu (2005), *Resmi Gazete*, Sayı: 25874, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5393&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> adresinden alındı.(12.06.2024)
- Bento, G., Dias, G. (2017), “The Importance of Outdoor Play for Young Children’s Healthy Development”, *Porto Biomedical Journal*, 2: 157-160. doi: 10.1016/j.pbj.2017.03.003
- Binbir, Ü., Arastaman, G. (2021), “Eğitim Hakkı: Bir Sistemik Derleme Çalışması”, *Opus Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11/18: 5067-5089. doi: 10.26446/opus:898503
- Bozkurt, M., Özgür, D. (2018), “Çocuk ve Oyun Hakkı”, Öztürk, A. B. (Ed.), *Çocuklar İçin Sosyal Adalet: Farklı Sosyo- Ekonomik Bölgelerdeki Çocukların Kentsel Açık Alanlara ve Oyuna Erişimi*, 161-179.
- Brems, E. (2009), “Human Rights: Minimum and Maximum Perspectives”, *Human Rights Law Review*, 9: 343–372.
- Bronfenbrenner, U., Morris, P. A. (2007), “The Bioecological Model of Human Development: Handbook of Child Psychology”. doi: 10.1002/9780470147658.chpsy0114
- Brooker, L., Woodhead, M. (Ed.). (2013), *The Right to Play. Early Childhood in Focus*, 9. Milton Keynes: The Open University with the support of Bernard van Leer Foundation. <https://oro.open.ac.uk/38679/>
- Byrne, B., Lundy, L. (2019), “Children’s Rights-Based Childhood Policy: A Six ‘P’ Framework”, *International Journal of Human Rights*.
- Ceylan, Ş. Ş. (2019), “İnsan Hakları: Hukuk ile Ahlak Arasında”, *T.C. Maltepe Üniversitesi Hukuk Fak. Dergisi*, 2: 193-222.
- Cordero Arce, M. (2012), “Towards an Emancipatory Discourse of Children’s Rights”, *International Journal of Children’s Rights*, 20: 365–421.
- Council of Europe (2018), “Children and the Internet”, (<https://edoc.coe.int/en/children-and-the-internet/7921-guidelines-to-respect-protect-and-fulfil-the-rights-of-the-child-in-the-digital-environment-recommendation-cmrec20187-of-the-committee-of-ministers.html>) adresinden alındı.(11.07.2024)
- Cranston, M. (1967), “Human Rights, Real and Supposed”, Raphael, D. D. (Ed.), *Political Theory and the Rights of Man*, London: Macmillan.
- Creswell, J. W., Creswell, J. D. (2018), *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*, Los Angeles: Sage.
- Cruft, R. (2004), “Rights: Beyond Interest and Will Theory”, *Law and Philosophy*, 23/4: 347-397.

Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (2021), “Çocuk Oyun Alanları”, <https://webdosya.csb.gov.tr/db/yerelyonetimler/icerikler/cocuk-oyun-alanlari-81--l-20210518134118.pdf> adresinden alındı.(21.06.2024)

David, P. (2006), *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child, Article 31: The Right to Leisure, Play and Culture*, Leiden: Brill.

Dereli, H. M., Uludağ, G. (2013), “Bir Hak Olarak “Oyun”: Çocukların Oyun Hakkı”, *Çocuk - Anne Baba Eğitimci Dergisi*, 100: 26-27.

Dirican, R. (2018), “Tarihi Süreçte Çocukluk ve Çocuk Hakları”, *Çocuk ve Gelişim Dergisi*, 2/2: 51-62.

Doek, J. E. (2003), "The Protection of Children's Rights and the United Nations Convention on the Rights of the Child: Achievements and Challenges," *Saint Louis University Public Law Review*: Vol. 22: No. 2, Article 4:235-253

Doek, J.E. (2021),”The Right of the child to play with special attention to COVID-19 and the digital world” *International Journal of Play*, 10(4):344-354

Doğan, B. (2021), *Uluslararası Sözleşmeler Işığında Çocukların Kişisel Hakları*, Kamu Hukuku Anabilim Dalı YL Tezi, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi.

Döner, A. (2003), *İnsan Haklarının Uluslararası Alanda Korunması ve Avrupa Sistemi*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Early Years Alliance (2022), <https://www.eyalliance.org.uk/benefits-outdoor-play-early-years> adresinden alındı.(20.06.2024)

Eğitim Reformu Girişimi (2023), “Eğitim İzleme Raporu”, <https://www.egitimreformugirisimi.org/egitim-izleme-raporu-2023/> adresinden alındı.(17.07.2024)

Eğitim Reformu Girişimi (2024), “Türkiye’de Kız Çocukların Eğitimi: Engeller, Müdahaleler ve Olanaklar”, <https://sunaninkizlari.org/Raporlar/turkiyede-kiz-cocuklarin-egitimi.pdf> adresinden alındı.(17.07.2024)

Enstitü İstanbul (t.y.), <https://enstitu.ibb.istanbul> adresinden alındı.(05.06.2024)

Erbay, E. (2013), “Çocukların Katılım Hakkı Üzerine Bir Türkiye Değerlendirmesi”, *İnsan ve Toplum Bilimle Araştırma Dergisi*, 2/1.

Erdoğan, M. (2011), *İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku* (Genişletilmiş 2. Baskı), Ankara: Orion Yayıncılık.

- Erikson, E. H. (1963), *Childhood and Society* (2. Baskı), New York: Norton.
- Erikson, E. H. (1977), *Toys and Reason*, New York: Norton.
- Esenler Belediyesi (2024), “Çocuk Sokağı” <https://esenler.bel.tr/projeler/cocuk-sokagi/> adresinden alındı.(10.08.2024)
- Feinberg, J., Aiken, L. (1998), “The Child’s Right to an Open Future”, *Whose Child*, 250- 270.
- Ford Otosan (2015), “Bal Arıları Mühendis Oluyor” <https://www.fordotosan.com.tr/tr/medya/basin-kitleri/kadinlari-muhendis-olmaya-tesvik-eden-kurumsal-sosyal-sorumluluk-projesi-bal-arilari-muhendis-oluyor#:~:text=Ford%20Otosan%20Genel%20M%C3%BCd%C3%BCr%C3%BC%20Haydar,%C3%B6nemine%20dikkat%20%C3%A7ekmek%20amac%C4%B1yla%20ba%C5%9Flatl%C4%B1k> adresinden alındı.(10.08.2024)
- Freud, S. (1917), *Delusion and Dream*, Boston: Beacon Press.
- Freud, S. (1938), *The Basic Writings of Sigmund*, (Çev. A. A. Brill), New York: Random House.
- Freud, S. (1960), *Jokes and Their Relation to the Unconscious*, New York: Norton.
- Gaskins, S. (2015), “Childhood Practices Across Cultures: Play and Household Work”, Jensen, L. A. (Ed.), *The Oxford Handbook of Human Development and Culture: An Interdisciplinary Perspective*, Oxford University Press: 185–197.
- Gelman, S. A., Taylor, M. G., Nguyen, S. P. (2004), “Mother-Child Conversations about Gender: Understanding the Acquisition of Essentialist Beliefs”, *Monographs of the Society for Research in Child Development*, 69/1: 1–124. doi: 10.1111/j.0037- 976X.2004.00274.x PMID:15566544
- Genishi, C., Dyson, A. H., Russo, L. H. (2011), “Playful Learning: Early Education that Makes Sense to Children”, doi: 10.1007/978-94-007-0570-8_
- Ginsberg, K. (2007), “The Importance of Play in Promoting Healthy Child Development and Maintaining Strong Parent Bonds”, *American Academy of Pediatrics*, 119/1: 182-191.
- Graham, P. (1996), “The Will Theory of Rights: A Defence”, *Law and Philosophy*, 15/3: 257-270.
- Gün, A. Ö. (2014), “Çocuk ve Oyun Hakkı”, <http://gunhukuk.com/cocuk-ve-oyun-hakki/> (06 Mart 2019).
- Halpern, H. P., Peery-Jenkins, M. (2016), “Parents Ideology and Gendered Behavior as Predictors of Children’s Gender-role Attitudes: A Longitudinal Exploration”, *Sex Roles*, 74/110: 527–542. doi: 10.1007/s11199-015-0539-0 PMID: 27445431

Howe, B. R., Covell, K. (2010), “Miseducating Children about their Rights, Education”, *Citizenship and Social Justice*, 5: 91. doi: 10.1177/1746197910370724

Huinzig, J. (1949), *Homoludens, A Study of Play-Element in Culture*, London, Boston, Henley: Routledge & Kegan Paul Ltd.

İnan, A. N. (1995), “Çocuk haklarına Dair Sözleşme”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 44: 1. doi: 10.1501Hukfak_0000000699

İnsan Hakları Merkezi (t.y.),”Çocuk Haklarına Dair Sözleşme”
insanhaklimerkezi.bilgi.edu.tr/tr/content/124-cocuk-haklarina-dair-sozlesme adresinden alındı.
(14.03.2025)

Jerome, L., Emerson, L., Lundy, L. Orr, K. (2016), Teaching and learning about child rights: A study of implementation in 26 countries. Queens University of Belfast and Unicef.

Kadıköy Belediyesi (t.y.), “Kadıköy'de 23 Nisan Şenliği”
<https://www.kadikoy.bel.tr/tr/news/kadikoyde-23-nisan-senligi-4889> adresinden alındı.(15.05.2024)

Kamaraj, I. (2021), “May 28 World Play Day”, 3. *Uluslararası Aile, Gençlik ve Çocuk Dostu Turizm Kongresi Bildiri Kitapçığı*, İstanbul: Beykoz Üniversitesi: 144-162.

Karagülle, A. (2004), *TBB Dergisi*, 54: 166-177.

Karakaş, B., Çevik, C. Ö. (2016), “Çocuk Refahı: Çocuk Hakları Perspektifinden Bir Değerlendirme”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18/3.

Kasap. H. (2005), “Çocuğun Oyun ve Spor Hakkı”. Çocuğun Oyun ve Spor Hakkı Çalıştayı 24 Haziran 2005) <http://www.besk.web.tr/Calistay/H.Kasap.html> adresinden alındı.(20.08.2024)

Kernan, M. (2007), Play as a Context for Early Learning and Development, Research Paper to Aistear: The Early Childhood Curriculum Framework, Dublin: National Council for Curriculum and Assessment, www.ncca.ie/earlylearning adresinden alındı.(17.05.2022)

Kramer, M., Steiner, H. (2007), “Theories of Rights: Is There a Third Way?”, *Journal of Legal Studies*, 27/2: 281-310.

Krysiak, N. (2020),”Designing Child Friendly High Density Neighbourhoods” The Winston Churchill Memorial Trust

Kuçuradi, İ. (2009), “Felsefe ve İnsan Hakları”, İnsan Haklarının Felsefi Temelleri, Yay. Haz. İoanna Kuçuradi, Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

- Küçükali, A. (2015), “Çocukların Oyun Oynama Hakkı ve Değişen Oyun Kültürü”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (ERZSOSDE)*, 8/1: 1-14.
- Lester, S., Russell, W. (2010), *Children’s Right to Play: An Examination of the Importance of Play in the Lives of Children Worldwide*. The Netherlands: Bernard van Leer Foundation.
- Levent, A. F., Övür, M. D. (2019), *Eğitim Hukuku*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Linn, S. (2008), *The Case for Make Believe: Saving Play in a Commercialized World*. The New Press.
- Lotz, M. (2006), “Feinberg, Mills and the Child’s Right to An Open Future”, *Journal of Social Philosophy*, 37/4: 537-551.
- Louis, L. (2016),” Rights for Children: Its Origin and Importance. “
- Mason, J., Bolzan, N. ve ark. (2010), “Questioning Understandings of Children’s Participation. Applying a Cross-Cultural Lens”, Percy-Smith, B., Thomas, N. (Ed.), *A Handbook of Children and Young People's Participatin*, Routledge: 125-132.
- Maya Vakfı (t.y.), <https://mayavakfi.org> adresinden alındı.(17.08.2024)
- Maynard, A. E. (2004), “Cultures of Teaching in Childhood: Formal Schooling and Maya Sibling Teaching at Home”, *Cognitive Development*, 19: 517-535.
- McKendrick, J. H., Loebach, J., Casey, T. (2018), “Realizing Article 31 Through General Comment No. 17 Overcoming Challenges and the Quest for Optimum Play Environment”, *Children, Youth and Environments*, 28/2: 1-11. <http://www.jstor.org/action/showPublication?journalCode=chilyoutenvi>
- Mevzuat Bilgi Sistemi (t.y.), <https://www.mevzuat.gov.tr> adresinden alındı.(10.06.2024)
- Millum, J. (2014), “The Foundation of the Child’s Right to an Open Future”, *Journal of Social Philosophy*, 45/4: 522.
- Molu, F. E, Lino, D., Gómez, E. (2015), “Children’s Right to Education and Play; Policies and Practices from a Cross-Cultural Perspective”, *EECERA 2015*, Barcelona.
- Molu, F. E. (2014), “Play, Toys and Gender Socialisation”, *Revista Educatia Plus*, 2/11: 22-30.
- Molu, F. E. (2023), “The Importance of Play in Early Childhood Education and Children’s Right to Play”, *Journal Plus Education*, 22: 50-64.
- Molu, F. E., Taylor, L. M, Yaman, G., Başman, M., Tezel, M. (2018). “Gender Stereotypical Toy Preferences in Children3-5”. doi: 10.4018/978-1-5225- 5167-6.ch015
- Molu, F. E., Taylor, L., Yaman, G., Tezel, M. (2017), “Toy Preferences in Children; Impact of Gender and Culture, an Observational Study”, *Journal Plus Education*, 18/2: 143-155.

- Morsink, J. (2009), *Inherent Human Rights: Philosophical Roots of the Universal Declaration (Pennsylvania Studies in Human Rights)*, Philadelphia, PA: University of Pennsylvania Press.
- Moss, S. (2012), *The Natural Childhood*, National Trust Report, U.K.
- Mrnjaus, K. (2013), “The Child’s Right to Play?”, *Croatian Journal of Education*, 16/1: 217-233.
- Mullen, M. (2014), “Getting Serious about the Human Right to Play”, *Asia Pacific Journal of Sport and Social Science*, 3/2: 130-142. doi: 10.1080/21640599.2014.941715
- Nickel, J. (2019), "Human Rights", Edward N. Zalta (Ed.), *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*.
- Nickel, J. (2019), “Human Rights”, <https://plato.stanford.edu/archives/sum2019/entries/rights-human/> adresinden alındı.(03.11.2024)
- Okul Spor Kulüpleri Yönetmeliği (1991), *Resmi Gazete*, Sayı: 20832, <http://mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/317.pdf> adresinden alındı.(18.08.2024)
- Oyuncakların Güvenliği Yönetmeliği (2016), *Resmi Gazete*, Sayı: 29847, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2016/10/20161004-24.htm> adresinden alındı.(18.08.2024)
- Paya Rico, A., Janot Bantula, J. (2019), “Building a System of Indicators to Evaluate the Right of a Child to Play”, *Children & Society*, 33: 13–23. doi: 10.1111/chso.12291
- Pellis, S., Pellis, V., Bell, H. (2009), “The Function of Play in the Development of the Social Brain”, *American Journal of Play*, 278-296.
- Piaget, J. (1950/1962). *Play, Dreams and Imitation in Childhood*, New York: W. W. Norton.
- Play, Toys and Culture (2014), https://m.facebook.com/p/Play-Toys-and-Culture-100080296490089/?locale=ne_NP adresinden alındı.(02.09.2024)
- PlayBoard (2013), General Comment 17: A call for action for Article 31 ‘the forgotten article’ of the UNCRC, Seminar proceedings of ‘A Richer Understanding of Article 31 of the United Nations Convention on the Rights of the Child (UNCRC)’. Belfast: PlayBoard.
- Playboard Northern Ireland (2016), “Young Researchers Investigate Article 31 Pramling Samuelsson I., Johansson E. (2009), Why do Children Involve Teachers in their Play and Learning? *Eur. Early Child. Educ. Res. J.*, 17: 77–94. doi: 10.1080/13502930802689053
- Powell, R. (2024), “Child-Friendly Cities and Communities: Opportunities and Challenges”. doi: 10.1080/14733285.2024.2353746
- Qatar Foundation (t.y.), www.wise-qatar.org adresinden alındı.(09.09.2024)

Rico, A., Janot, J. (2021), “Children’s Right to Play and its Implementation”, *A Comparative International Perspective Approaches in Educational Research*, 10/2: 279-294. doi: 10.7821/naer.2021.7.665

Rideout, V., Hamel, E. (2007), *The Media Family: Electronic Media in the Lives of Infants, Toddlers, Rogoff.B. (2003). Development as Transformation of Participation in Cultural Activities. In B. Rogoff (Ed.), The Cultural Nature of Human Development (pp. 37–62). New York, NY: Oxford University.*Preschoolers and their Parents, Menlo Park: Kaiser Family Foundation.

Rosen, R. (2017), “Between Play and the Quotidian: Inscriptions of Monstrous Characters on the Racialised Bodies of Children”, *Race, Ethnicity and Education*, 20/2: 178-191.

Saadi, I., Vandenhoe, W., Hanson, K., Liebel, M. (2012), “Children’s Rights from Below”, *Studies in Childhood and Youth*, Palgrave Macmillan: 9-28.

Save The Children (2020), “Annual Report”, (<https://image.savethechildren.org/save-the-children-annual-report-2020.pdf-ch11042028.pdf/j6r604ke6071w0qbqc87wj75py6ecu7p.pdf> adresinden alındı.(11.10.2023)

Singer, D., Singer J. L., DeLong, R. (2009), “Children's Pastimes and Play in Sixteen Nations: Is Free-Play Declining?”, *American Journal of Play*, Corpus ID: 35004138

Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu (1983) <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2828&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> adresinden alındı.(05.06.2023)

Sutton Smith, B. (1999), *The Ambiguity of Play*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

Taş, B., Bozkurt, E. (2020), “Türkiye’de STEM Alanındaki Toplumsal Cinsiyet Eşitsizlikleri Araştırma ve İzleme Raporu” <https://www.stgm.org.tr/sites/default/files/2020-12/turkiyede-stem-alanindaki-toplumsal-cinsiyet-esitsizlikleri-arastirma-ve-izleme-raporu.pdf> adresinden alındı.(27.08.2024)

Tepe, H. (2019), “İnsan Hakları Eleştirileri Üzerine Düşünmek”, *Posseible Düşünme Dergisi*, 16: 7- 18.

Tobin, J. (2016), “Understanding a Human Rights Based Approach to Matters involving Children” in the Human Rights of Children: From Vision to Implementation”, Antonella, I., Williams, J. (Ed.), Routledge.

Trautner, H. M., Ruble, D. N., Cyphers, L., Kirsten, B., Behrendt, R., Hatmann, P. (2005), “Rigidity and Flexibility of Gender Stereotypes in Childhood: Developmental or Differential?”, *Infant and Child Development*, 14/4: 365–381. doi: 10.1002/icd.399

Tuğrul, B. (2006), “Öğretmenim Ne Zaman Oyun Oynayacağız? Çocuklar Oyun Hakkını Geri İstiyor”, *Avrupa Birliği Sürecinde Okul Öncesi Eğitimin Bugünü ve Geleceği Sempozyumu*, Kıbrıs.

Tuğrul, B., Metin, Ö. (2006), “Çocuğun Oyun Hakkı”, 3. *Uluslararası Çocuk ve İletişim Kongresi*.

TÜİK (2021), “Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocuk İstatistikleri, 2021”, (<https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Güvenlik-Birimine-Gelen-veya-Getirilen-Cocuk-Istatistikleri-2021-45586>) adresinden alındı.(05.09.2024)

TÜİK (t.y.), <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index> adresinden alındı.(05.09.2024)

Türkiye Belediyeler Birliği (2024), “Çocuk Dostu Şehirler İşbirliği Projesi” https://www.tbb.gov.tr/Tr/icerik_cocuk-dostu-sehirler-sbirligi-projesi_817 adresinden alındı.(06.09.2024)

Tüzün, I., Sarıışık, Y. (2015), *Türkiye’de Okullarda Çocuk Katılımı: Durum Analizi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Çocuk Çalışmaları Birimi.

UN Secretary-General (2001), “Methods of Work of the Committee: Committee on the Rights of the Child”, <https://digitallibrary.un.org/record/451924> adresinden alındı.(05.08.2024)

UNICEF (2017), “Çocuk Dostu Şehirler Girişimi”, <https://childfriendlycities.org/turkey/> adresinden alındı.(05.08.2024)

UNICEF (2022), “Türkiye Çocuk Araştırması 2022” <https://www.unicef.org/turkiye/raporlar/t%C3%BCrkiye-%C3%A7ocuk-ara%C5%9F%C4%B1rmas%C4%B1-2022> adresinden alındı.(04.05.2024)

United Nations (2023), “Human Rights” <https://www.un.org/en/global-issues/human-rights> adresinden alındı.(21.12.2024)

United Nations (2024), “Play Makes A Better World”, <https://www.un.org/en/observances/international-day-of-play> adresinden alındı.(05.09.2024)

United Nations, Convention on the Rights of the Child (2013), Committee on the Rights of the Child General comment No. 17 (2013) on the right of the child to rest, leisure, play, recreational activities, cultural life and the arts (art. 31).

Vandewater, E. A., Bickham, D. S., Lee, J. H. (2006), “Time Well Spent? Relating Television use to Children’s Free-Time Activities”, *Pediatrics*, 117: 181–191.

Veitch, J., Bagley, S., Ball, K., Salmon, J. “Where do Children Usually Play? A Qualitative Study of Parents’ Perceptions of Influences on Children’s Active Free-Play”, doi: 10.1016/j.healthplace.2005.02.009

Vygotsky, L. S. (1967), “Play and its Role in the Mental Development of the Child”, *Soviet Psychology*, 5: 6–18.

Weisgram, E. S., Fulcher, M., Dinella, L. M. (2014), “Pink Gives Girls Permission: Exploring the Roles of Explicit Gender Labels and Gender-typed Colors on Preschool Children’s Toy Preferences”, *Journal of Applied Developmental Psychology*, 35/5: 401–409. doi:10.1016/j.appdev.2014.06.004

Wenar, L. (2020), “Rights”, <https://plato.stanford.edu/archives/spr2023/entries/rights/> adresinden alındı.(10.02.2025)

Wenar, L. (2023), "Rights", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (spring 2023 Edition), Edward N. Zalta ve Uri Nodelman (Ed.), <https://plato.stanford.edu/archives/spr2023/entries/rights/> adresinden alındı.(10.02.2025)

Whitebread, D. (2012), The Importance of Play, A report on the value of children’s play with a series of policy recommendations, Written for Toy Industries of Europe (TIE)

Yenişehir Belediyesi (t.y.), <https://www.yenisehir.bel.tr> adresinden alındı.(02.06.2024)

Zermatten, J. (2007), “The Convention on the Rights of the Child from the Perspective of the Child’s Best Interest and Children’s Views”, *Realizing the Rights of the Child*, Sion: 36-52.

Zimmerman, F. J., Christakis, D. A., Meltzoff, A. N. (2007), “Television and DVD/Video Viewing in Children Younger than 2 Years”, *Arch Pediatr Adolesc. Med.*, 161: 473–479.

EKLER

Ek 1: Veli Görüşme Formu

VELİ GÖRÜŞME FORMU

1. Cinsiyetiniz: ☐ Kadın ☐ Erkek
2. Yaşınız (Lütfen yazınız):
3. Medeni Durumunuz: ☐ Evli ☐ Bekar Diğer:
4. Çocuğunuz var mı? ☐ Var ☐ Yok Varsa kaç tane ve yaşı nedir?
- ☐ a. İlkokul
- ☐ b. Ortaokul
5. Eğitim Durumunuz ☐ c. Lise
- ☐ d. Üniversite
- ☐ e. Diğer (Lütfen yazınız)
6. Mesleğiniz nedir? Lütfen Yazınız
7. Çalışıyor musunuz? Çalışıyorsanız nerede çalıştığınızı lütfen yazınız.
.....
.....
.....
8. Gelir durumunuzu nasıl tanımlarsınız?
☐ a. Düşük gelirli
☐ b. Orta gelirli
☐ c. Yüksek gelirli
☐ d. Diğer (Lütfen yazınız)
9. Sizce çocuk hakları ne demektir? Lütfen Yazınız.
.....

10. Çocuk hakları niçin önemlidir? Lütfen Yazınız.

.....

.....

.....

11. Çocuk haklarının korunmasını hangi kurumlar sağlar? Lütfen Yazınız.

.....

.....

.....

12. Sizce çocuk hakları konusunda ülkemizde yasalar var mıdır? Varsa nelerdir? Lütfen Yazınız.

.....

.....

.....

13. Sizce çocuk hakları konusunda hangi kaynaktan (internet, kitap, televizyon, okul gibi) bilgi sahibi oldunuz? Sizce yeterli miydi? Lütfen Yazınız.

.....

.....

.....

14. Sizce çocuk hakları ile ilgili ihlal/ ihmal edilen konular nelerdir? Lütfen Yazınız.

.....

.....

.....

15. Sizce çocuk hakları ile ilgili ihlal/ ihmal edilen konularda neler yapılıyor? Yapılanları yeterli buluyor musunuz? Lütfen Yazınız.

.....

.....

.....

16. Sizce en çok ihlal/ ihmal edilen çocuk hakkı nedir? Lütfen Yazınız.

.....

.....

.....

17. Siz hiç çevrenizde hakkı ihlal/ihmal edilen bir çocuk gördünüz mü? Ne yaptınız? Ne oldu? Lütfen Yazınız.

18. Çocuk hakları arasında sayılan *Çocuğun Eğitim Hakkı* sizce ne demektir? Lütfen Yazınız.

.....
.....
.....

19. Sizce çocuğun eğitim hakkı nasıl ihlal/ihmal ediliyor? Lütfen Yazınız.

.....
.....
.....

20. Sizce ihlal/ihmal edilen çocuğun eğitim hakkı konusunda kim/hangi kurumlar ne yapmalıdır?
Lütfen Yazınız.

.....
.....
.....

21. Sizce kim/hangi kurum çocuğun ihlal/ihmal edilen eğitim hakkı konusunda neler yapmalıdır?
Lütfen Yazınız.

.....
.....
.....

22. Siz hiç çevrenizde eğitim hakkı ihlal/ihmal edilen bir çocuk gördünüz mü? Ne yaptınız? Ne oldu? Lütfen Yazınız.

.....
.....
.....

23. Çocuğunuzla hangi oyunları nerede oynuyorsunuz? Lütfen Yazınız.

.....
.....
.....

24. Çocuğunuzun okulda yeterince oyun oynadığını düşünüyor musunuz? Lütfen Yazınız.

.....
.....
.....

25. Sizce çocukların oyun oynamaları önemli midir? Ne düşünüyorsunuz? Lütfen Yazınız.

26. Oturduğunuz yerde çocuklar için açık havada oyun oynayabilecekleri bir alan var mı? Lütfen Yazınız.
-
-
-
27. Çocukların rahatça oyun oynamaları için sizce kim/hangi kurumlar neler yapmalıdır? Lütfen Yazınız.
-
-
-
28. Siz çocuğunuzla yeterince oyun oynadığınızı düşünüyor musunuz? Görüşünüz nedir? Lütfen Yazınız.
-
-
-
29. Oyun oynamanın bir hak olduğunu düşünüyor musunuz? Lütfen Yazınız.
-
-
-
30. Sizce çocuğun oyun oynama hakkı yasalarda var mıdır? Ne düşünüyorsunuz? Lütfen Yazınız.
-
-
-
31. Sizce küçük ve büyük çocukların oynadıkları oyunlar arasında ne gibi farklılıklar vardır? Lütfen Yazınız.
-
-
-
32. Dijital oyun bağımlılığını önlemek için okulda neler yapılmalıdır? Lütfen Yazınız.
-
-
-

33. Dijital oyun bağımlılığını önlemek için evde aileler ne yapmalıdır? Lütfen Yazınız.

.....
.....
.....

34. Dijital oyun bağımlılığını önlemek için resmî kurumlar/devlet ne yapmalıdır? Lütfen Yazınız.

.....
.....
.....

35. Sizce çocuklar hangi tür oyunlara daha çok teşvik edilmelidir? Niçin? Lütfen Yazınız.

.....
.....
.....

36. Sizce okul öncesi dönem çocuğu ile temel eğitimdeki çocukların oyun oynama düzeyi ve türleri arasında ne gibi farklılıklar vardır? Niçin? Lütfen Yazınız.

.....
.....
.....

BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÇOCUK HAKLARINA DAİR SÖZLEŞMESİ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

I. KISIM

Çocuğun tanımı	Madde 1
Ayrım gözetmeme ilkesi	Madde 2
Çocuğun yüksek yararının gözetilmesi ilkesi	Madde 3
Hakların uygulanmasında devletlerin yükümlülükleri	Madde 4
Ana – babanın sorumluluklarına, hak ve ödevlerine saygı	Madde 5
Yaşam ve gelişme hakkı	Madde 6
İsim ve vatandaşlık hakkı	Madde 7
Kimliğin korunması hakkı	Madde 8
Ana – baba ile yaşama hakkı	Madde 9
Ailenin yeniden birleşmesi	Madde 10
Yasa dışı yollarla ülke dışına çıkarma ve geri döndürmemeden korunma hakkı	Madde 11
Çocuğun görüşünün alınması ilkesi	Madde 12
İfade özgürlüğü	Madde 13
Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü	Madde 14
Dernek kurma özgürlüğü	Madde 15
Özel yaşamının korunması hakkı	Madde 16
Gerekli bilgilere ulaşma hakkı	Madde 17
Çocuğun yetiştirilmesinde ana – babanın ve devletin sorumlulukları	Madde 18
Suistimal ve ihmalden korunma hakkı	Madde 19
Aile ortamından yoksun çocuğun korunma hakkı	Madde 20
Evlat edinmeye ilişkin prensipler	Madde 21
Mülteci çocukların durumlarına özgü hakları	Madde 22
Özürlü çocukların durumlarına özgü hakları	Madde 23
Sağlık ve sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkı	Madde 24
Yerleştirme uygulamasını denetim hakkı	Madde 25
Sosyal güvenlik hakkı	Madde 26
Yeterli yaşam standardına ulaşma hakkı	Madde 27
Eğitim hakkı	Madde 28
Eğitimin hedeflerine ilişkin ilkeler	Madde 29
Azınlıklara ve yerli halklara mensup çocukların hakları	Madde 30
Dinlenme, boş zaman değerlendirme ve kültürel	

etkinliklere katılma hakkı	Madde 31
Çocukların çalışmalarına yönelik ilkeler	Madde 32
Uyuşturucu kullanımından korunma hakkı	Madde 33
Cinsel sömürüden korunma hakkı	Madde 34
Satılma, kaçırılma ve fuhuştan korunma hakkı	Madde 35
Sömürünün diğer biçimlerinden korunma hakkı	Madde 36
İşkence ve özgürlükten yoksun bırakmaya karşı korunma hakkı	Madde 37
Silahlı çatışmadan korunma hakkı.....	Madde 38
Yeniden sağlığa kavuşturucu bakımdan yararlanma hakkı	Madde 39
Adil yargılanma hakkı ve çocuğa özgü adalet sisteminin ilkeleri	Madde 40
Üstün standartlara uyma yükümlülüğü	Madde 41
 II. KISIM	
Sözleşmenin uygulanması ve tanıtılması	Madde 42
Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Komitesi	Madde 43
Taraf devletlerin rapor verme yükümlülükleri	Madde 44
Uluslararası organların temsil edilme hakları	Madde 45
 III. KISIM	
Sözleşmenin tüm devletlere açık olması	Madde 46
Sözleşmenin onaylanması	Madde 47
Sözleşmeye katılım	Madde 48
Sözleşmenin yürürlüğe giriş koşulları	Madde 49
Taraf Devletlerin Sözleşmede değişiklik talep etme yetkisi	Madde 50
Çekince beyan etme usulü	Madde 51
Sözleşmenin fesih şartları	Madde 52
Sözleşmenin tevdi makamı	Madde 53
Sözleşmenin yayın dilleri	Madde 54

İhtirazi Kayıt

Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilmiştir.

ÖNSÖZ

Bu Sözleşmeye Taraf Devletler:

Birleşmiş Milletler Andlaşmasında ilan edilen ilkeler uyarınca insanlık ailesinin tüm üyelerinin, doğuştan varlıklarına özgü bulunan haysiyetle birlikte eşit ve devredilemez haklara sahip olmalarının tanınmasının, dünyada özgürlük, adalet ve barışın temeli olduğunu *düşünerek*,

Birleşmiş Milletler halklarının, insanın temel haklarına ve bireyin, insan olarak taşıdığı haysiyet ve değere olan kesin inançlarını Birleşmiş Milletler Andlaşmasında bir kez daha doğrulamış olduklarını ve daha geniş bir özgürlük ortamında toplumsal ilerleme ve daha iyi bir yaşam düzeyi sağlama yolundaki kararlılıklarını *hatırd tutarak*,

Birleşmiş Milletlerin, İnsan Hakları Evrensel Bildirisinde ve Uluslararası İnsan Hakları Sözleşmelerinde herkesin, bu metinlerde yer alan hak ve özgürlüklerden ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka görüş, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğuştan veya başka durumdan kaynaklanan ayrımlar dahil, hiçbir ayırım gözetilmeksizin yararlanma hakkına sahip olduklarını benimsediklerini ve ilan ettiklerini *kabul ederek*,

Uluslararası İnsan Hakları Evrensel Bildirisinde, Birleşmiş Milletlerin, çocukların özel ilgi ve yardıma hakkı olduğunu ilan ettiğini *anımsayarak*,

Toplumun temel birimi olan ve tüm üyelerinin ve özellikle çocukların gelişmeleri ve esenlikleri için doğal ortamı oluşturan ailenin toplum içinde kendisinden beklenen sorumlulukları tam olarak yerine getirebilmesi için gerekli koruma ve yardımı görmesinin zorunluluğuna *inanmış olarak*,

Çocuğun kişiliğinin tam ve uyumlu olarak gelişebilmesi için mutluluk, sevgi ve anlayış havasının içindeki bir aile ortamında yetişmesinin gerekliliğini *kabul ederek*,

Çocuğun toplumda bireysel bir yaşantı sürdürebilmesi için her yönüyle hazırlanmasının ve Birleşmiş Milletler Andlaşmasında ilan edilen ülküler ve özellikle barış, değerbilirlik, hoşgörü, özgürlük, eşitlik ve dayanışma ruhuyla yetiştirilmesinin gerekliliğini göz önünde *bulundurarak*,

Çocuğa özel bir ilgi gösterme gerekliliğinin, 1924 tarihli, Cenevre Çocuk Hakları Bildirisinde ve 20 Kasım 1959 tarihinde Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Kurulunca kabul edilen Çocuk Hakları Bildirisinde belirtildiğini ve İnsan Hakları Evrensel Bildirisinde, Medeni ve Siyasal Haklar Uluslararası Sözleşmesinde (özellikle 23 ve 24 üncü Maddelerinde) ve Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmede (özellikle 10 uncu Maddesinde) ve çocukların esenliği ile ilgili uzman kuruluşların ve uluslararası örgütlerin kurucu ve ilgili belgelerinde tanındığını *hatırd tutarak*,

Çocuk Hakları Bildirisinde de belirtildiği gibi, "çocuğun gerek bedensel gerek zihinsel bakımdan tam erginliğe ulaşmamış olması nedeniyle doğum sonrasında olduğu kadar, doğum öncesinde de uygun yasal korumayı da içeren özel güvence ve koruma gereksiniminin bulunduğu"nu *hatırd tutarak*,

Ulusal ve uluslararası düzeyde çocukları aile yanına yerleştirme ve evlat edinmeye de özel atıfta bulunan Çocuğun Korunması ve Esenliğine İlişkin Toplumsal ve Hukuksal İlkeler Bildirisi; Çocuk Mahkemelerinin Yönetimi Hakkında Birleşmiş Milletler Asgari Standart Kuralları (Pekin Kuralları) ve Acil Durumlarda ve Silahlı Çatışma Halinde Kadınların ve Çocukların Korunmasına İlişkin Bildirinin hükümlerini *anımsayarak*,

Dünyadaki ülkelerin tümünde çok güç koşullar altında yaşayan ve bu nedenle özel bir ilgiye gereksinimi olan çocukların bulunduğu *bilinci içinde*,

Çocuğun korunması ve uyumlu gelişmesi bakımından her halkın kendine özgü geleneklerinin ve kültürel değerlerinin taşıdığı önemi *gözönünde tutarak*,

Her ülkedeki, özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki çocukların yaşama koşullarının iyileştirilmesi için uluslararası işbirliğinin taşıdığı önemin *bilincinde olarak*,

Aşağıdaki kurallar üzerinde *anlaşmaya varmışlardır*.

I. KISIM

Madde 1

Bu Sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, onsekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır.

Madde 2

1. Taraf Devletler, bu Sözleşmede yazılı olan hakları kendi yetkileri altında bulunan her çocuğa, kendilerinin, ana babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları, ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasal ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken, mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayırım gözetmeksizin tanır ve taahhüt ederler.
2. Taraf Devletler, çocuğun ana-babasının, yasal vasilerinin veya ailesinin öteki üyelerinin durumları, faaliyetleri, açıklanan düşünceleri veya inançları nedeniyle her türlü ayırımı veya cezaya tabi tutulmasına karşı etkili biçimde korunması için gerekli tüm uygun önlemleri alırlar.

Madde 3

1. Kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar veya yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde, çocuğun yararı temel düşüncedir.
2. Taraf Devletler, çocuğun ana-babasının, vasilerinin ya da kendisinden hukuken sorumlu olan diğer kişilerin hak ve ödevlerini de göz önünde tutarak, esenliği için gerekli bakım ve korumayı sağlamayı üstlenirler ve bu amaçla tüm uygun yasal ve idari önlemleri alırlar.
3. Taraf Devletler, çocukların bakımı veya korunmasından sorumlu kurumların; hizmet ve faaliyetlerin özellikle güvenlik, sağlık, personel sayısı ve uygunluğu ve yönetimin yeterliliği açısından, yetkili makamlarca konulan ölçülere uymalarını taahhüt ederler.

Madde 4

Taraf Devletler, bu Sözleşmede tanınan hakların uygulanması amacıyla gereken her türlü yasal, idari ve diğer önlemleri alırlar. Ekonomik, sosyal ve kültürel haklara ilişkin olarak, Taraf Devletler eldeki kaynaklarını olabildiğince geniş tutarak, gerekirse uluslararası işbirliği çerçevesinde bu tür önlemleri alırlar.

Madde 5

Taraf Devletler, bu Sözleşmenin çocuğa tanıdığı haklar doğrultusunda çocuğun yeteneklerinin geliştirilmesi ile uyumlu olarak, çocuğa yol gösterme ve onu yönlendirme konusunda ana-babanın, yerel gelenekler öngörüyorsa uzak aile veya topluluk üyelerinin,

yasal vasilerinin veya çocuktan hukuken sorumlu öteki kişilerin sorumluluklarına, haklarına ve ödevlerine saygı gösterirler.

Madde 6

1. Taraf Devletler, her çocuğun temel yaşama hakkına sahip olduğunu kabul ederler.
2. Taraf Devletler, çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için mümkün olan azami çabayı gösterirler.

Madde 7

1. Çocuk doğumdan hemen sonra derhal nüfus kütüğüne kaydedilecek ve doğumdan itibaren bir isim hakkına, bir vatandaşlık kazanma hakkına ve mümkün olduğu ölçüde ana-babasını bilme ve onlar tarafından bakılma hakkına sahip olacaktır.
2. Taraf Devletler, özellikle çocuğun tabiiyetsiz kalması söz konusu olduğunda kendi ulusal hukuklarına ve ilgili uluslararası belgeler çerçevesinde üstlendikleri yükümlülüklerine uygun olarak bu hakların işlerlik kazanmasını taahhüt ederler.

Madde 8

1. Taraf Devletler, yasanın tanıdığı şekliyle çocuğun kimliğini; tabiiyeti, ismi ve aile bağları dahil, koruma hakkına saygı göstermeyi ve bu konuda yasa dışı müdahalelerde bulunmamayı taahhüt ederler.
2. Çocuğun kimliğinin unsurlarının bazılarında veya tümünden yasaya aykırı olarak yoksun bırakılması halinde, Taraf Devletler çocuğun kimliğine süratle yeniden kavuşturulması amacıyla gerekli yardım ve korumada bulunurlar.

Madde 9

1. Yetkili makamlar uygulanabilir yasa ve usullere göre ve temyiz yolu açık olarak, ayrılığın çocuğun yüksek yararına olduğu yolunda karar vermedikçe, Taraf Devletler, çocuğun ana-babasından, onların rızası dışında ayrılmamasını güvence altına alırlar. Ancak, ana-babası tarafından çocuğun kötü muameleye maruz bırakılması ya da ihmal edilmesi durumlarında ya da ana-babanın birbirinden ayrı yaşaması nedeniyle çocuğun ikametgahının belirlenmesi amacıyla karara varılması gerektiğinde, bu tür bir ayrılık kararı verilebilir.
2. Bu Maddenin birinci fıkrası uyarınca girilen her işlemde, ilgili bütün taraflara işleme katılma ve görüşlerini bildirme olanağı tanınır.
3. Taraf Devletler, ana-babasından veya bunlardan birinden ayrılmasına karar verilen çocuğun, kendi yüksek yararına aykırı olmadıkça, ana-babanın ikisiyle de düzenli bir biçimde kişisel ilişki kurma ve doğrudan görüşme hakkına saygı gösterirler.
4. Böyle bir ayrılık, bir Taraf Devlet tarafından girilen ve çocuğun kendisinin ana veya babasının veya her ikisinin birden tutuklanmasını, hapsini, sürgün, sınır dışı edilmesini veya ölümünü (ki buna devletin gözetimi altında iken nedeni ne olursa olsun meydana gelen ölüm dahildir) tevlit eden herhangi benzer bir işlem sonucu olmuşsa, bu Taraf Devlet, istek üzerine ve çocuğun esenliğine zarar vermemek koşulu ile; ana-babaya, çocuğa veya uygun olursa, ailenin bir başka üyesine, söz konusu aile bireyinin ya da bireylerinin bulunduğu yer hakkında gereken bilgiyi verecektir. Taraf Devletler, böyle bir istemin başlı başına sunulmasının ilgili kişi veya kişiler bakımından aleyhe hiç bir sonuç yaratmamasını ayrıca taahhüt ederler.

Madde 10

1. 9 uncu Maddenin 1 inci fıkrası uyarınca Taraf Devletlere düşen sorumluluğa uygun olarak, çocuk veya ana-babası tarafından, ailenin birleşmesi amaçlarıyla yapılan bir Taraf Devlet ülkesine girme ya da onu terk etme konusundaki her başvuru, Taraf Devletlerce olumlu, insani ve ivedi bir tutumla ele alınacaktır. Taraf Devletler, bu tür bir başvuru yapılmasının başvuru sahipleri veya aile üyeleri aleyhine sonuçlar yaratmamasını taahhüt ederler.
2. Ana-babası, ayrı devletlerde oturan bir çocuk olağanüstü durumlar hariç, hem ana hem de babası ile düzenli biçimde kişisel ilişkiler kurma ve doğrudan görüşme hakkına sahiptir. Bu nedenle ve 9 uncu Maddenin 1 inci fıkrasına göre Taraf Devletlere düşen sorumluluğa uygun

olarak, Taraf Devletler çocuğun ve ana-babasının Taraf Devletlerinin ülkeleri dahil herhangi bir ülkeyi terketme ve kendi ülkelerine dönme hakkına saygı gösterirler. Herhangi bir ülkeyi terketme hakkı, yalnızca yasada öngörüldüğü gibi ve ulusal güvenliği, kamu düzenini, kamu sağlığı ve ahlak veya başkalarının hak ve özgürlüklerini korumak amacı ile ve işbu Sözleşme ile tanınan öteki haklarla bağdaştığı ölçüde kısıtlamalara konu olabilir.

Madde 11

1. Taraf Devletler, çocukların yasa dışı yollarla ülke dışına çıkarılıp geri döndürülmemesi halleriyle mücadele için önlemler alırlar.
2. Bu amaçla Taraf Devletler iki ya da çok taraflı anlaşmalar yapılmasını ya da mevcut anlaşmalara katılmayı teşvik ederler.

Madde 12

1. Taraf Devletler, görüşlerini oluşturma yeteneğine sahip çocuğun kendini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkını bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak, gereken özen gösterilmek suretiyle tanırlar.
2. Bu amaçla, çocuğu etkileyen herhangi bir adli veya idari kovuşturmada çocuğun ya doğrudan doğruya veya bir temsilci ya da uygun bir makam yoluyla dinlenilmesi fırsatı, ulusal yasanın usule ilişkin kurallarına uygun olarak çocuğa, özellikle sağlanacaktır.

Madde 13

1. Çocuk, düşüncesini özgürce açıklama hakkına sahiptir; bu hak ülke sınırları ile bağlı olmaksızın; yazılı, sözlü, basılı, sanatsal biçimde veya çocuğun seçeceği başka bir araçla her türlü haber ve düşüncelerin araştırılması, elde edilmesi ve verilmesi özgürlüğünü içerir.
2. Bu hakkın kullanılması yalnızca:
 - a) Başkasının haklarına ve itibarına saygı,
 - b) Milli güvenliğin, kamu düzeninin, kamu sağlığı ve ahlakın korunması nedenleriyle ve kanun tarafından öngörülmek ve gerekli olmak kaydıyla yapılan sınırlamalara konu olabilir.

Madde 14

1. Taraf Devletler, çocuğun düşünce, vicdan ve din özgürlükleri hakkına saygı gösterirler.
2. Taraf Devletler, ana-babanın ve gerekiyorsa yasal vasilerin; çocuğun yeteneklerinin gelişmesiyle bağdaşır biçimde haklarının kullanılmasında çocuğa yol gösterme konusundaki hak ve ödevlerine, saygı gösterirler.
3. Bir kimsenin dinini ve inançlarını açıklama özgürlüğü kanunla öngörülmek ve gerekli olmak kaydıyla yalnızca kamu güvenliği, düzeni, sağlık ya da ahlaki ya da başkalarının temel hakları ve özgürlüklerini korumak gibi amaçlarla sınırlandırılabilir.

Madde 15

1. Taraf Devletler, çocuğun dernek kurma ve barış içinde toplanma özgürlüklerine ilişkin haklarını kabul ederler.
2. Bu hakların kullanılması, ancak yasayla zorunlu kılınan ve demokratik bir toplumda gerekli olan ulusal güvenlik, kamu güvenliği, kamu düzeni yararına olarak ya da kamu sağlığı ve ahlakın ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması amaçlarıyla yapılan sınırlamalardan başkalarıyla kısıtlanılamaz.

Madde 16

1. Hiçbir çocuğun özel yaşantısına aile, konut ve iletişimine keyfi ya da haksız bir biçimde müdahale yapılamayacağı gibi, onur ve itibarına da haksız olarak saldırılamaz.
2. Çocuğun bu tür müdahale ve saldırılara karşı yasa tarafından korunmaya hakkı vardır.

Madde 17

Taraf Devletler, kitle iletişim araçlarının önemini kabul ederek çocuğun; özellikle toplumsal, ruhsal ve ahlaki esenliği ile bedensel ve zihinsel sağlığını geliştirmeye yönelik çeşitli ulusal ve uluslararası kaynaklardan bilgi ve belge edinmesini sağlarlar. Bu amaçla Taraf Devletler:

- a) Kitle iletişim araçlarını çocuk bakımından toplumsal ve kültürel yararı olan ve 29 uncu maddenin ruhuna uygun bilgi ve belgeyi yaymak için teşvik ederler;
- b) Çeşitli kültürel, ulusal ve uluslararası kaynaklardan gelen bu türde bilgi ve belgelerin üretimi, değişimi ve yayımı amacıyla uluslararası işbirliğini teşvik ederler;
- c) Çocuk kitaplarının üretimini ve yayılmasını teşvik ederler;
- d) Kitle iletişim araçlarını azınlık grubu veya bir yerli ahaliye mensup çocukların dil gereksinimlerine özel önem göstermeleri konusunda teşvik ederler;
- e) 13 ve 18 inci maddelerde yer alan kurallar göz önünde tutularak çocuğun esenliğine zarar verebilecek bilgi ve belgelere karşı korunması için uygun yönlendirici ilkeler geliştirilmesini teşvik ederler.

Madde 18

1. Taraf Devletler, çocuğun yetiştirilmesinde ve gelişmesinin sağlanmasında ana-babanın birlikte sorumluluk taşıdıkları ilkesinin tanınması için her türlü çabayı gösterirler. Çocuğun yetiştirilmesi ve geliştirilmesi sorumluluğu ilk önce ana babaya ya da durum gerektiriyorsa yasal vasilere düşer. Bu kişiler her şeyden önce çocuğun yüksek yararını göz önünde tutarak hareket ederler.
2. Bu Sözleşmede belirtilen hakların güvence altına alınması ve geliştirilmesi için Taraf Devletler, çocuğun yetiştirilmesi konusundaki sorumluluklarını kullanmada ana-baba ve yasal vasilerin durumlarına uygun yardım yapar ve çocukların bakımı ile görevli kuruluşların, faaliyetlerin ve hizmetlerin gelişmesini sağlarlar.
3. Taraf Devletler, çalışan ana-babanın, çocuk bakım hizmet ve tesislerinden, çocuklarının da bu hizmet ve tesislerden yararlanma hakkını sağlamak için uygun olan her türlü önlemi alırlar.

Madde 19

1. Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, çocuğun ana-babasının ya da onlardan yalnızca birinin, yasal vasi veya vasilerinin ya da bakımını üstlenen herhangi bir kişinin yanında iken bedensel veya zihinsel saldırı, şiddet veya suistimale, ihmal ya da ihmalkar muameleye, ırza geçme dahil her türlü istismar ve kötü muameleye karşı korunması için; yasal, idari, toplumsal, eğitsel bütün önlemleri alırlar.
2. Bu tür koruyucu önlemler; burada tanımlanmış olan çocuklara kötü muamele olaylarının önlenmesi, belirlenmesi, bildirilmesi, yetkili makama havale edilmesi, soruşturulması, tedavisi ve izlenmesi için gerekli başkaca yöntemleri ve uygun olduğu takdirde adliyenin işe el koyması olduğu kadar durumun gereklerine göre çocuğa ve onun bakımını üstlenen kişilere, gereken desteği sağlamak amacı ile sosyal programların düzenlenmesi için etkin usulleri de içermelidir.

Madde 20

1. Geçici ve sürekli olarak aile çevresinden yoksun kalan veya kendi yararına olarak bu ortamda bırakılması kabul edilmeyen her çocuk, Devletten özel koruma ve yardım görme hakkına sahip olacaktır.
2. Taraf Devletler bu durumdaki bir çocuk için kendi ulusal yasalarına göre, uygun olan bakımı sağlayacaklardır.
3. Bu tür bakım, başkaca benzerleri yanında, bakıcı aile yanına verme, İslam Hukukunda kefalet (kafalah), evlat edinme ya da gerekiyorsa çocuk bakımı amacı güden uygun kuruluşlara yerleştirmeyi de içerir. Çözümler düşünülürken, çocuğun yetiştirilmesinde sürekliliğin korunmasına ve çocuğun etnik, dinsel, kültürel ve dil kimliğine gereken saygı gösterilecektir.

Madde 21

Evlat edinme sistemini kabul eden ve/veya buna izin veren Taraf Devletler, çocuğun en yüksek yararlarının temel düşünce olduğunu kabul edecek ve aşağıdaki ilkeleri gerçekleştireceklerdir:

- a) Bir çocuğun evlat edinilmesine ancak yetkili makam karar verir. Bu makam uygulanabilir yasa ve usullere göre ve güvenilir tüm bilgilerin ışığında; çocuğun, ana-babası, yakınları ve yasal vasisine göre durumunu göz önüne alarak ve gereken durumlarda tüm ilgililerle yapılacak görüşme sonucu onların da evlat edinme konusundaki onaylarını alma zorunluluğuna uyarak, kararını verir.
- b) Çocuğun kendi ülkesinde elverişli biçimde bakılması mümkün olmadığı veya evlat edinecek veya yanına yerleştirilecek aile bulunmadığı takdirde, ülkelerarası evlat edinmenin çocuk bakımından uygun bir çözüm olduğunu kabul ederler.
- c) Başka bir ülkede evlat edinilmesi düşünülen çocuğun, kendi ülkesinde mevcut evlat edinme durumuyla eşdeğer olan güvence ve ölçülerden yararlanmasını sağlarlar.
- d) Ülkelerarası evlat edinmede, yerleştirmenin ilgililer bakımından yasadışı para kazanma konusu olmaması için gereken bütün önlemleri alırlar.
- e) Bu maddedeki amaçları, uygun olduğu ölçüde, ikili ya da çok taraflı düzenleme veya anlaşmalarla teşvik ederler ve bu çerçevede, çocuğun başka bir ülkede yerleştirilmesinin yetkili makam veya organlar tarafından yürütülmesini güvenceye almak için çaba gösterirler.

Madde 22

1. Taraf Devletler, ister tek başına olsun isterse ana babası veya herhangi bir başka kimse ile birlikte bulunsun, mülteci statüsü kazanmaya çalışan ya da uluslararası veya iç hukuk kural ve usulleri uyarınca mülteci sayılan bir çocuğun, bu Sözleşmede ve insan haklarına veya insani konulara ilişkin ve söz konusu Devletlerin taraf oldukları diğer Uluslararası sözleşmelerde tanınan ve bu duruma uygulanabilir nitelikte bulunan hakları kullanması amacıyla koruma ve insani yardımdan yararlanması için gerekli bütün önlemleri alırlar.
2. Bu nedenle, Taraf Devletler, uygun gördükleri ölçüde, Birleşmiş Milletler Teşkilatı ve onunla işbirliği yapan hükümetlerarası ve hükümet dışı yetkili başka kuruluşlarla bu durumda olan bir çocuğu korumak, ona yardım etmek, herhangi bir mülteci çocuğun ailesi ile yeniden bir araya gelebilmesi için ana-babası veya ailesinin başka üyeleri hakkında bilgi toplamak amacıyla işbirliğinde bulunurlar. Herhangi bir nedenle kendi aile çevresinden sürekli ya da geçici olarak ayrı düşmüş bir çocuğa bu Sözleşmeye göre tanınan koruma, aynı esaslar içinde, ana-babası ya da ailesinin başkaca üyelerinden hiçbirisi bulunamayan çocuğa da tanınacaktır.

Madde 23

1. Taraf devletler, zihinsel ya da bedensel özürlü çocukların saygınlıklarını güvence altına alan, özgüvenlerini geliştiren ve toplumsal yaşama etkin biçimde katılmalarını kolaylaştıran şartlar altında eksiksiz bir yaşama sahip olmalarını kabul ederler.
2. Taraf Devletler, özürlü çocukların özel bakımdan yararlanma hakkını tanırlar ve eldeki kaynakların yeterliliği ölçüsünde ve yapılan başvuru üzerine, yardımdan yararlanabilecek durumda olan çocuğa ve onun bakımından sorumlu olanlara, çocuğun durumu ve ana-babanın veya çocuğa bakanların içinde bulundukları koşullara uygun düşecek yardımın yapılmasını teşvik ve taahhüt ederler.
3. Özürlü çocuğun, özel bakıma gereksinimi olduğu bilincinden hareketle bu maddenin 2 nci fıkrası uyarınca yapılması öngörülen yardım, çocuğun ana-babasının ya da çocuğa bakanların parasal (mali) durumları göz önüne alınarak, olanaklar ölçüsünde ücretsiz sağlanır. Bu yardım; özürlü çocuğun eğitimi, meslek eğitimi, tıbbi bakım hizmetleri, rehabilitasyon hizmetleri, bir işte çalışabilecek duruma getirme hazırlık programları ve dinlenme/eğlenme olanaklarından etkin olarak yararlanmasını sağlamak üzere düzenlenir ve çocuğun en eksiksiz biçimde toplumla bütünleşmesi yanında, kültürel ve ruhsal yönü dahil bireysel gelişmesini gerçekleştirme amacını güder.
4. Taraf Devletler, uluslararası işbirliği ruhu içinde, özürlü çocukların koruyucu sıhhi bakımı, tıbbi, psikolojik ve işlevsel tedavileri alanlarına ilişkin gerekli bilgilerin alışverişi yanında, rehabilitasyon, eğitim ve mesleki eğitim hizmetlerine ilişkin yöntemlerin bilgilerini de içerecek şekilde ve Taraf Devletlerin bu alanlardaki güçlerini, anlayışlarını geliştirmek ve

deneyimlerini zenginleştirmek amacıyla bilgi dağıtımını ve bu bilgiden yararlanmayı teşvik ederler. Bu bakımdan, gelişmekte olan ülkelerin gereksinimleri, özellikle gözönüne alınır.

Madde 24

1. Taraf Devletler, çocuğun olabilecek en iyi sağlık düzeyine kavuşma, tıbbi bakım ve rehabilitasyon hizmetlerini veren kuruluşlardan yararlanma hakkını tanırlar. Taraf Devletler, hiçbir çocuğun bu tür tıbbi bakım hizmetlerinden yararlanma hakkından yoksun bırakılmamasını güvence altına almak için çaba gösterirler.
2. Taraf Devletler, bu hakkın tam olarak uygulanmasını takip ederler ve özellikle:
 - a) Bebek ve çocuk ölüm oranlarının düşürülmesi;
 - b) Bütün çocuklara gerekli tıbbi yardımın ve tıbbi bakımın; temel sağlık hizmetlerinin geliştirilmesine önem verilerek sağlanması;
 - c) Temel sağlık hizmetleri çerçevesinde ve başka olanakların yanısıra, kolayca bulunabilen tekniklerin kullanılması ve besleyici yiyecekler ve temiz içme suyu sağlanması yoluyla ve çevre kirlenmesinin tehlike ve zararlarını göz önüne alarak, hastalık ve yetersiz beslenmeye karşı mücadele edilmesi;
 - d) Anneye doğum öncesi ve sonrası uygun bakımın sağlanması;
 - e) Bütün toplum kesimlerinin özellikle ana-babalar ve çocukların, çocuk sağlığı ve beslenmesi, anne sütü ile beslenmenin yararları, toplum ve çevre sağlığı ve kazaların önlenmesi konusunda temel bilgileri elde etmeleri ve bu bilgileri kullanmalarına yardımcı olunması;
 - f) Koruyucu sağlık bakımlarının, ana-babaya rehberliğini, aile planlaması eğitimi ve hizmetlerinin geliştirilmesi; amaçlarıyla uygun önlemleri alırlar.
3. Taraf Devletler, çocukların sağlığı için zararlı geleneksel uygulamaların kaldırılması amacıyla uygun ve etkili her türlü önlemi alırlar.
4. Taraf Devletler, bu maddede tanınan hakkın tam olarak gerçekleştirilmesini tedricen sağlamak amacıyla uluslararası işbirliğinin geliştirilmesi ve teşviki konusunda karşılıklı olarak söz verirler. Bu konuda gelişmekte olan ülkelerin gereksinimleri özellikle göz önünde tutulur.

Madde 25

Taraf Devletler, yetkili makamlarca korunma ve bakım altına alma, bedensel ya da ruhsal tedavi amaçlarıyla hakkında bir yerleştirme tedbiri uygulanan çocuğun, gördüğü tedaviyi ve yerleştirilmesine bağlı diğer tüm şartları belli aralıklarla gözden geçirme hakkına sahip olduğunu kabul ederler.

Madde 26

1. Taraf Devletler, her çocuğun, sosyal sigorta dahil, sosyal güvenlikten yararlanma hakkını tanırlar ve bu hakkın tam olarak gerçekleşmesini sağlamak için ulusal hukuklarına uygun, gerekli önlemleri alırlar.
2. Sosyal Güvenlik, çocuğun ve çocuğun bakımından sorumlu olanların kaynakları ve koşulları göz önüne alınarak ve çocuk tarafından ya da onun adına yapılan sosyal güvenlikten yararlanma başvurusuna ilişkin başkaca durumlar da göz önünde tutularak sağlanır.

Madde 27

1. Taraf Devletler, her çocuğun bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal ve toplumsal gelişmesini sağlayacak yeterli bir hayat seviyesine hakkı olduğunu kabul ederler.
2. Çocuğun gelişmesi için gerekli hayat şartlarının sağlanması sorumluluğu; sahip oldukları imkanlar ve mali güçleri çerçevesinde öncelikle çocuğun ana-babasına veya çocuğun bakımını üstlenen diğer kişilere düşer.
3. Taraf Devletler, ulusal durumlarına göre ve olanakları ölçüsünde, ana-babaya ve çocuğun bakımını üstlenen diğer kişilere, çocuğun bu hakkının uygulanmasında yardımcı olmak amacıyla gerekli önlemleri alır ve gereksinim olduğu takdirde özellikle beslenme, giyim ve barınma konularında maddi yardım ve destek programları uygulatırlar.

4. Taraf Devletler, Taraf Devlet ülkesinde veya başka ülkede bulunsun; ana-babası veya çocuğa karşı mali sorumluluğu bulunan diğer kişiler tarafından, çocuğun bakım giderlerinin karşılanmasını sağlamak amacıyla her türlü uygun önlemi alırlar. Özellikle çocuğa karşı mali sorumluluğu olan kişinin, çocuğun ülkesinden başka bir ülkede yaşaması halinde, Taraf Devletler bu konuya ilişkin uluslararası anlaşmalara katılmayı veya bu tür anlaşmalar akdinin yanı sıra başkaca uygun düzenlemelerin yapılmasını teşvik ederler.

Madde 28

1. Taraf Devletler, çocuğun eğitim hakkını kabul ederler ve bu hakkın fırsat eşitliği temeli üzerinde tedricen gerçekleştirilmesi görüşüyle özellikle:

- a) İlk öğretimi herkes için zorunlu ve parasız hale getirirler;
- b) Orta öğretim sistemlerinin genel olduğu kadar mesleki nitelikte de olmak üzere çeşitli biçimlerde örgütlenmesini teşvik ederler ve bunların tüm çocuklara açık olmasını sağlarlar ve gerekli durumlarda mali yardım yapılması ve öğretimi parasız kılmak gibi uygun önlemleri alırlar;
- c) Uygun bütün araçları kullanarak, yüksek öğretimi yetenekleri doğrultusunda herkese açık hale getirirler;
- d) Eğitim ve meslek seçimine ilişkin bilgi ve rehberliği bütün çocuklar için elde edilir hale getirirler;
- e) Okullarda düzenli biçimde devamlı sağlanması ve okulu terk etme oranlarının düşürülmesi için önlem alırlar.

2. Taraf Devletler, okul disiplininin çocuğun insan olarak taşıdığı saygınlıkla bağdaşır biçimde ve bu Sözleşmeye uygun olarak yürütülmesinin sağlanması amacıyla gerekli olan tüm önlemleri alırlar.

3. Taraf Devletler eğitim alanında, özellikle cehaletin ve okuma yazma bilmemenin dünyadan kaldırılmasına katkıda bulunmak ve çağdaş eğitim yöntemlerine ve bilimsel ve teknik bilgilere sahip olunmasını kolaylaştırmak amacıyla uluslararası işbirliğini güçlendirir ve teşvik ederler. Bu konuda, gelişmekte olan ülkelerin gereksinimleri özellikle göz önünde tutulur.

Madde 29

1. Taraf Devletler çocuk eğitiminin aşağıdaki amaçlara yönelik olmasını kabul ederler;

- a) Çocuğun kişiliğinin, yeteneklerinin, zihinsel ve bedensel yeteneklerinin mümkün olduğunca geliştirilmesi;
- b) İnsan haklarına ve temel özgürlüklere, Birleşmiş Milletler Andlaşmasında benimsenen ilkelere saygısının geliştirilmesi;
- c) Çocuğun ana-babasına, kültürel kimliğine, dil ve değerlerine, çocuğun yaşadığı veya geldiği menşee ülkenin ulusal değerlerine ve kendisinininkinden farklı uygarlıklara saygısının geliştirilmesi;
- d) Çocuğun, anlayışı, barış, hoşgörü, cinsler arası eşitlik ve ister etnik, ister ulusal, ister dini gruplardan, isterse yerli halktan olsun, tüm insanlar arasında dostluk ruhuyla, özgür bir toplumda, yaşantıyı, sorumlulukla üstlenecek şekilde hazırlanması;
- e) Doğal çevreye saygısının geliştirilmesi,

2. Bu maddenin veya 28 inci maddenin hiçbir hükmü gerçek ve tüzel kişilerin öğretim kurumları kurmak ve yönetmek özgürlüğüne, bu maddenin birinci fıkrasında belirtilen ilkelere saygı gösterilmesi ve bu kurumlarda yapılan eğitimin Devlet tarafından konulmuş olan asgari kurallara uygun olması koşuluyla, aykırı sayılacak biçimde yorumlanmayacaktır.

Madde 30

Soya, dine ya da dile dayalı azınlıkların ya da yerli halkların var olduğu Devletlerde, böyle bir azınlığa mensup olan ya da yerli halktan olan çocuk, ait olduğu azınlık topluluğunun diğer üyeleri ile birlikte kendi kültüründen yararlanma, kendi dinine inanma ve uygulama ve kendi dilini kullanma hakkından yoksun bırakılamaz.

Madde 31

1. Taraf Devletler çocuğun dinlenme, boş zaman değerlendirme, oynama ve yaşına uygun eğlence (etkinliklerinde) bulunma ve kültürel ve sanatsal yaşama serbestçe katılma hakkını tanırlar.
2. Taraf Devletler, çocuğun kültürel ve sanatsal yaşama tam olarak katılma hakkını saygı duyarak tanırlar ve özendirirler ve çocuklar için, boş zamanı değerlendirmeye, dinlenmeye, sanata ve kültüre ilişkin (etkinlikler) konusunda uygun ve eşit fırsatların sağlanmasını teşvik ederler.

Madde 32

1. Taraf Devletler, çocuğun, ekonomik sömürüye ve her türlü tehlikeli işte ya da eğitimine zarar verecek ya da sağlığı veya bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaksal ya da toplumsal gelişmesi için zararlı olabilecek nitelikte çalıştırılmasına karşı korunma hakkını kabul ederler.
2. Taraf Devletler, bu maddenin uygulamaya konulmasını sağlamak için yasal, idari, toplumsal ve eğitsel her önlemi alırlar. Bu amaçlar ve öteki uluslararası belgelerin ilgili hükümleri göz önünde tutularak, Taraf Devletler özellikle şu önlemleri alırlar:
 - a) İşe kabul için bir ya da birden çok asgari yaş sınırı tespit ederler;
 - b) Çalışmanın saat olarak süresi ve koşullarına ilişkin uygun düzenlemeleri yaparlar;
 - c) Bu maddenin etkili biçimde uygulanmasını sağlamak için ceza veya başka uygun yaptırımlar öngörürler.

Madde 33

Taraf Devletler, çocukların uluslararası anlaşmalarda tanımladığı biçimde uyuşturucu ve psikotrop maddelerin yasadışı kullanımına karşı korunması ve çocukların bu tür maddelerin yasadışı üretimi ve kaçakçılığı alanında kullanılmasını önlemek amacıyla, yasal, sosyal ve eğitsel nitelikteki de dahil olmak üzere, her türlü uygun önlemleri alırlar.

Madde 34

Taraf Devletler, çocuğu her türlü cinsel sömürüye ve cinsel suistimale karşı koruma güvencesi verirler. Bu amaçla Taraf Devletler özellikle:

- a) Çocuğun yasadışı bir cinsel faaliyete girişmek üzere kandırılması veya zorlanmasını;
- b) Çocukların, fuhuş, ya da diğer yasadışı cinsel faaliyette bulundurularak sömürülmesini;
- c) Çocukların pornografik nitelikli gösterilerde ve malzemede kullanılarak sömürülmesini;

önlemek amacıyla ulusal düzeyde ve ikili ile çok taraflı ilişkilerde gerekli her türlü önlemi alırlar.

Madde 35

Taraf Devletler, her ne nedenle ve hangi biçimde olursa olsun, çocukların kaçırılmaları, satılmaları veya fuhuşa konu olmalarını önlemek için ulusal düzeyde ve ikili ve çok yanlı ilişkilerde gereken her türlü önlemleri alırlar.

Madde 36

Taraf Devletler, esenliğine herhangi bir biçimde zarar verebilecek başka her türlü sömürüye karşı çocuğu korurlar.

Madde 37

Taraf Devletler aşağıdaki hususları sağlarlar:

- a) Hiçbir çocuk, işkence veya diğer zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ve cezaya tabi tutulmayacaktır. Onsekiz yaşından küçük olanlara, işledikleri suçlar nedeniyle idam cezası verilemeyeceği gibi salıverilme koşulu bulunmayan ömür boyu hapis cezası da verilmeyecektir.
- b) Hiçbir çocuk yasadışı ya da keyfi biçimde özgürlüğünden yoksun bırakılmayacaktır. Bir çocuğun tutuklanması, alıkonulması veya hapsi yasa gereği olacak ve ancak en son başvurulacak bir önlem olarak düşünülüp, uygun olabilecek en kısa süre ile sınırlı tutulacaktır.

c) Özgürlüğünden yoksun bırakılan her çocuğa insancıl biçimde ve insan kişiliğinin özünde bulunan saygınlık ve kendi yaşındaki kişilerin gereksinimleri göz önünde tutularak davranılacaktır. Özgürlüğünden yoksun olan her çocuk, kendi yüksek yararı aksini gerektirmedikçe, özellikle yetişkinlerden ayrı tutulacak ve olağanüstü durumlar dışında ailesi ile yazışma ve görüşme yoluyla ilişki kurma hakkına sahip olacaktır.

d) Özgürlüğünden yoksun bırakılan her çocuk, kısa zamanda yasal ve uygun olan diğer yardımlardan yararlanma hakkına sahip olacağı gibi özgürlüğünden yoksun bırakılmasının yasaya aykırılığını bir mahkeme veya diğer yetkili, bağımsız ve tarafsız makam önünde iddia etme ve böylesi bir işlemle ilgili olarak ivedi karar verilmesini isteme hakkına da sahip olacaktır.

Madde 38

1. Taraf Devletler, silahlı çatışma halinde kendilerine uygulanabilir olan uluslararası hukukun, çocukları da kapsayan insani kurallarına uymak ve uyulmasını sağlamak yükümlülüğünü üstlenirler.
2. Taraf Devletler, onbeş yaşından küçüklerin çatışmalara doğrudan katılmaması için uygun olan bütün önlemleri alırlar.
3. Taraf Devletler, özellikle onbeş yaşına gelmemiş çocukları askere almaktan kaçınırlar. Taraf Devletler, onbeş ile onsekiz yaş arasındaki çocukların silah altına alınmaları gereken durumlarda, önceliği yaşça büyük olanlara vermek için çaba gösterirler.
4. Silahlı çatışmalarda sivil halkın korunmasına ilişkin uluslararası insani hukuk kuralları tarafından öngörülen yükümlülüklerine uygun olarak, Taraf Devletler, silahlı çatışmadan etkilenen çocuklara koruma ve bakım sağlamak amacıyla mümkün olan her türlü önlemi alırlar.

Madde 39

Taraf Devletler, her türlü ihmal, sömürü ya da suistimal, işkence ya da her türlü zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele ya da ceza uygulaması ya da silahlı çatışma mağduru olan bir çocuğun, bedensel ve ruhsal bakımdan sağlığını yeniden kavuşması ve yeniden toplumla bütünleşebilmesini temin için uygun olan tüm önlemleri alırlar. Bu tür sağlığa kavuşturma ve toplumla bütünleştirme, çocuğun sağlığını, özgüvenini ve saygınlığını geliştirici bir ortamda gerçekleştirilir.

Madde 40

1. Taraf Devletler, hakkında ceza yasasını ihlal ettiği iddia edilen ve bu nedenle itham edilen ya da ihlal ettiği kabul edilen her çocuğun; çocuğun yaşı ve yeniden topluma kazandırılmasının ve toplumda yapıcı rol üstlenmesinin arzu edilir olduğu hususları göz önünde bulundurularak, taşıdığı saygınlık ve değer duygusunu geliştirecek ve başkalarının da insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı duymasını pekiştirecek nitelikte muamele görme hakkını kabul ederler.
2. Bu amaçla ve uluslararası belgelerin ilgili hükümleri göz önünde tutularak Taraf Devletler özellikle, şunları sağlarlar:
 - a) İşlendiği zaman ulusal ya da uluslararası hukukça yasaklanmamış bir eylem ya da ihmal nedeniyle hiçbir çocuk hakkında ceza yasasını ihlal ettiği iddiası ya da ithamı öne sürülemeyeceği gibi böyle bir ihlalde bulunduğu da kabul edilmeyecektir.
 - b) Hakkında ceza kanununu ihlal iddiası veya ithamı bulunan her çocuk aşağıdaki asgari güvencelere sahiptir:
 - i) Haklarındaki suçlama yasal olarak sabit oluncaya kadar masum sayılmak;
 - ii) Haklarındaki suçlamalardan kendilerinin hemen ve doğrudan doğruya; ya da uygun düşen durumlarda ana-babaları ya da yasal vasileri kanalı ile haberli kılınmak ve savunmalarının hazırlanıp sunulmasında gerekli yasal ya da uygun olan başka yardımdan yararlanmak;
 - iii) Yetkili, bağımsız ve yansız bir makam ya da mahkeme önünde adli ya da başkaca uygun yardımdan yararlanarak ve özellikle çocuğun yaşı ve durumu göz önüne alınmak suretiyle kendisinin yüksek yararına aykırı olduğu saptanmadığı sürece, ana-babası veya

- yasal vasisi de hazır bulundurularak yasaya uygun biçimde adil bir duruşma ile konunun gecikmeksizin karara bağlanmasının sağlanması;
- iv) Tanıklık etmek ya da suç ikrarında bulunmak için zorlanmamak; aleyhine olan tanıkları sorguya çekmek veya sorguya çekmiş olmak ve lehine olan tanıkların hazır bulunmasının ve sorgulanmasının eşit koşullarda sağlanması;
- v) Ceza yasasını ihlal ettiği sonucuna varılması halinde, bu kararın ve bunun sonucu olarak alınan önlemlerin daha yüksek yetkili, bağımsız ve yansız bir makam ya da mahkeme önünde yasaya uygun olarak incelenmesi;
- vi) Kullanılan dili anlamaması veya konuşamaması halinde çocuğun parasız çevirmen yardımından yararlanması;
- vii) Kovuşturmanın her aşamasında özel hayatının gizliliğine tam saygı gösterilmesine hakkı olmak;
3. Taraf Devletler, hakkında ceza yasasını ihlal ettiği iddiası ileri sürülen, bununla itham edilen ya da ihlal ettiği kabul olunan çocuk bakımından, yalnızca ona uygulanabilir yasaların, usullerin, onunla ilgili makam ve kuruluşların oluşturulmasını teşvik edecek ve özellikle şu konularda çaba göstereceklerdir:
- a) Ceza Yasasını ihlal konusunda asgari bir yaş sınırı belirleyerek, bu yaş sınırının altındaki çocuğun ceza ehliyetinin olmadığı kabulü;
- b) Uygun bulunduğu ve istenilir olduğu takdirde, insan hakları ve yasal güvencelere tam saygı gösterilmesi koşulu ile bu tür çocuklar için adli kovuşturma olmaksızın önlemlerin alınması.
4. Koruma tedbiri, yönlendirme ve gözetim kararları, danışmanlık, şartlı salıverme, bakım için yerleştirme, eğitim ve meslek öğretme programları ve diğer kurumsal bakım seçenekleri gibi çeşitli düzenlemelerin uygulanmasında, çocuklara durumları ve suçları ile orantılı ve kendi esenliklerine olacak biçimde muamele edilmesi sağlanacaktır.

Madde 41

Bu Sözleşmede yer alan hiçbir husus, çocuk haklarının gerçekleştirilmesine daha çok yardımcı olan ve;

- a) bir Taraf Devletin yasasında; veya
- b) bu Devlet bakımından yürürlükte olan uluslararası hukukta yer alan hükümleri etkilemeyecektir.

II. KISIM

Madde 42

Taraf Devletler, Sözleşme ilke ve hükümlerinin uygun ve etkili araçlarla yetişkinler kadar çocuklar tarafından da yaygın biçimde öğrenilmesini sağlamayı taahhüt ederler.

Madde 43

1. Taraf Devletlerin bu Sözleşme ile üstlendikleri yükümlülükleri yerine getirme konusunda kaydettikleri ilerlemeleri incelemek amacıyla, görevleri aşağıda belirtilen bir Çocuk Hakları Komitesi kurulmuştur.
2. Komite bu Sözleşme ile hükme bağlanan alanda yetenekleriyle tanınmış ve yüksek ahlak sahibi on uzmandan oluşur. Komite üyeleri Taraf Devletlerce kendi vatandaşları arasından ve kişisel olarak görev yapmak üzere, adil bir coğrafi dağılımı sağlama gereği ve başlıca hukuk sistemleri gözönünde tutularak seçilirler.
3. Komite üyeleri, Taraf devletlerce gösterilen kişiler listesinden gizli oyla seçilirler. Her Taraf Devlet, vatandaşları arasından bir uzmanı aday gösterebilir.
4. Komite için ilk seçim, bu Sözleşmenin yürürlüğe girişini izleyen altı ay içinde yapılır. Sonraki seçimler iki yılda bir yapılır. Her seçim tarihinden en az dört ay önce, Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreteri, Taraf Devletleri iki ay içinde adaylarını göstermeye yazılı olarak davet eder. Daha sonra Genel Sekreter böylece belirlenen kişilerden, kendilerini gösteren Taraf Devletleri de işaret ederek, alfabetik sıraya göre oluşturduğu bir listeyi, Taraf Devletlere bildirir.

5. Seçimler, Birleşmiş Milletler Teşkilatı Merkezinde, Genel Sekreter tarafından davet edilen Taraf Devletler toplantılarında yapılır. Nisabı, Taraf Devletlerin üçte ikisinin oluşturduğu bu toplantılarda, hazır bulunan ve oy kullanan Devletlerin salt çoğunluğuyla en fazla oy alan kişiler Komiteye seçilir.
6. Komite üyeleri dört yıl için seçilir. Aday gösterildikleri takdirde yeniden seçilebilirler. İlk seçimde seçilmiş olan beş üyenin görevi iki yıl sonra sona erer, bu beş üyenin isimleri ilk seçimden hemen sonra toplantı başkanı tarafından çekilen kura ile belirlenir.
7. Bir Komite üyesinin ölmesi veya çekilmesi ya da başka herhangi bir nedenle bir üyenin Komitedeki görevlerini yapamaz hale gelmesi durumunda adaylığını öneren Taraf Devlet, Komitenin onaylaması koşuluyla, böylece boşalan yerdeki görev süresi doluncaya kadar, kendi vatandaşları arasından başka bir uzmanı atayabilir.
8. Komite, iç tüzüğünü kendisi belirler.
9. Komite, memurlarını iki yıllık bir süre için seçer.
10. Komite toplantıları olağan olarak Birleşmiş Milletler Teşkilatı Merkezinde ya da Komite tarafından belirlenecek başka uygun bir yerde yapılır. Komite olağan olarak her yıl toplanır. Komite toplantılarının süresi, gerektiğinde, Genel Kurulca onaylanmak koşuluyla, bu Sözleşmeye Taraf Devletlerin bir toplantısıyla belirlenir veya değiştirilir.
11. Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreteri gerekli maddi araçları ve personeli bu Sözleşme ile kendisine verilen görevleri etkili biçimde görebilmesi amacıyla, Komite emrine verir.
12. Bu Sözleşme uyarınca oluşturulan Komitenin üyeleri, Genel Kurulun onayı ile, Birleşmiş Milletler Teşkilatının kaynaklarından karşılanmak üzere, Genel Kurulca saptanan şart ve koşullar çerçevesinde kararlaştırılan ücreti alırlar.

Madde 44

1. Taraf Devletler, bu Sözleşmede tanınan hakları yürürlüğe koymak için, aldıkları önlemleri ve bu haklardan yararlanma konusunda gerçekleştirilen ilerlemeye ilişkin raporları:
 - a) Bu Sözleşmenin, ilgili Taraf Devlet bakımından yürürlüğe giriş tarihinden başlayarak iki yıl içinde,
 - b) Daha sonra beş yılda bir,Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri aracılığı ile Komiteye sunmayı taahhüt ederler.
2. Bu madde uyarınca hazırlanan raporlarda, bu Sözleşmeye göre üstlenilen sorumlulukların, şayet varsa, yerine getirilmesini etkileyen nedenler ve güçlükler belirtilecektir. Raporlarda ayrıca, ilgili ülkede Sözleşmenin uygulanması hakkında Komiteyi etraflıca aydınlatacak biçimde yeterli bilgi de bulunacaktır.
3. Komiteye etraflı bilgi içeren bir ilk rapor sunmuş olan Taraf Devlet, bu maddenin 1 (b) bendi gereğince sunacağı sonraki raporlarında daha önce verilmiş olan temel bilgileri tekrarlamayacaktır.
4. Komite, Taraf Devletlerden Sözleşmenin uygulamasına ilişkin her türlü ek bilgi isteminde bulunabilir.
5. Komite, iki yılda bir Ekonomik ve Sosyal Konsey aracılığı ile Genel Kurula faaliyetleri hakkında bir rapor sunar.
6. Taraf Devletler kendi raporlarının ülkelerinde geniş biçimde yayımını sağlarlar.

Madde 45

Sözleşmenin etkili biçimde uygulanmasını geliştirme ve Sözleşme kapsamına giren alanda uluslararası işbirliğini teşvik etmek amacıyla:

- a) Uzmanlaşmış kurumlar, UNICEF ve Birleşmiş Milletler Teşkilatının öteki organları, bu Sözleşmenin kendi yetki alanlarına ilişkin olan hükümlerinin uygulamasının incelenmesi sırasında, temsil edilmek hakkına sahiptirler. Komite; uzmanlaşmış kurumları, UNICEF'i ve uygun bulduğu öteki yetkili kuruluşları, kendi yetki alanlarını ilgilendiren konularda uzman olarak görüş vermeye davet edebilir. Komite, uzmanlaşmış kurumları, UNICEF'i ve Birleşmiş Milletler Teşkilatının öteki organlarını kendi faaliyet alanlarına ilişkin kesimlerde Sözleşmenin uygulanması hakkında rapor sunmaya davet edebilir;

- b) Komite, uygun bulduğu takdirde, Taraf Devletlerce sunulmuş, bir istem içeren ya da teknik danışma veya yardım ihtiyacını belirten her raporu, gerekiyorsa Komitenin bu istek veya ihtiyaca ilişkin tavsiye ve gözlemlerini de ekleyerek, uzmanlaşmış kurumlara, UNICEF'e ve öteki yetkili kuruluşlara gönderir;
- c) Komite, Genel Kurula Genel Sekreterden Komite adına çocuk haklarına ilişkin sorunlarda incelemeler yaptırmayı istediğinde bulunulmasını, tavsiye edebilir;
- d) Komite, bu Sözleşmenin 44 ve 45 inci maddeleri uyarınca alınan bilgilere dayanarak, telkin ve genel nitelikte tavsiyelerde bulunabilir. Bu telkin ve genel nitelikteki tavsiyeler, ilgili olan her Taraf Devlete gönderilir ve şayet varsa Taraf Devletlerin yorumları ile birlikte Genel Kurulun dikkatine sunulur.

III. KISIM

Madde 46

Bu Sözleşme bütün Devletlerin imzasına açıktır.

Madde 47

Bu Sözleşme onaylamaya bağlı tutulmuştur. Onay belgeleri Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreteri nezdine tevdi edilecektir.

Madde 48

Bu Sözleşme bütün Devletlerin katılmasına açık olacaktır. Katılma belgeleri Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreteri nezdine tevdi edilecektir.

Madde 49

1. Bu Sözleşme, yirminci onay ya da katılma belgesinin Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreteri nezdine tevdi tarihini izleyen otuzuncu gün yürürlüğe girecektir.
2. Yirminci onay ya da katılma belgesinin tevdiinden sonra bu Sözleşmeyi onaylayacak yada ona katılacak Devletlerin her biri için, bu Sözleşme, söz konusu Devletin onay ya da katılma belgesini tevdi tarihinden sonraki otuzuncu gün yürürlüğe girecektir.

Madde 50

1. Bu Sözleşmeye Taraf herhangi bir Devlet bir değişiklik önerisinde bulunabilir ve buna ilişkin metni Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreteri nezdine tevdi edebilir. Genel Sekreter bunun üzerine değişiklik önerisini Taraf Devletlere, önerinin incelenmesi ve oya konulması amacıyla bir Taraf Devletler Konferansı oluşturulmasını isteyip istemediklerini kendisine bildirmeleri kaydıyla, iletir. Böyle bir duyuru tarihini izleyen dört ay içinde Taraf Devletlerin en az üçte biri söz konusu konferansın toplanmasından yana olduklarını ifade ederlerse Genel Sekreter, Birleşmiş Milletler Teşkilatı çerçevesinde bu konferansı düzenler. Konferansta hazır bulunan ve oy kullanan Taraf Devletlerin çoğunluğu tarafından kabul edilen her değişiklik, onay için Birleşmiş Milletler Genel Kuruluna sunulur.
2. Bu Maddenin 1 inci fıkrasında yer alan hükümlere uygun olarak kabul edilen bir değişiklik, Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca onaylandığı ve bu sözleşmeye Taraf Devletlerin üçte iki çoğunluğu tarafından kabul edildiği zaman yürürlüğe girer.
3. Bir değişiklik yürürlüğe girdiği zaman, onu kabul eden Taraf Devletler bakımından bağlayıcılık taşır. Öteki Taraf Devletler bu Sözleşme hükümleri ve daha önce kabul ettikleri her değişiklikle bağlı kalırlar.

Madde 51

1. Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreteri, onay ya da katılma anında yapılabilecek çekincelerin metnini alacak ve bütün Devletlere bildirecektir.
2. Bu Sözleşmenin amacı ve konusu ile bağdaşmayan hiçbir çekinceye izin verilmeyecektir.
3. Çekinceler, Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreterince, geri alınacağına ilişkin bildirimde bulunma yoluyla her zaman geri alınabilir. Bunun üzerine Genel Sekreter, bütün

Devletleri haberdar eder. Böyle bir bildirim, Genel Sekreter tarafından alındığı tarihte işlerlik kazanır.

Madde 52

Bir Taraf Devlet, bu Sözleşmeyi, Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreterine vereceği yazılı bildirim yoluyla feshedebilir. Fesih, bildirimin Genel Sekreter tarafından alınması tarihinden bir yıl sonra geçerli olur.

Madde 53

Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreteri, bu Sözleşmenin tevdi makamı olarak belirlenmiştir.

Madde 54

İngilizce, Arapça, Çince, İspanyolca, Fransızca ve Rusça metinleri de aynı derecede geçerli olan bu Sözleşmenin özgün metni, Birleşmiş Milletler Teşkilatı Genel Sekreteri nezdine tevdi edilecektir.

Hükümetleri tarafından tam yetkili kılınan aşağıda imzaları bulunan Temsilciler, yukarıdaki kuralların ışığında, bu Sözleşmeyi imzalamışlardır.

“İhtirazi Kayıt:

Türkiye Cumhuriyeti Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 17, 29 ve 30. maddeleri hükümlerini T.C. Anayasası ve 24 Temmuz 1923 tarihli Lozan Anlaşması hükümlerine ve ruhuna uygun olarak yorumlama hakkını saklı tutmaktadır.”